

Коалиција „Сите за правично судење“ – Скопје
Мисија на ОБСЕ во Скопје

Доцент д-р. Бобан Мисоски,
Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје
Дарко Аврамовски
Натали Петровска, адвокат

**АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ ОД
НАБЉУДУВАНИТЕ СУДСКИ ПОСТАПКИ
ВО ПРЕДМЕТИ ОД СЕМЕЈНО И РОДОВО
БАЗИРАНО НАСИЛСТВО ВО 2019 ГОДИНА**

Автори

Доц.д-р Бобан Мисоски, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје

Дарко Аврамовски

Натали Петровска, адвокат

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

Содржината на ова издание не секогаш ги одразува погледите или ставовите на Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

Скопје, декември 2019 година

1. ВОВЕД

Анализата на судските постапки што се водат за кривичните дела поврзани со семејно насилство и насилство базирано врз родот се фокусира на структурираниот аспект од целокупниот напор за спречување на овој облик на криминалитет во нашето општество. Имено, судските постапки, како формален дел од системот на казнената правда, што се водат против сторителите на овој облик на криминал претставуваат само една, не помалку значајна, алка во поглед на сузбивањето и превенцијата на криминалот на насилство. Тоа значи дека сузбивањето на криминалитетот на семејното насилство и на насилството базирано врз родот не би можело да се набљудува исклучиво само преку анализа на судската ефикасност притоа занемарувајќи ги другите општествено економски околности што го предизвикуваат или доведуваат до овој облик на криминалитет. Па така, анализата на судските постапки претставува само еден, се разбира, суштински значаен дел што би ни помогнал во целосното расветлување и мапирање на криминалитетот на семејно и родово базирано насилство како основа за негово понатамошно таргетирање и соодветна превенција. За жал, следејќи ги спецификите на овој облик на криминалитет веднаш може да заклучиме дека организираниот одговор од страна на државата, т.е. водењето на кривичните постапки за сторителите на овие кривични дела, не може да претставува единствен и целосно задоволителен резултат во поглед на сузбивањето на овој облик на криминалитет. Што пак, се базира врз фактот дека најголемиот број од сторените кривични дела на насилство се уште, за жал, остануваат во темната зона, односно не се пријавени од страна на жртвите, а со самото тоа формалниот механизам за заштита на правата на жртвите преку судските постапки во многу случаи воопшто не е ниту покренат.¹ Токму затоа, резултатите од справувањето со криминалитетот на насилство осознаени преку мониторингот на судските предмети со сигурност не може да ни ги дадат информациите за вистинскиот обем и динамика на овој облик на криминалитет, ниту пак да ни дадат точни податоци во врска со нивото на ефикасност на државните органи во справувањето со овој облик на криминалитет.²

Имајќи го предвид фактот дека се работи за мошне сложен облик на криминалитет, како во поглед на неговите етиолошки, така и во поглед на неговите феноменолошки карактеристики, анализата на судските постапки што се водат против сторителите на кривични дела на насилство, првенствено е насочена кон откривање на фактот дали судските органи при постапувањето со сторителите на овие кривични дела можат да послужат за

1 Види: Stalans L. J., Hacker R., Talbot M. E., Comparing Nonviolent, Other-violent, and Domestic Batterer Sex Offenders, Predictive Accuracy of Risk Assessments on Sexual Recidivism, Criminal Justice and Behavior, Vol. 37 No. 5, 2010, (613-628), стр. 615 и сл. Исто така види и: Леви М., Мегваер М. и Брукман Ф., Насилен криминал, во Оксфордски прирачник за криминологија, приредиле: Мегваер М., Морган Р. и Рајнер Р., Нампрес, Скопје, 2010, стр. 693-694.

2 Види: Хејденсон Х., Гелсторп Л., Половите и криминалитетот во Оксфордски прирачник за криминологија, приредиле: Мегваер М., Морган Р. и Рајнер Р., Нампрес, Скопје, 2010, стр. 397.

зајакнување на довербата на жртвите во организираниот одговор на државата при справувањето со овие сторители на кривични дела. Од друга страна, пак, токму овој аспект, односно оценката на улогата на судот и другите субјекти, ЈО и обвинетиот и бранителот, во текот на кривичните постапки, би можело да придонесе кон утврдувањето на причините за високата „темна“ бројка на овој облик на криминалитет. Потоа, соодветната реакција би била насочена во евентуално подобрување на активностите на субјектите во кривичните постапки и да придонесе кон намалувањето на оваа темна бројка со што би придонеле кон зголемувањето на довербата во судот и во органите на прогонот дека виновните сторители го добиле и заслужениот третман од страна на државата, а првенствено имајќи ги предвид интересите на жртвите. Притоа, се разбира, не занемарувајќи ги интересите за фер постапување со обвинетите лица за овие кривични дела.

Преку компарацијата на податоците за постапувањето на судот и на другите субјекти во текот на постапките што се водат за сторителите на кривичните дела на насилство и сторилите на другите кривични дела, а прибрани и анализирани од страна на Коалицијата во минатите години може да го забележиме трендот на постапувањето на судот, односно да ги утврдиме слабите точки низ постапката, а со тоа и да влијаеме кон нивно подобрување, со што директно би се подобрил степенот на ефикасноста во справувањето со овој облик на криминалитет.

Причините за темната бројка на кривичните дела на семејно насилство и родово базирано насилство, покрај во ефикасноста на органите на прогонот и во нивниот однос, често пати се поврзуваат со видот на извршеното кривично дело. Имено, во случаите кога се работи за кривични дела против животот и телото, како и против половата слобода и половиот морал, жртвите својот пасивен однос кон криминалот, најчесто, го темелат врз фактот дека таквиот однос на насилникот всушност и не е така страшен атак врз нивните права, односно дека нивото на свеста на жртвата го опфаќа фактот дека насилникот „така треба“ да се однесува кон жртвата.³ Сличен аргумент во корист на темната бројка најчесто се лоцира и во фактот дека во случаите на семејно насилство жртвата често пати самата се смета за виновна дека го испровоцирала семејното насилство од страна на насилникот.⁴

Од друга страна, преку анализата на судските постапки што се водат против сторителите на овие кривични дела може да дознаеме дали судовите и другите субјекти во текот на кривичната постапка адекватно ги заштитуваат правата и на жртвите и на сторителите на кривичните дела со што директно се влијае врз искоренувањето на евентуалните гореспоменати предрасуди, како и кон зголемување на генералната перцепција кај јавноста и кај жртвите на овие кривични дела за организираната реакција за справување со овој облик на криминалитет што пак, води кон зголемување или намалување на степенот на доверба во системот на казнена правда, а со тоа и кон пораст или намалување на процентот на пријавени кривични дела на семејно или родово базирано насилство.

³ Види: Леви М., Мегваер М и Брукман Ф., оп. цит. стр. 715.

⁴ Види во: Walby S., Allen J, Domestic Violence, Sexual Assault and Stalking: Findings from the British Crime Survey, Home Office Research, Development and Statistics Directorate, London, UK, 2004.

Дека анализата и предлозите за подигнување ефикасноста на државните органи во справувањето со овој облик на криминалитет како и намалувањето на неговата темна бројка не може да се поврзе само со постапувањето на судовите е повеќе од јасно, бидејќи во оваа насока нужно е да се направи осврт и на позитивната законска рамка, која што е основата за постапувањето на судовите. Па така, и покрај фактот дека Република Северна Македонија ја има потпишано и ратификувано Истанбулската конвенција⁵, се уште постојат определени отворени прашања во поглед на нејзината целосна имплементација во македонскиот кривично правен систем. Односно, сè уште, на пример, во Кривичниот законик не се предвидени, односно инкриминирани посебните кривични дела на насилство базирано врз родот на жените предвидени во Конвенцијата, со што овој облик на криминалитет кај нас сè уште се води под генералниот и поширок поим на семејно насилство.⁶ Притоа, вреди да напоменеме дека Кривичниот законик во оваа насока не содржи застарени или редундантни решенија, туку, едноставно, треба да биде квалитативно унапреден во насока на целосна имплементација и преформулирање на неговите одредби во насока на опфаќање на одредбите од Истанбулската конвенција.

Друг дополнителен, а можеби и потежок, аспект за брза реакција и за подобрување на положбата на жртвите од овој облик на криминалитет е третманот на сторителите на овие кривични дела по завршувањето на кривичната постапка и издржувањето на санкцијата, како и благата казнена политика од страна на судовите кон сторителите на овој облик на криминалитет. Несомнено, благата казнена политика на македонските судови е значаен инхибирачки фактор кај жртвите на семејното насилство во поглед на пријавувањето на овие кривични дела до надлежните органи.

Конечно, како не помалку значајни туку особено проблематични, околности во поглед на темната бројка на криминалитетот на семејното насилство се јавуваат и социјално економските околности на сторителите на овие кривични дела и на жртвите од овој облик на криминал. Дотолку повеќе, улогата на семејството и неформалните организации за помош и поддршка на жртвите на овие кривични дела, имаат особено значајна улога во поглед на зголемувањето или намалувањето на ефикасноста во борбата против овој облик на криминалитет.⁷ Сепак, третирањето на овие аспекти од справувањето на овој

5 Целиот назив на Истанбулската конвенција гласи: Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство. Достапна на: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home>. Конвенцијата се смета за еден од најнапредните меѓународните документи со, можеби, досега најдалекусежни правно прецизни и соодветно конципирани норми што имаат можност за непосредно акцептирање во националните законодавства, а со тоа и нивно хармонизирање. Истата е донесена на 11.5.2011-та година, а Република Северна Македонија ја потпишала на 8.7.2011, ратификувана е на 23.3.2018-та година, а стапена на сила е од 1.7.2018-та година.

6 Види: Ристеска М., Цеков А, Анализа на потребите од усогласување на Кривичниот законик со Истанбулската конвенција во Република Северна Македонија, Центар за истражување и креирање политики, 2019; како и Мирчева С, Гогов Б., Анализа на усогласеноста на законодавството на Република Македонија со Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство (Истанбулска конвенција): базична студија. СОЖМ, Скопје, 2014 г.

7 Во таа насока во РСМ во 2016-та година е донесен и Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство (Сл. Весник на РМ, бр. 138/2014, 33/2105 и 150/2015) со широки ингеренции на ЦСР и на МВР во насока на предлагање на низа мерки на претпазливост, како и воведување на прекршочна одговорност за непочитувањето на овие мерки од страна на сторителот или од страна на правните лица кои што се должни да ги спроведат овие мерки. За жал, примената на овој закон се врши според одредбите на Законот за парнична постапка, па следствено на нив, надлежни се граѓанските судии или се водат прекршочни постапки, со што истите се надвор од досегот на оваа анализа.

облик на криминалитет се надвор од опсегот на оваа анализа но, се разбира, при толкувањето на податоците од постапувањето на судовите во текот на постапките што се водат против сторителите на овие кривични дела неопходно е овие околности константно да се имаат предвид со цел единствено и правилно толкување на добиените податоци.

2. ВИДОВИ КРИВИЧНИ ДЕЛА И НАБЉУДУВАНИ ПОСТАПКИ

Како вовед на анализата, накратко, би се осврнале кон одредбите од Кривичниот законик со цел имање на јасна слика за видовите кривични дела по кои што постапуваат судовите во постапките кои што се предмет на нашето внимание. Во Кривичниот законик може да забележиме дека семејното насилство е инкриминирано за девет кривични дела⁸, при што семејното насилство се третира како квалификаторна околност или квалификаторен облик на основното кривично дело. Ова, номотехнички, значи дека не постојат посебни кривични дела на семејно насилство или родово базирано насилство врз жените, туку семејното насилство е инкриминирано како посебен облик на веќе постоечките инкриминации.

Во таа насока, семејното насилство во КЗ е предвидено како квалификаторен елемент кај кривичните дела убиство (чл. 123, ст. 2, т.2), телесна повреда (чл. 130, ст. 2) и тешка телесна повреда (чл. 131, ст 2 и 6) од кривичните дела против животот и телото; кривичните дела: присилба (чл. 139, ст. 2) противправно лишување од слобода (чл. 140 ст. 2) и загрозување на сигурноста (чл. 144, ст. 2) од кривичните дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот; како и кај кривичните дела: обљуба со злоупотреба на положбата (чл. 189, ст. 2) и посредување во вршење проституција (чл. 191, ст. 3) од главата на кривичните дела против половата слобода и половиот морал.

Полесен третман за семејното насилство според КЗ е предвиден кај привилегираното убиство на миг уредено во членот 125. Имено, кај ова дело семејното насилство се третира од страна на законодавецот како околност што може да претставува мотив за сторување на овој облик на привилегирано убиство со цел сторителот да се ослободи од теророт на насилникот, односно семејното насилство се смета дека преставува околност која што го натерала сторителот да го лиши од живот својот насилник единствено со цел да се оттргне од „канците“ на таквото малтретирање или навредување или физичко или психичко насилство.⁹

Имајќи го предвид фактот дека Република Северна Македонија ја има ратификувано Истанбулската конвенција,¹⁰ како и фактот дека во рамките на Министерството за правда на РСМ е формирана работна група за измени на Кривичниот законик, сметаме дека оваа проблематика соодветно ќе биде адресирана во изменетиот КЗ. До тогаш, останува препораката за целосно имплементирање на одредбите од Истанбулската конвенција во рамките на КЗ.

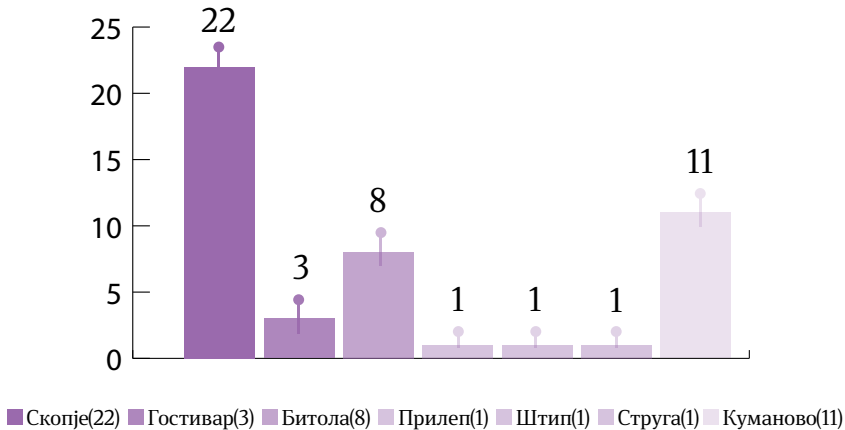
Во однос на набљудуваните судски рочишта на кривични дела на семејно насилство, може да констатираме дека во периодот од април до јули 2019-та година се опфатени сите предмети што биле водени низ основните судови во РСМ, односно набљудувани се 47 рочишта од 35 предмети. Притоа, методолошки не зборуваме за каков било избор или правење примерок за набљудуваните

⁸ Службен весник на РМ бр. 37/96, повеќепати менуван, со последните измени објавени во Сл.Весник на РМ бр. 248/2018.

⁹ Види: Камбовски Владо, Коментар на Кривичниот законик на РМ, Матица, Скопје, 2011 г., стр. 633 и 644-645.

¹⁰ Види: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>

предмети туку, поради малиот број предмети, се набљудуваа, како што споменавме, сите рочишта од активните предмети. Податоците за предметите од областа на семејното насилство што беа предмет на набљудување се добиени преку директен писмен контакт со сите првостепени судови во Република Северна Македонија.

Графикон бр. 1

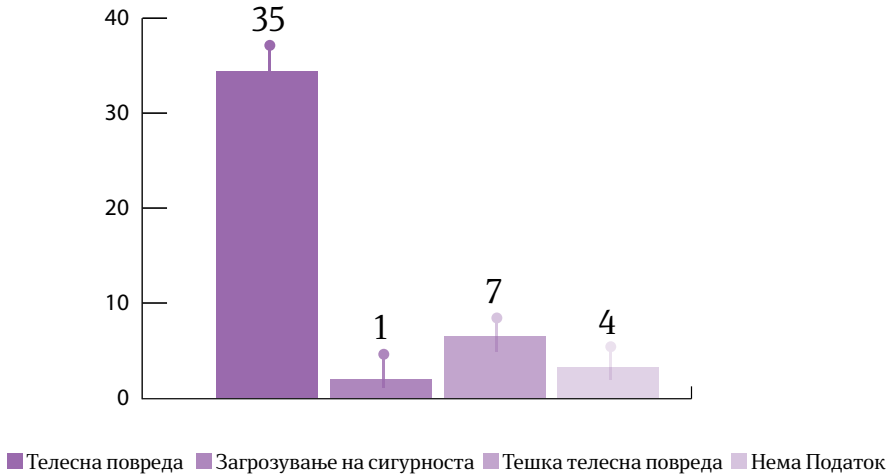
Од добиените податоци, согласно графиконот 1, може да заклучиме дека се работи за исклучително низок процент на предмети што се водат пред нашите судови, а истите се водат, општо, пред судовите во поголемите градови меѓу кои, разбирливо, најмногу рочишта се одржале во Основниот кривичен суд Скопје. Географската распространетост на овој облик на криминалитет, согласно краткиот временски период на анализа, не би можеле со сигурност да ја одредиме меѓутоа, имајќи ги предвид податоците за тоа каде биле сторени кривичните дела, може да заклучиме дека, без занемарување на фактот дека кај овие кривични дела имаме висока темна бројка, овој облик на криминалитет најчесто е пријавен од страна на жртвите во поголемите градови но, за жал, повторно со особено ниска фреквенција, особено имајќи ја предвид фреквенцијата на предметите што на годишно ниво се водат пред погоре наведените судови.¹¹

Притоа, пред нашите судови се водат кривични постапки со посебна квалификација на семејно насилство за само три кривични дела и тоа: телесна повреда (чл. 130 од КЗ), тешка телесна повреда (чл. 131 од КЗ) и загрозување на сигурноста (чл. 144 од КЗ).

Од друга страна, пак, следејќи ги компаративните искуства од другите држави во однос на видот на кривичните дела за кои постапуваат судовите, може да констатираме дека постои сличен тренд на постапување и тоа,

¹¹ Види ги Годишните извештаи за работаат на судовите во РСМ, достапни на: www.sud.mk, или конкретно за Основниот кривичен суд: http://www.sud.mk/wps/portal/osskopje1/sud/izvestai/svi!/ut/p/z1/hZDBboIAElaFQNHmTFQWL2tltIqjYmV CnNpgGwXEmDNukj69lLrpUmlc5vJ9_2TGSBlgNrsXMnMVKrN6qfPyfuY46M3W64w2m58hvw1DqI4fFIHDy4croAXui6y DUbsbbdEHqDP9nOO4RMCjfvvQEBFp7VoDaRGd-IWoeJ8R-Kd4jj49B-yBpK1yn8O5G3uMAmkxafQQtudHsalMcfTwkIL-763pVKyFnaHGGv_Ukp1MpD8JuH5umf8O8cmbqYJTin_cno5mVwA7bpoKQ!!/dz/d5/L2dBISeVZ0FBIS9nQSEh/?current=tr ue

најмногу, во случаите кога се сторени кривични дела против животот и телото, додека случаите на семејно насилство сторени преку вршење кривични дела против половата слобода и половиот морал на жртвите, најчесто, остануваат непријавени или неоткриени од страна на органите на прогонот првенствено заради фактот дека жртвите на овие кривични дела се ретко подготвени да го пријават сторителот бидејќи се работи за една чувствителна сфера каде жртвата најчесто се чувствува засрамена и несигурна па, сходно на тоа, не сака нејзиното страдање да го сподели со пошироката јавност со цел да ја избегне социјалната стигматизација.¹²

Графикон бр. 2

Анализирајќи го видот на насилството, може да констатираме дека кај набљудуваните предмети доминира физичкото насилство како начин на семејното насилство и тоа било евидентирано на 39 рочишта или на 30 предмета (од кои 29 за сторено кривично дело телесна повреда од членот 130 од КЗ и само еден за сторено кривично дело тешка телесна повреда од членот 131 од КЗ). На три рочишта од два предмета било предмет психичкото насилство за сторено кривично дело Загрозување на сигурноста од член 144 од КЗ, додека на шест рочишта од 3 предмета предмет на обвинението било сторено и физичко и психичко насилство од страна на обвинетите кон жртвите на кривичните дела на семејното насилство, исто така сите за сторено кривично дело Загрозување на сигурноста од член 144 од КЗ.

Може да се констатира дека од 35 набљудувани предмета на 47 рочишта, донесена била пресуда за 11 предмета. Притоа, во 7 од овие 11 предмети пресудата била објавена веднаш, а за 4 предмета било одложено објавувањето на пресудата на посебно рочиште. За одбележување е и фактот дека 5 предмета завршиле само на едно рочиште. Исто така, од објавените пресуди

¹² Види: Worrall J.L., Ross J.W., McCord E. S., Modeling Prosecutors' Charging Decisions in Domestic Violence Cases, *Crime & Delinquency*, Vol. 52, No. 3, 2006 (472-503), стр. 473 и 474. Во таа насока се и заклучоците од студијата спроведена од ОБСЕ во 2019-та година во Република Северна Македонија, каде првенствено се нотира дека само 2% од жените кои што искуиле насилство од нивниот партнер го пријавиле во полиција, според нив, најсериозниот инцидент. Види: OSCE-led Survey on Violence Against Women: North Macedonia, достапен на: <https://www.osce.org/secretariat/419264>

во два случаи била донесена формална пресуда со која се одбива обвинението, поради повлекување на предлогот за гонење од страна на оштетениот, а во 5 предмета била донесена осудителна пресуда. Од овие осудителни пресуди, во три предмета била изречена условна казна затвор, во еден предмет ефективна казна затвор, а во другиот предмет била изречена парична казна за виновните сторители.

Осудителна, казна затвор	1
Осудителна, парична казна	1
Осудителна, условна осуда	3
Одбивателна	2
Вкупно	7

Табела бр. 1

Од овие податоци може да заклучиме дека нашите судови постапуваат генерално за најлесните кривични дела од областа на семејното насилство и дека имаат генерално ниска казнена политика. Дотолку повеќе, во услови на неререформиран КЗ во насока на опфаќање на елементите на Истанбулската конвенција како и на гонење за полесни кривични дела и во услови на релативна ефикасност не може да бидеме задоволни од успешноста на организираниот одговор на државата во поглед на справувањето со овој облик на криминалитет од едноставна причина што благата казнена политика никако не може да се сфати обесхрабрувачки кон сторителите на овој облик на криминалитет. Понатаму, ваквата казнена политика на судот не може да има ниту гарантна, ниту соодветно заштитна улога и кон жртвите од сторителите на овој облик на криминалитет. Токму затоа, можеби, е и сосема оправдана недовербата на жртвите во ефикасноста во справувањето на органите на прогонот со овој облик на криминалитет.

Согласно ова, сметаме дека во иднина би требало да се предвидат построги казни за сторителите на овие кривични дела, како и да се направи корекција во КЗ во насока на задолжителна примена на мерката од членот 56 ст. 1, т. 3 во сите случаи кога е определена условната осуда за кривичните дела на семејно насилство. Исто така, сметаме дека е потребно да се предвидат дополнителни санкции што би се изрекувале задолжително во комбинација со казните. Во таа насока, сметаме дека е потребно и да се направи корелација помеѓу мерките предвидени во Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство и санкциите предвидени во КЗ, како и одредбите од ЗКП што се однесуваат на процесната и вон процесната заштита на жртвите. На тој начин, дел од овие мерки предвидени во посебниот Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство би се применувале и во текот на кривичната постапка и/или по изрекувањето и правосилноста на кривичната санкција. Преку ова, сметаме дека би се зголемил маневарскиот простор на органите на прогонот во давањето соодветна заштита на жртвите од овие кривични дела, а и на сторителите би им била одмерена посоодветна санкција која, во иднина, би можела посоодветно да влијае врз нивната ресоцијализација.

3. ПРОФИЛ НА СТОРИТЕЛ/ЖРТВА

При анализата на податоците, на Ликертовата скала од 1 до 5 за мерење на перцепцијата на **пристрасноста во однос на полот** на обвинетиот и/или жртвата од страна на судиите, обвинителите или бранителите, нашите набљудувачи во најголемиот број случаи цврсто сметале дека врз субјектите во кривичните постапки полот на обвинетиот или жртвата од кривичното дело немал некакво влијание при нивното одлучување. Во таа насока, забележителен е податокот дека во ниту еден случај не е регистриран негативниот екстрем од 5 (пристрасен) од скалата на пристрасност, а најголемиот број на одговори се од 1 (воопшто непристрасен) и по неколку одговори има со 2 (генерално непристрасен), а добиен е само еден податок од 4 (генерално пристрасен) во однос на пристрасност на судијата кон жртвата на кривичното дело. Ваквата пристрасност во овој единствен случај не мора ниту да се толкува како негативност од едноставна причина што во конкретниот случај можеби и била оправдана затоа што, имајќи ги предвид конкретните околности на предметот, судот може и да има определени симпатии или емпатија во однос на жртвата на начин што, сочувствувајќи со истата и имајќи определена пристрасност, да може подобро и да ги заштити нејзините права.

Во таа насока, анализирајќи ги податоците за полот на останатите субјекти во кривичната постапка, односно, анализирајќи го полот на јавниот обвинител, бранителот и на судијата, може да констатираме дека во постапките што се водат за кривични дела сторени при семејно насилство не може да донесеме какви било заклучоци во поглед на негативното влијание на полот на субјектите во кривичната постапка во однос на нејзиниот исход, ниту пак дека имаме какво било фаворизирање на некој од половите во поглед на учеството во овие кривични постапки. Од друга страна, пак, сосема е оправдана ваквата констатација со оглед на фактот дека постапките по овие кривични дела се дел од сите кривични постапки за кои важи начелото на случаен избор на предметите помеѓу судиите во судовите, како и во јавните обвинителства согласно внатрешната систематизација на работата во јавните обвинителства, па сходно на ова и немаме детектирано какви било претпочитувања во поглед на полот на субјектите што учествуваат во овие постапки во судовите.

Во однос на **социјалниот профил** на сторителот и на жртвите, од собраните податоци од страна на нашите набљудувачи може да заклучиме дека не е утврдено отстапување во однос на досега познатите податоци. Така, се потврдува фактот дека сторителите на семејно насилство не се поврзани со определена возраст, па согласно тоа и податоците од нашите набљудувачи говорат дека имаме целосна разноликост во поглед на старосната структура на сторителите на кривичните дела поврзани со семејно насилство. Односно, најстариот обвинет за овие кривични дела е роден 1957 година, додека најмладиот е роден 1994 година. По националност се доминантно Македонци, со средно образование и во најголемиот број случаи живеат во урбана средина, односно во градовите, не се претходно осудувани и имаат свој бранител. Притоа, од вкупно 47 набљудувани рочишта во 35 предмети, може да заклучиме дека сторителите се доминантно мажи, односно 33 обвинети, додека само 4 се жени.

Во поглед на **карактеристиките на жртвите** може да констатираме дека, исто така, немаме определена возрастна категорија на жртви, односно

најстарата жртва е родена во 1956 година, а најмладата жртва е родена во 2000 година. Жртвите доминантно се жени, односно 28, а мажи се само 9 лица. Мнозинството од жртвите живеат во град, сите се со македонско државјанство, по националност се доминантно Македонци, една петтина се роми и само 5 проценти се Албанци. Интересно е дека многу малку од жртвите во текот на постапката го користат правото да имаат придружник, а само половината од нив имаат бранител.

Притоа, интересен е фактот дека, за разлика од сторителите на семејно насилство каде само 10 проценти се жени, а 90 проценти се мажи, жртви мажи се малку над 25 проценти, додека жени се скоро 75 проценти. Ваквата полова распространетост помеѓу мажите и жените како сторители на кривични дела на семејно насилство и жртви на семејното насилство го генерираат заклучокот дека семејното насилство не е само феномен помеѓу половите во рамките на брачната или вонбрачната заедница. Така, жртвите честопати се и во рамките на семејната заедница, при што веројатно мажите се повеќе охрабрани од жените за пријавување на овој облик на криминал на органите на прогонот во случаите кога се жртви. Во таа насока е заклучокот дека е потребно дополнително сензибилизирање на јавноста за видот на семејното насилство, како и сензибилизирање на начините за негово пријавување, како основа за понатамошна организирана реакција на кривично-правниот систем.

Анализирајќи го **односот помеѓу жртвата и сторителот** на овие кривични дела може да заклучиме дека се работи најчесто за насилство сторено од страна на брачните другари во актуелна вонбрачна или брачна заедница, па за половина помалку насилство од страна на поранешниот брачен другар или партнер од вонбрачна заедница. Во поретки случаи, односно, во само 5 случаи евидентирано е насилство од страна на блиски членови на семејството, т.е. братот на брачниот или вонбрачниот другар во 4 случаи или родителот на брачниот или вонбрачниот другар во еден случај.

Во поглед на **образованието на сторителот и на жртвата** на семејно насилство од прибраните податоци може да заклучиме дека лицата со формирано високо образование не се сторители ниту се жртви на овој облик на криминалитет, барем тоа е податокот што е регистриран низ набљудуваните судски постапки. Се разбира дека воопшто не можеме да дадеме кредибилен заклучок во насока дали образованието има некакво влијание врз сторувањето на овој облик на криминалитет од причина што, како што и погоре напознавме, имаме голема темна бројка во откривањето на овој облик на криминалитет, а и од досегашните анализи спроведени на меѓународен план што говорат за непостоење врска помеѓу нивото на образованието и семејното насилство.¹³

Во однос на формирањето на **психосоцијалниот профил на сторителот** на семејното насилство, првенствено на неговиот социјален и финансиски статус, за жал, податоците од судските постапки не ни се од поголема помош затоа што во судските постапки при анализирањето на личните и финансиските околности било на обвинетиот, било на жртвите, судовите само наведуваат податоци од типот: „има или нема имот“ или дека станува збор за „имотно“ или „безимотно“ лице. За жал, овие податоци воопшто не ни даваат вистинска слика за социјалните услови како на обвинетите, така и на жртвите, а кои пак, од

¹³ Види: Леви М, Мегваер М. и Брукман Ф., оп. цит. стр. 711 и сл.

друга страна, се значајни за правилно детерминирање на ризик факторите на семејното насилство. Односно, од овие податоци не можеме да констатираме со сигурност дали и како влијае имотот врз вршењето на кривичните дела на семејно насилство и како и во која насока имотот им помага на жртвите на семејното насилство за полесно справување со последиците од истото. Притоа, и покрај фактот дека влијанието на имотот е посебно значајна променлива во справувањето со семејното насилство и тоа како фактор за иницирање на семејното насилство, така и како фактор за полесно справување со последиците во случаите кога постои осуда за обвинетиот сторител на кривичното дело на семејно насилство. Тоа значи дека недостатокот на финансиски средства и тоа како е значаен фактор во повторувањето на кривичните дела на семејно насилство или влијае врз донесувањето на одлуката на жртвата за пријавување на сторителот на овие кривични дела до надлежните органи на прогонот. Ова од едноставна причина што во овие случаи жртвите се зависни од насилникот и во негово отсуство не можат да продолжат со нормално функционирање, т.е. немаат сопствен имот, па во услови на прекин на брачната заедница или на невработеност, тие и фактички зависат од финансиските средства на брачниот другар насилник.¹⁴

Доколку судовите би имале јасен податок на овие варијабли во иднина би имале цврсти аргументи за преземање на решителни чекори во поглед на подобрувањето на финансиската состојба на жртвите на семејно насилство, па преку различни програми од државата или од НВО секторот би можело и да се изготват реални чекори да им се помогне како, на пример, соодветна примена на одредбите од Законот за превенција, спречување и заштита од семејното насилство преку предвидените можности за помош на жртвите од Агенцијата за вработување и/или преквалификација и/или отворање на посебни основи за доделување социјална помош на овие жртви или воведување посебни програми за помош и поддршка од страна на државата и НВО секторот за полесна интеграција на жртвите на семејното насилство во општеството. Во оваа насока, повторно би го споменале и Законот за превенција, спречување и заштита од семејното насилство каде, и покрај фактот дека е предвидена низа од погоре споменатите мерки, сметаме дека истите не се соодветно апострофирани во случаите во текот или по завршување на кривичните постапки што се водат за сторените кривични дела на семејно насилство. Токму затоа, сметаме дека овој Закон би требало да се преформулира во насока на негова поголема поврзаност со ЗКП и КЗ што во голема мерка би можело да ја подобри ситуацијата на жртвите на семејното насилство, како и проширување на досегот на овој закон и за жртвите на родово базираното насилство.

За жал, низ судските постапки малку внимание им се посветува и на **болестите на зависност како извор на криминалот на семејно насилство**. Па така, од прибраните податоци може да заклучиме дека судот како доказ го имал вештачењето само во 3 од вкупно 35 предмети, а само во еден случај покрај пресудата судот изрекол и дополнителна мерка задолжително психијатриско лекување на слобода. Притоа, до крај не можеме да бидеме сигурни дали се работи за вештачење на пресметливоста на обвинетото лице или имаме и анализа на постоењето или не на болестите на зависност. Исто така, не е исклучено дека

¹⁴ За оваа проблематика особено вредни податоци може да се најдат во OSCE-led Survey on Violence Against Women: North Macedonia, од 2019-та година, достапен на: <https://www.osce.org/secretariat/419264>

во овие случаи вештачењето да било и за физичките или психичките повреди на жртвите, што, пак од друга страна, воопшто нема врска со вештачењето на состојбата на обвинетиот во поглед на (не)постојењето на болестите на зависност кај обвинетите како причина за семејно насилство.

Сметаме дека во иднина судовите би требало да обрнат поголемо внимание токму на психофизичката состојба на обвинетите во поглед на детектирањето на причините за семејното насилство, а особено при утврдувањето на присуството на болестите на зависност, како поттикнувачки фактор за сторување на кривичните дела на семејно насилство. На тој начин во иднина, доколку судовите се свесни за присуството на некоја од овие болести, можеби преку модификации на пресудата и покрај казната би изрекувале и мерки на безбедност што би можеле да придонесат кон подобра индивидуализација на санкцијата кон сторителите на овие кривични дела, а со тоа не само што на овие лица би им се помогнало во иднина да не го повторат делото, туку истовремено би се испраќал и јасен сигнал и порака во јавноста дека судот навистина се грижи за интересите на правдата и на жртвите и на нивното семејство со што, можеби, во иднина и повеќе жртви на семејно насилство би биле охрабрени да го пријавуваат овој облик на кривични дела до надлежните органи.

Дотолку повеќе, нашите податоци само ги потврдуваат и досегашните наоди дека семејното насилство е повеќе видливо и перцепирано во урбаните средини каде брачните другари, на некој начин, се повеќе независни и посамостојни од влијанието на средината и на околностите што се јавуваат во поголемите семејни заедници за разлика од истите овие околности што се позначајни во руралните средини. Притоа, истите аргументи би важеле и во поглед на другите етнички заедници што живеат на територијата на Република Северна Македонија¹⁵, односно, влијанието на неформалните односи, како и наученото однесување на припадниците на овие заедници, како и довербата во системот на правдата од една страна и третманот на системот кон овие заедници, и тоа како влијаат во поглед на пријавувањето на овој облик на криминалитет.

Конечно, преку ваквото соодветно мапирање на криминалот на насилство низ судските податоци би можело да се добијат релевантни официјални податоци за феноменологијата на овој облик на криминалитет, со што би можела соодветно да се димензионира и реакцијата на организираното општество. На начин што, на пример, во руралните средини би се обрнало поголемо внимание на жртвите преку отворање посебни канцеларии за помош на жртвите на овој облик на криминалитет и/или би постоело дополнително сензибилизирање и обука на припадниците на полицијата за првиот контакт со жртвите на семејното насилство во услови кога тие би се охрабриле и би го пријавиле истиот до надлежните органи.

¹⁵ Во оваа насока, видете ги забелешките на Анализата на ОБСЕ во однос на различното перцепирање на семејното насилство кај заедниците и во руралните и урбаните средини. Ибид. стр. 55 и сл.

4. ЗАШТИТА НА ПРОЦЕСНИТЕ ПРАВА

Во однос на заштитата и почитувањето на процесните права на обвинетите лица во текот на набљудуваните предмети, може да заклучиме дека, во текот на судењата на предметите од семејно насилство во РСМ, нема поинаков или помал квалитет во однос на заштитата на правата на обвинетите лица во текот на судењата за организиран криминал или т.н. обичен криминал за кој до сега е вршен мониторинг од страна на Коалицијата „Сите за правично судење“.

Еднаквост на оружјата, право на одбрана и присила до браништел.

Еднаквоста на оружјата како еден од елементите на правичната постапка од страна на набљудувачите беше оценувана преку процесните можности на странките да предлагаат докази, како и низ аспект на ефикасноста за употреба на процесните правила за оспорување на доказите на спротивната странка во текот на главната расправа. Па така, во текот на доказната постапка, нашите набљудувачи не утврдиле проблеми во поглед на можноста на одбраната да предлага докази, како и недоследности од аспект на можноста за оспорување на предложените докази од спротивните странки.

Како доказни средства биле искористени традиционалните доказни средства, т.е. искази на обвинетиот и оштетениот, искази на сведоци, вештаци и материјални докази. Притоа, нашите набљудувачи не утврдиле ограничување на правото на обвинетиот да биде испрашан на главната расправа, ниту ограничување на неговото право да поставува прашања на сведоците од обвинителството при вкрстеното испитување. Сепак, нашите набљудувачи повторно ја забележале практиката судот на крајот од исказот на обвинетиот да се вмешува и да поставува прашања заради разјаснување на дадениот исказ.¹⁶ Сметаме дека оваа постапка на вмешување на судот по вкрстеното испитување на обвинетиот треба да се искорени од едноставна причина што истата не е во духот на кривичната постапка, ниту пак е соодветно уредена во ЗКП. Имено, имајќи го предвид фактот дека обвинетиот е заштитен со начелото на пресумпција на невиност и товарот на докажување на неговата вина паѓа на обвинителот, доколку обвинетиот одлучи да даде исказ, тогаш вкрстеното испитување не може и не смее да оди вон границите на неговиот исказ даден во текот на директното испитување. Ова значи дека, доколку судот би се вклучил во доразјаснување, би морал да доразјасни аспекти само во насока на директното испитување но со тоа се доведува во прашање улогата на обвинителот во текот на вкрстеното испитување. Оваа интервенција на судот може лесно да го претвори обвинетиот во сведок, а тоа, во услови на неизведени останати докази, да значи и изнудување на признание од обвинетиот од страна на судот. Ова дотолку повеќе што вмешувањето на судот по завршување на вкрстеното испрашување на сведоците во теоријата е и така проблематично прашање од едноставна причина што преку ваквата судска активност може да се наруши текот на теоријата на случајот на одбраната и на обвинението со што, впрочем, може да се наштети и на самиот тек на доказната постапка. Сепак, за жал, јасно е дека оваа

¹⁶ Оваа практика е забележана и во минатогодишниот извештај на Коалицијата за правично судење, види повеќе: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2018 година, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, Мисија на ОБСЕ – Скопје, 2018.

судска активност во нашите судски постапки е резултат на неподготвеноста на странките да постават соодветни прашања во текот на директното и вкрстеното испитување, а инспирирано поради заштита на вистината и правдата, што пак алудира на потребата од дополнителен ангажман, тренинг и подигање на професионалните стандарди на странките (бранителите и обвинителите) при подготовката за земање на исказите на сведоците.

Од друга страна, при сведочењето на оштетениот, нашите набљудувачи не утврдиле дека судот немал потреба од испитување на жртвите со помош на посебните процесни мерки за заштита на жртвите, затоа што во ниту еден случај жртвите не го побарале тоа и покрај фактот дека на едно рочиште тие детектирале суптилен притисок врз жртвата.

Жртвите, исто така, ниту еднаш не побарале обвинетиот да биде отстранет од судницата додека давале исказ, ниту пак одбиле да дадат исказ во негово присуство. Ова значи дека, доколку жртвите еднаш веќе се охрабриле да го пријават делото на семејното насилство, во текот на кривичната постапка се чувствуваат доволно заштитени од страна на органите на кривичната постапка, па сходно на тоа немаат потреба од дополнителни мерки на процесна и/или вонпроцесна заштита.

Во однос на **правото на бранител**, може да заклучиме дека набљудувачите во ниту еден случај немаат забележано повреда на правата на обвинетите, ниту обвинетите приговарале на времето за подготовка на одбраната или во однос на пресумпцијата на невиност на обвинетиот.

Може да заклучиме дека, во споредба со минатогодишниот извештај на Коалицијата¹⁷ за спроведените набљудувања на судските постапки во Република Северна Македонија, почитувањето на **правото на одбрана и на правото на ефикасна одбрана** во постапките што се водат за кривичните дела на семејно насилство е целосно загарантирано од страна на судовите. Односно, во набљудуваните предмети нашите набљудувачи не забележале какви било повреди на овие права. Од друга страна, во споредба со минатогодишниот извештај, оваа година се анализира драстично помал и пофокусиран примерок, но сепак, заклучоците од методолошка гледна точка се релевантни бидејќи се работи за анализа на целокупната популација на судски предмети што биле активни во времето на набљудување.

Мала недоследност е забележана во однос на давањето на **поуката за правото за бесплатна правна помош** и тоа во 8 набљудувани случаи но, имајќи ги предвид процесните гаранции за задолжителна одбрана и одбрана по службена должност во ЗКП кои во набљудуваните случаи се целосно запазени, не може да заклучиме дека е сторена поголема повреда на правата на обвинетиот со практиката за непоучување за правото на бесплатна правна помош. Сепак, имајќи го предвид профилот на обвинетите лица, сметаме дека во иднина судот би требало да обрне поголемо внимание во однос на давањето јасна поука на обвинетите лица за условите за давање бесплатна правна помош, пред сè имајќи ги предвид придобивките од имањето бранител во текот на кривичната постапка и влијанието на бранителот во ефикасната одбрана

¹⁷ Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2018 година, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, Мисија на ОБСЕ – Скопје, 2018.

првенствено имајќи ги предвид спецификите на законското и концепциското уредување на кривичната постапка.

Пресумпција на невиноста, независен и нејирисирасен суд, судење во разумен рок и јавноста.

Од прибраните податоци може да заклучиме дека набљудувачите на Коалицијата при набљудувањето на постапките што се водат за сторени кривични дела на семејно насилство немаат забележано определени недоследности од страна на судовите во поглед на почитувањето на **пресумпцијата на невиност** на обвинетите, ниту забележале какви било активности на судот во смисла на претходно веќе оформено мислење во однос на исходот од постапката.

За жал, сè уште опстојува и практиката на постоење несоодветна **ex-parte комуникација** помеѓу судот и странките што, следствено и со забелешките од минатогодишните извештаи на Коалицијата ја наметнува потребата од дополнителен третман на ова прашање во судската практика. Имено, и покрај мошне малиот број набљудувани рочишта, на дури 3 рочишта набљудувачите забележале ваков несоодветен облик на комуникација помеѓу субјектите во кривичните постапки. Затоа, препорачуваме во иднина овој облик на комуникација да биде внесен како дел од календарот на задолжителните обуки што се спроведуваат од страна на Академијата за судии и обвинители со што судиите и обвинителите би добиле дополнителна обука за осуетување и отстранување на *ex-parte* комуникацијата со странките.

Притоа, нашите набљудувачи не забележале поднесено **барање за изземање на судот**, ниту забележале какви било форми на несоодветен или пристрасен однос на судот кон која било од странките, по кој било основ. Во два наврата било нотирано дека судот не внимавал доволно во текот на главната расправа.

Од друга страна, кај овој облик на кривични дела, имајќи го предвид примерокот и временскиот период на набљудување, со сигурност не можеме да оцениме дали се работи за соодветна **временска ефикасност** на судовите. Парцијална слика дека за овој облик на криминалитет немаме поголеми процесни проблеми во поглед на навременоста може да ни дадат неколкуте предмети кои што се решени на по едно или две рочишта, како и фактот дека од популацијата на набљудувани предмети нема постари предмети од 2018 година. Оваа констатација, од друга страна, автоматски не го генерира заклучокот дека за овие кривични дела нема повреди на правото на судење во разумен рок, бидејќи станува збор за навистина комплексно право чија што заштита според обичајното право на ЕСЧП¹⁸ се смета од почетокот на кривичната постапка, а не од почетокот на судењето, што значи дека временски е доста пошироко од обемот на нашето набљудување судски постапки. Што значи дека оценката за разумноста на траењето на судската постапка зависи од сеопфатна проценка на повеќе фактори како комплексноста на предметот, однесувањето на странките и на судот, како и вкупното времетраење на постапката од почеток до крај.

¹⁸ Види ги концизно забелешките кај: Стојковска Зафировска Л, Алексов Ж. и Гоџо А., Прв национален извештај од Матрицата на индикатори за мерење на перформансите и реформите во правосудството, Центар за правни истражувања и анализи, Скопје, 2019 г., стр. 31.

Конечно, во однос на **јавноста**, не можеме да забележиме определени специфики од добиените податоци за овој облик на кривични дела а во споредба со спецификите на останатите набљудувани кривични дела од страна на Коалицијата. Па така, од сите набљудувани предмети јавноста била исклучена само на едно рочиште, при што судијата донел соодветно образложено решение. Ова значи дека и покрај специфичниот облик на криминалитет, а особено имајќи ги предвид карактеристиките на жртвата во овие случаи, уште еднаш може да констатираме дека, во случаите кога јавноста била исклучена во интерес на обвинетиот, жртвата или сведокот, согласно членот 354 од ЗКП, на жртвите им е дури и побитно јавно да се отворат и да ги решат проблемите отколку заштитата на нивната приватност и личните и семејни прилики. Ова може да биде протолкувано на начин што јавноста на кривичната постапка и целокупното „Отворање“ на личните и семејните прилики кон органите на кривично-правниот прогон за жртвите се најмногу се значајни и имаат влијание само на почетокот и тоа дури и пред иницирањето на кривичната постапка, така што се јавуваат како демотивиращки фактор за пријавување на кривичното дело во полиција или ЈО или во НВО центрите за помош на жртвите од семејно насилство. Додека пак, согласно податоците а во однос на другите набљудувани кривични постапки,, може да констатираме дека во подоцнежниот тек од кривичната постапка нема зголемен тренд, на барања за исклучување на јавноста од главната расправа.

Поуки за ѝраватиа

Од анализираните случаи, може да заклучиме дека сè уште постои практиката кај определени судии поуките за правата на обвинетиот да бидат соопштени само преку нивно читање, без притоа истите да им бидат детално образложени на обвинетите. Имено, оваа практика била забележана во 5 случаи, или околу 10 проценти од набљудуваните рочишта. За жал, дури и при вака мал број на набљудувани рочишта, во еден забележан случај поуките за правата на обвинетиот воопшто и не му биле дадени на обвинетиот, а дури во 4 случаи нашите набљудувачи констатирале дека обвинетиот воопшто не разбрал зошто бил обвинет и кои се неговите права.

Во таа насока, сметаме дека е потребно да се реактуализира значењето на поуките за правата на обвинетиот како еминентен дел од правичното постапување на судот во текот на кривичната постапка, како и еден особено значаен дел во насока на ефикасно искористување на процесните гаранции во текот на постапката од страна на обвинетиот. Токму затоа, сметаме дека судовите би требало да ја искоренат практиката на набројување на правата на обвинетите, а наспроти тоа секогаш да посветат доволно простор и внимание за детална елаборација на овие права на обвинетите лица. Дотолку повеќе што овие поуки за ефикасно уживање на процесните права и гаранции на обвинетите лица се особено значајни во случаите кога обвинетите лица се за првпат обвинети, односно не се рецидивисти. Ова од едноставна причина што во овој случај тие за прв пат се соочуваат со системот на казнена правда и токму од поуката за нивните права од страна на судот во голема мерка зависи до кој степен и како би ги оствариле нивните законски гарантирани процесни права како предуслов за оценка на судската постапка како фер и правична.

Од собраните податоци, за жал, евидентен е и трендот на пропуштање од страна на судот да се даде **поука и за процесните права и гаранции и на оштетените или на жртвите** во текот на кривичната постапка. Оваа практика нашите набљудувачи ја забележале во 5 случаи.

Имено, сметаме дека судот нужно мора да обрне внимание на процесните права на оштетениот преку негово учество во текот на кривичната постапка, со што во голема мерка би се заштитил неговиот интерес. Ова е особено значајно имајќи ја предвид спецификата на набљудуваните кривични дела, па преку ваквата активност судот во голема мерка може да ја зајакне или уништи перцепцијата за ефикасност на кривичниот прогон на сторителите на кривичните дела на семејно насилство во јавноста, што, пак, претставува неопходен услов за зголемување на процентот на процесуирани предмети на семејно насилство пред судовите.

5. ПРИЗНАНИЕ НА ВИНА

Во теоријата, семејното насилство се лоцира како еден од факторите кои имаат амбивалентно влијание врз примената на постапката за спогодување за видот и висината на кривичната санкција со обвинетиот. Таа амбивалентна природа се согледува во фактот дека кај определени кривични дела поврзани со семејното насилство жртвите може да се мотивирани за побрз исход од кривичната постапка, особено во случаите кога се работи за кривични дела убиство на миг или кривичните дела против половата слобода и половиот морал.¹⁹ Во овие случаи жртвите, најчесто, се заинтересирани за побрзо завршување на кривичната постапка, а со тоа и одбегнување на секундарната виктимизација.²⁰ Како дополнителен стимулирачки фактор кон брзо решавање на предметот може да се јави и негативниот општествен публицитет и/или стигматизацијата на жртвата што би можеле да настанат доколку би се спроведувала подолготрајна редовна и јавна кривична постапка.

Антиподот, односно ограничувачката страна на примената на постапката за спогодување кај кривичните дела што се карактеризираат со семејно насилство се лоцираат во фактот дека оваа постапка, во некои случаи, од страна на жртвите може да биде перцепирана и како начин за забошотување на правдата и/или избегнување на заслужената казна и третман на сторителот на кривичното дело, преку овозможување на брза разрешница на кривичната постапка, релативно полесна казна, како и одбегнување на публицитетот и јавна осуда на сторителот.²¹ Токму оваа перцепција кај жртвите ја зголемува и темната бројка на криминалитетот на семејното насилство²², а неретко истото може да се јави и како мотив за сторување на кривични дела од страна на жртвата како соучесник или соизвршител со неговиот напаѓач.²³

Имајќи ги предвид овие околности, како и начинот на спроведениот мониторинг на судските постапки, во нашата анализа, за жал, не сме во можност да одговориме дали и во која мерка се применува спогодувањето за видот и висината на кривичната санкција во текот на претходната постапка.

За разлика од постапката за спогодување, пак, признанието за вина во текот на главната расправа, генерално не може да ги носи истите специфики како и постапката за спогодување од едноставна причина што признанието дадено во текот на главната расправа не претставува основ за примена на постапката за спогодување, туку само за редуцирање на доказната постапка.

Сепак, понекогаш и при примената на одредбите од ЗКП за редуцирање на доказната постапка во случаите на даденото признание од страна на

¹⁹ Види: Letourneau E.J., et al, The effects of Sex Offender registration and Notification on Judicial Decisions, *Criminal Justice Review*, Vol. 35, No. 3, 2010 (295-317), стр. 310 и сл.

²⁰ Види: Kozin A., Scrapbooking the Criminal Defence File, *Crime and Media Culture*, Vol. 4, 2008 (31-52), стр. 38.

²¹ Поради што всушност и има интерес за примена на постапката за спогодување. Види: Mirchandani R., "Hitting Is Not Manly", *Domestic Violence Court and the Re-Imagination of the Patriarchal State, Gender and Society*, Vol. 20, No. 6, 2006 (781-804) стр. 789.

²² Види: Tapscott J. L., Hancock M., Hoaken P. N. S., Severity and Frequency of Reactive and Instrumental Violent Offending, Divergent Validity of Subtypes of Violence in an Adult Forensic Sample, *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 39, No. 2, 2012 (202-219), стр. 204 и сл.

²³ Види: Jones S., Partners in Crime: A Study of the Relationship Between Female Offenders and Their Co-defendants, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 8, No. 2, 2008 (147-164), стр. 148 и сл, како и 158 и сл.

обвинетиот во текот на главната расправа може да се појават слични позитивни или негативни чувства кај жртвите. Имено, понекогаш жртвите може да почувствуваат дека се изиграни од страна на судот, бидејќи во текот на главната расправа во услови на признание за вина на обвинетиот, судот не ги извел сите докази против него, со што на некој начин гласно и пред судот не се обелодениле сите докази што биле на располагање против него. Ова, на некој начин, може да биде протолкувано како лимитирачки фактор кон зголемување на бројот на пријавени сторители бидејќи преку ваквите процесни одредби жртвите може да почувствуваат дека обвинетиот „наводно“ добил полесен третман од страна на судот. Ова чувство дотолку повеќе може да биде апострофирано доколку се земе предвид и релативно ниската казнена политика од страна на судовите кон сторителите на овие кривични дела.

Излез од оваа ситуација би можело да биде решението, кога во случаите кога имаме дадено признание за вина на обвинетиот во текот на главната расправа, судот да не го ограничи или лимитира изведувањето на доказите, особено барем не на оние кои што во најголема мерка ја поттикнале жртвата да го крене својот глас, да го пријави делото, а со тоа и да го обелодени поведението на обвинетиот.

Од нашите податоци, обвинетиот дал признание за делото во текот на главната расправа во три случаи, а според нашите набљудувачи судот соодветно оценил дали признание било свесно, доброволно и соодветно го запознал обвинетиот со последиците од признание.

Она што во определена смисла оди во прилог на погорните сомнежи кон примената на овие постапки за зголемување на судската ефикасност во случаите на семејното насилство е дека во сите три набљудувани случаи, судот како поткрепа на признание на обвинетиот како доказ извел само податоци за претходната осудуваност. Нешто за што во скоро сите претходно извештаи говориме дека е лоша практика.²⁴

Токму затоа, сметаме дека во услови на дадено признание судот не би смеел да врши вака драстично редуцирање на доказната постапка, туку во корист на јавноста и задоволување на интересите не само на жртвата, туку и поради начелото на генерална превенција, сметаме дека е неопходно да ги изведе сите или барем повеќето расположливи докази наведени во листата на обвинителството. Дотолку повеќе што, согласно добиените податоци за должината на кривичната постапка, со релативна убеденост може да констатираме дека набљудуваните кривични постапки не траат предолго и немаат преголем процент на одолговлекување.

Преку отстранување на практиката на судот за драстично крочење на доказите кои што се изведени во текот на доказната постапка во услови на дадено признание од страна на обвинетиот, жртвите би ја стекнале довербата во кривично-правниот систем дека не залудно го кренале својот глас, дека судот ги ислушал, соодветно реагирал и донел правична пресуда за сторителот. На овој начин, веројатно жртвите на семејното насилство и на насилството базирано врз полот повеќе би се охрабриле да го пријавуваат овој облик на кривични дела до надлежните. Од друга страна, пак и обвинетите би биле поттикнати да признаваат вина само во случаите кога тие би чувствувале вистинско и искрено каење за стореното дело,

²⁴ Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2018 година, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, Мисија на ОБСЕ – Скопје, 2018.

што пак е појдовна точка и истовремена и главна цел во превенцијата на овој облик на криминалитет.

Се разбира дека во оваа пригода не сугерираме измена на ЗКП во насока на ограничување на можноста за редуцирање на доказната постапка во услови кога е дадено признание за вината од обвинетиот, бидејќи сметаме дека оваа драстична одлука, пак, може да биде исто така доживеана како демотивирачка за пријавувањето на овој облик на кривични дела. Ова бидејќи строгото законско инсистирање на изведување на сите предложени докази во услови на дадено признание понекогаш може да ја обрмени доказната постапка и оваа процесна одредба да биде злоупотребена од страна на обвинетите. Во овие случаи жртвите би го перцепирале кривично-правниот процес како премногу формален, долготраен и неефикасен, поради што тие би биле демотивирани да го пријават кривичното дело, како иницијатива за почеток на кривичната постапка.

6. МЕРКИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ПРИСУСТВО

Анализата на примената на мерките за обезбедување присуство на обвинетиот, исто така може да ни даде определени заклучоци во поглед на профилот на сторителот и на жртвата, но и во однос на високата темна бројка на овој облик на криминалитет.

Имено, од анализираните рочишта, повторно може да го забележиме високиот процент на одложени рочишта поради отсуство на обвинетиот и тоа дури на 10 рочишта од 47 или Јавниот обвинител на 8 од 47. Па така, сите субјекти биле присутни на само 11 рочишта, а имаме пресуди за 7 предмети. Овој податок, во споредба со другите податоци, несомнено го генерира заклучокот дека доколку сите субјекти се присутни, овој облик на криминалитет се пресудува на релативно мал број судски рочишта.

Сите се присутни	11
Отсутен е ЈО	8
Отсутен е обвинет	10
Отсутен е бранител	1
Непотполн судски состав	1
Отсутен е оштетен	9
Отсутен е сведок / вештак	3
Вкупно	43

Табела бр. 2.

Сепак, за жал, имајќи ги предвид податоците за одложување на рочиштата, навистина е интересен податокот дека судот залудно ги применувал полесните мерки за обезбедување присуство, од типот на покана или доведување, мерките на претпазливост или гаранцијата, а притворот бил применет само против еден обвинет. Ова навистина е интересен податок за толкување ако се знае дека на обвинетиот му се судело во отсуство само во 3 случаи.

Ова значи дека во голема мерка судските постапки се неефикасни, често се одлагаат, што, пак само по себе е пречка кон подигањето на степенот на самодоверба кај жртвите за пријавување и процесуирање на овој облик на криминалитет. Па така, сосема е оправдан и нивниот изостанок на вкупно 9 од анализираните рочишта, или скоро на подеднаков број рочишта каде бил отсутен обвинетиот. Добиените податоци за примена на мерките за обезбедување на присуството на обвинетиот, како и за причините за одлагање на судските рочишта, со голем процент на сигурност ни го потврдуваат фактот дека предметите на семејно насилство најчесто ги пријавуваат жртвите што имаат некаков заштитен механизам од средината во која живеат и не зависат ниту финансиски ниту социјално од обвинетиот. Како потврда на оваа теза

е и фактот дека во само еден случај жртвата побарала заштита за својата безбедност од страна на судот поради евентуален страв од обвинетиот.²⁵

Токму овие податоци за кривичната постапка може да ја објаснат толку високата темна бројка на криминалитетот на семејно насилство и родово базираното насилство. Затоа, сметаме дека во текот на кривичните постапки за кривични дела на семејно насилство или родово базирано насилство неопходно е да се предвидат дополнителни гарантни механизми во насока на унапредување на положбата на жртвите. Овие дополнителни гарантни механизми или активности би можеле да се лоцираат во неколку правци на влијание. Првиот правец би бил на нормативно ниво преку овозможување дополнителна заштита на правата на жртвите во текот и по завршувањето на кривичната постапка преку интервенција во КЗ и во ЗКП и нивно поврзување со Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, за што и погоре зборувавме. Вториот правец би требало да се движи кон предвидување на дополнителна вонпроцесна заштита на жртвите на семејно насилство, како и предвидување мерки или санкции со кои би се заштитила нивната положба и по завршување на кривичната постапка согласно одредбите од Истанбулската конвенција на Советот на Европа.

²⁵ И навистина, без постоење на ефикасни мерки на вонпроцесна заштита на жртвите во текот на кривичните постапки, прашањето за целисходноста на кривичната постапка, како и заштитата на правата на жртвите во услови кога утрото жртвата на семејното насилство и обвинетиот за ова дело се заедно во суд поради семејното насилство, а попладне по завршување на судското рочиште истиот обвинет и истата жртвата се враќаат заедно во својот дом, е сосема оправдано.

7. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Од спроведената анализа на судските предмети што се водат за кривичните дела на семејно насилство може да донесеме заклучок кој во голема мерка ги поткрепува досегашните сознанија во однос на динамиката и техниката на справувањето со овој облик на криминалитет. Соочувајќи се со практични проблеми, првенствено лоцирани во премалиот број предмети врз основа на кои е направена оваа анализа, уште на почетокот, се чини, се потврди главната теза дека **овој облик на криминалитет е генерално непријавен и неоткриен и за истиот има голема темна бројка, што следствено резултира со заклучокот дека за овие кривични дела се водат мал број на кривични постапки.**

Имајќи го предвид профилот на обвинетиот и на жртвата, генерално може да констатираме дека станува збор најчесто за мажи сторители на кривични дела кои се во актуелна брачна или вонбрачна заедница со жртвата или се поранешни партнери, додека поретки се случаите на семејно насилство сторено од членови на потесното семејство. Сторителите најчесто се со македонска национална припадност, при што распространетоста на овој облик на криминалитет не е репрезентативна согласно националниот состав во Република Северна Македонија, односно имаме една заедница која што е најзастапена како сторители на овие кривични дела, додека скоро во потполност отсутствуваат сторители од другите етнички заедници.

За жал, останува забелешката дека во текот на кривичните постапки се прибираат мошне мал број податоци во однос на економските специфики на обвинетите лица, како и на жртвите на овој специфичен облик на криминалитет, а не постојат ниту соодветни податоци за социјалното милје на обвинетиот, со што во голема мерка би се овозможил посоодветен кривично-правен третман како на обвинетиот, така и на жртвите.

Во таа насока, сметаме дека е потребна првенствено законска интервенција во КЗ на начин што целосно би се имплементирале одредбите од Истанбулската конвенција со што би се отворила можноста за унапредување на казнено-правниот третман на сторителите на овие кривични дела, како и унапредување на ЗКП во насока на подобрување на решенијата првенствено за вонпроцесната заштита на жртвите од семејно насилство.

Преку овие измени и преку зголемување на довербата кај жртвите во кривично-правниот систем, би можело да се очекува зголемување на прагот на пријавување на овие кривични дела. Дотолку повеќе, подобрување на ефикасноста на кривично-правниот систем во голема мерка би ги охрабрило жртвите истиот и да го пријават, а со цел негово ефикасно третирање и сузбивање.

Конкретно на законодавен план сметаме дека македонскиот законодавец би требало да ја унапреди одредбата од членот 56, ст. 3 од КЗ, каде се предвидува задолжително посетување програма за работа со осуденици за кривични дела сторени при вршење семејно насилство во рамките на заштитниот надзор при изречената условна осуда со заштитен надзор. Имено, во оваа насока предлагаме оваа програма да се еманира како самостојна мерка на безбедност во рамките на членот 61 од КЗ во кој се предвидени мерките на безбедност која што би се применувала во случаите кога сторителот сторил кривично дело поврзано со семејно насилство. Со ова на сторителите на кривичните дела поврзани со

семејното насилство би им се изрекла и задолжителна мерка на безбедност²⁶ во насока на идно превенирање на семејното насилство, како и елиминирање на последиците од ова насилство.

Соодветна интервенција би требало да се предвиди и во ЗКП каде согласно одредбите од Истанбулската конвенција би биле предвидени механизми за рана заштита на жртвите на семејно насилство, уште во моментите на пријавувањето за сторено вакво дело слични на *emergency barring (protective) orders* познати во англосаксонскиот систем.²⁷ Па така, преку овие мерки на жртвите на семејно насилство уште во фазата на пријавување на кривичното дело, би можело од страна на судијата на претходната постапка по предлог на јавниот обвинител да им се понудат мерки што значат забрана за посетување на домот од страна на наводниот сторител на насилството, обврска за негово сместување во посебни центри за третман против насилство, или сместување на жртвите во посебни центри-засолништа.²⁸ Примената на овие итни наредби за забрана всушност би ги поттикнала жртвите во една рана фаза од кривичната постапка за поголема соработка и доверба во органите на прогонот, со што би се гарантирала подготвеноста на жртвата да сведочи во текот на главната расправа, со што и би се надминала сегашната состојба кога жртвите не сакаат да сведочат во текот на кривичната постапка или го повлекуваат предлогот за кривично гонење.²⁹ Притоа, сметаме дека овие мерки кои што се делумно предвидени во Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство треба да бидат поврзани со надлежностите на јавниот обвинител во текот на кривичната постапка, а не само да се поврзани со полицијата, без оглед на фактот што во овој Закон е предвидено дека овие мерки ги определува судот без оглед на фактот дали се води или не кривичната постапка (член 38). Дополнителна забуна може да внесе и одредбата од членот 42 од овој Закон, каде се вели дека привремените мерки за заштита се применуваат според одредбите на Законот за парнична постапка, што може да доведе до правни празнини за нивната примена во услови на преткривична постапка, кога кривичната постапка сè уште не е формално започната, но е потребно овие мерки да се применат од страна на граѓанскиот суд. Токму затоа, сметаме дека е потребно номотехничко доуредување на овие одредби, од аспект на тоа дали кривичната постапка е покрената или не, како и доуредување на надлежноста за нивно определување, особено во фазата на истрагата, каде доминус е јавниот обвинител.

За подигањето на довербата во кривично-правниот систем, сметаме дека е неопходно потребно и да се унапреди професионалниот стандард на сите учесници во кривичната постапка, уште од нејзините почетни фази. Па така, сметаме дека надлежните органи, и тоа во прв план полицијата, јавното

²⁶ Ваква практика е воведена, на пример, во сојузината држава Јута во САД. Види: Mirchandani R., оп. цит. стр. 789 и сл., како и во Канада, види: Hannah-Moffat K., Maurutto P., Shifting and Targeted Forms of Penal Governance: Bail, Punishment and Specialized Courts, *Theoretical Criminology*, Vol. 16, No. 2, 2012 (201-219), стр. 209.

²⁷ Види: Nelson E.L., *Police Controlled Antecedents Which Significantly Elevate Prosecution and Conviction Rates in Domestic Violence Cases*, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 13, No. 5, 2012 (526-551) стр. 537 и сл.

²⁸ Во Република Северна Македонија има десет шелтер центри во кои се сместуваат жртвите, но евидентна е потребата од поголем број, како и нивно распоредување низ територијата на целата држава. Види: Гелевска Ј., Мишев С., Фришчиќ Ј., *Анализа на засолништа*, ЕСЕ, Скопје 2010 г., стр. 28-29. Достапно на: <http://www.semejnonasilstvo.org.mk/Root/mak/docs/Analiza%20na%20zasolnista.pdf>

²⁹ Види: Nelson E.L., оп. cit. 538.

обвинителство и судиите би требало да добијат дополнителни обуки преку кои би биле сензибилизирани за откривањето и поддршката на жртвите на овој облик на криминал, со што би биле обучени да вложат поголем напор во подобрувањето на нивната безбедност особено во текот на раните фази од кривичната постапка. Дотолку повеќе, во преден план би требало полициските службеници што први стасуваат на местото каде било сторено кривичното дело да бидат по разборити во насока на опфаќање на сите, вклучително и посуптилните податоци дека се работи за кривично дело поврзано со семејно насилство. На тој начин би се зголемил и квалитетот на доказите што може уште при првата пријава да се откријат, а се поврзани со овој облик на криминалитет.³⁰

Покрај ова, сметаме дека овие органи би требало и да ја унапредат соработката со Центрите за социјална работа и со НВО секторот во генерирањето специфични планови за превенција како на жртвите, така и на обвинетите лица за овие кривични дела.

Понатаму, сметаме дека е потребно развивање и унапредување на капацитетите на судот и на јавното обвинителство за воспоставувањето на практиката за правење на целосна и темелна анализа на психосоцијалните карактеристики на обвинетиот пред формалниот почеток на доказната постапка во текот на главната расправа. Ова сметаме дека би требало да се направи согласно познатите шеми во компаративното казнено-процесно право за оценка на ризикот на обвинетите лица кои се прават од страна на специјализирани органи, најчесто пробациските служби во текот на истрагата или пред почетокот на главната расправа.

Конечно, сметаме дека се потребни дополнително сензибилизирање и обука на сите субјекти во кривичната постапка и на припадниците на МВР, како и на генералната јавност за видовите на семејно насилство, како и за неговиот третман, што може да претставува добра основа за зголемување на довербата кај жртвите на овој облик на насилство за зголемување на процентот на пријавени кривични дела.

Од аспект на почитувањето на процесните права, сметаме дека судот во иднина би требало да обрне поголемо внимание во насока на заштита на правата на обвинетите и на жртвите, првенствено преку давањето на поуците за нивните права како и поттикнувањето на обвинетите да го уживаат правото на бранител.

Согласно увидените податоци, сметаме дека треба да се искорени практиката на судот да има активна улога во испрашувањето на обвинетиот, затоа што оваа интервенција на судот може лесно да го претвори обвинетиот во сведок во својата работа, а со тоа во услови на неизведени останати докази и да значи и изнудување на признание од обвинетиот од страна на судот.

Од друга страна, за пофалба е фактот дека жртвите не го користат правото за барање за исклучување на јавноста од главната расправа ниту правото за дополнителна мерка на процесна или вонпроцесна заштита, што говори дека, штом веќе се охрабриле да го пријават сторителот, имаат доволно доверба во судскиот систем дека ќе ја заштити нивната безбедност и нивните права.

³⁰ Види: Holleran D., Beicher D., Spohn C., Examining Charging Agreement Between Police and Prosecutors in Rape Cases, Crime and Delinquency, Vol. 56, No. 3, 2010 (385-413), стр. 386 и сл.

Во случаите кога обвинетиот дал признание во текот на главната расправа, апелираме судот да има поголемо трпение и да изведува повеќе докази, особено доказите поврзани со видот на насилството кон жртвата, како своевиден придонес кон ефикасната заштита на правата на жртвите, што би придонело кон зголемување на довербата на жртвите во кривично-правниот процес, а со самото тоа би се зголемил и процентот на пријавени случаи на семејно и родово базирано насилство.

Koalicioni i OJQ-ve “Të gjithë për gjykim të drejtë”
Misioni i OSBE-së në Shkup

Prof.dr Boban Misoski, Fakultetit Juridik “Justinianus Primus”, Shkup

Darko Avramovski

Natali Petrovska, avokate

ANALIZA E TË DHËNAVE NGA
PROCEDURAT E VËZHGUARA
GJYQËSORE PËR RASTET E DHUNËS
NË FAMILJE DHE DHUNËS
SË BAZUAR GJINORE
NË VITIN 2019

Authors

Prof. Boban Misoski, PhD, Faculty of Law “Justinianus Primus”, Skopje

Darko Avramovski

Natali Petrovska, attorney at law

Përmbajtja e këtij publikimi nuk përfaqëson medoemos këndvështrimet apo qëndrimet e Misionit të OSBE-së në Shkup.

Skopje, December 2019

1. HYRJE

Analiza e procedurave gjyqësore që zhvillohen për veprat penale që kanë të bëjnë me dhunën në familje dhe dhunën me bazë gjinore përqendrohet në aspektin e strukturuar të përpjekjes së përgjithshme për ta parandaluar këtë formë të krimit në shoqërinë tonë. Në fakt, proceset gjyqësore, si pjesë formale e sistemit të drejtësisë penale, që zhvillohen kundër autorëve të kësaj forme të krimit paraqesin vetëm një hallkë, jo më pak të rëndësishme, në aspekt të luftimit dhe parandalimit të krimit të dhunës. Kjo do të thotë se luftimi i krimit të dhunës në familje dhe i dhunës me bazë gjinore nuk mund të shqyrtohet vetëm duke e analizuar efikasitetin gjyqësor, duke i anashkaluar me këtë rast rrethanat e tjera shoqërore-ekonomike që e shkaktojnë atë ose çojnë në këtë formë të krimit. Kështu, analiza e proceseve gjyqësore është vetëm një pjesë e rëndësishme thelbësore që do të na ndihmojë ta ndriçojmë plotësisht dhe ta hartëzojmë krimin e dhunës në familje dhe dhunës me bazë gjinore, si një bazë për kundërvënien e mëtutjeshme ndaj tij dhe parandalimin e duhur. Fatkeqësisht, duke i ndjekur specifikat e kësaj forme të krimit mund të përfundojmë menjëherë se reagimi i organizuar nga ana e shtetit, gjegjësisht zhvillimi i procedurave penale kundër autorëve të këtyre veprave penale, nuk mund të jetë rezultati i vetëm dhe plotësisht i kënaqshëm në drejtim të luftimit të kësaj forme të krimit. Gjë që, bazohet në faktin se numri më i madh veprave të kryera penale të dhunës, për fat të keq, ende mbesin në zonën e errët, gjegjësisht nuk raportohen nga viktimat, dhe me vetë këtë, mekanizmi formal për mbrojtjen e të drejtave të viktimave përmes procedurave gjyqësore në shumë raste as që iniciohet.¹ Mu për këtë arsye, rezultatet e përballjes me krimin e dhunës të fituara përmes monitorimit të lëndëve gjyqësore nuk mund të na japin informacion të sigurt në lidhje me përmasat dhe dinamikën e vërtetë të kësaj forme të krimit, e as të na japin të dhëna të sakta për nivelin e efikasitetit të organeve shtetërore në përballjen me këtë formë të krimit.²

Duke pasur parasysh faktin se bëhet fjalë për një formë shumë të ndërlikuar të krimit, si në aspektin e karakterit etiologjik, ashtu edhe të karakteristikave të tij fenomenologjike, analiza e procedurave gjyqësore që zhvillohen kundër autorëve të veprave penale të dhunës, fillimisht ka për qëllim të japë përgjigje në pyetjen se a mund të shërbejnë organet gjyqësore, gjatë trajtimit të autorëve të këtyre veprave penale, për ta forcuar besimin e viktimave në reagimin e organizuar të shtetit gjatë trajtimit të autorëve të këtyre veprave penale. Nga ana tjetër, është pikërisht ky aspekt, pra vlerësimi i rolit të gjykatës dhe i subjekteve të tjera, prokurorit publik, të akuzuarit dhe avokatit të tij mbrojtës, gjatë procedurave penale, që mund të kontribuojë në përcaktimin e arsyeve për numrin e lartë, “të zymtë”, të kësaj forme të krimit. Pastaj, reagimi adekuat do të kishte për qëllim përmirësimin e mundshëm të

1 Shih: Stalans L. J., Hacker R., Talbot M. E., Comparing Nonviolent, Other-violent, and Domestic Batterer Sex Offenders, Predictive Accuracy of Risk Assessments on Sexual Recidivism, Criminal Justice and Behavior, Vol. 37 No. 5, 2010, (613-628), fq. 615 etj. Po ashtu shih edhe: Levi M., Maguire M. dhe Brookman F., Krimi i dhunshëm, në Doracakun e Kriminologjisë të Oksfordit, redaktuar nga: Maguire M., Morgan R. dhe Rainer R., Nampres, Shkup, 2010, fq. 693-694.

2 Shih: Heydensen F., Gelstorp L., Gjinja dhe kriminaliteti në Doracakun e Kriminologjisë të Oksfordit, redaktuar nga: Maguire M., Morgan R. dhe Rainer R., Nampres, Shkup, 2010, fq. 397.

aktiviteteve të subjekteve në procedurat penale dhe të kontribuojë në zvogëlimin e këtij numri “të zymtë”, duke kontribuar në këtë mënyrë në rritjen e besimit në gjykatë dhe në organet e ndjekjes së autorët do ta marrin trajtimin e merituar nga ana e shtetit, edhe atë fillimisht duke i marrë parasysh interesat e viktimave. Kuptohet, gjatë kësaj duke mos i lënë pas dore interesat e trajtimit të drejtë të të akuzuarve për këto vepra penale.

Duke i krahasuar të dhënat për veprimet e gjykatës dhe të subjekteve të tjera gjatë procedurave që zhvillohen për autorët e krimeve të dhunshme dhe autorët e krimeve të tjera, të mbledhura dhe të analizuar nga Koalicioni në vitet e fundit, mund ta vërejmë trendin e veprimit të gjykatës, gjegjësisht mund t'i identifikojmë pikat e dobëta në procedurë, dhe në këtë mënyrë të ndikojmë në përmirësimin e tyre, gjë që do ta përmirësonte drejtpërdrejt nivelin e efikasitetit në përballjen me këtë formë të krimit.

Arsyet për numrin “e zymtë” të krimeve të dhunës në familje dhe të dhunës me bazë gjinore, përveç efikasitetit të organeve të hetuesisë dhe marrëdhënieve ndërmjet tyre, shpesh herë kanë të bëjnë edhe me llojin e veprës së kryer penale. Në fakt, kur bëhet fjalë për vepra penale kundër jetës dhe trupit, si dhe kundër lirisë gjinore dhe moralit gjinor, viktimat shpesh e mbështesin qëndrimin e tyre pasiv ndaj krimit në faktin se sjellja e tillë e dhunuesit nuk është një sulm edhe aq i tmerrshëm ndaj të drejtave të tyre, gjegjësisht se niveli i vetëdijes së viktimës e nënkupton faktin se dhunuesi “ashtu duhet” të sillet ndaj viktimës.³ Një argument i ngjashëm në favor të numrit “të zymtë” zakonisht gjendet edhe në faktin se në rastet e dhunës në familje, viktimat shpesh ndjehet fajtores se vetë e ka provokuar dhunën në familje nga ana e dhunuesit.⁴

Nga ana tjetër, duke i analizuar procedurat gjyqësore që zhvillohen kundër autorëve të këtyre veprave penale mund të kuptojmë se gjykatat dhe subjektet e tjera gjatë si të viktimave ashtu edhe të autorëve të veprave penale, duke ndikuar kështu drejtpërdrejt në çrrënjosjen e paragjykimave eventuale të lartpërmendura, si dhe në forcimin e perceptimit të përgjithshëm të publikut dhe të viktimave të këtyre veprave penale ndaj reagimit të organizuar për trajtimin e kësaj forme të krimit, gjë që nga ana tjetër çon në rritjen ose uljen e nivelit të besimit në sistemin e drejtësisë penale, e me këtë edhe në rritjen ose uljen e përqindjes së veprave të raportuara penale të dhunës në familje apo dhunës me bazë gjinore.

Se analiza dhe propozimet për ngritjen e efikasitetit të organeve shtetërore në përballjen me këtë formë të krimit, si dhe zvogëlimi i numrit të tij “të zymtë” nuk mund të lidhet vetëm me veprimin e gjykatave është më se e qartë, pasi që është e qartë se duhet të analizohet edhe korniza pozitive ligjore, e cila paraqet bazë për veprimin e gjykatave. Kështu, pavarësisht nga fakti se Republika e Maqedonisë së Veriut e ka nënshkruar dhe e ka ratifikuar Konventën e Stambollit⁵, ende ka disa

3 Shih: Levi M., Maguire M. dhe Brookman F., op. cit faqe 715.

4 Shih në: Walby S., Allen J, Domestic Violence, Sexual Assault and Stalking: Findings from the British Crime Survey, Home Office Research, Development and Statistics Directorate, London, UK, 2004.

5 Emri i plotë i Konventës së Stambollit është: Konventa e Këshillit të Evropës për Parandalimin dhe Luftimin e Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje. Gjendet në: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home>. Konventa konsiderohet një nga dokumentet më të përparuara ndërkombëtare me norma të sakta dhe të konceptuara në mënyrë adekuate me ndikim të gjerë, të cilat kanë mundësi të transferohen drejtpërdrejt në legjislacionet kombëtare, e me këtë të bëhet edhe harmonizimi i tyre. Ajo u miratua më 11.5.2011, ndërsa Republika e Maqedonisë së Veriut e nënshkroi atë më 8.7.2011, e ratifikoi më 23.3.2018, dhe ajo hyri në fuqi më 1.7.2018.

çështje të hapura në lidhje me zbatimin e plotë të saj në sistemin e drejtësisë penale të Maqedonisë së Veriut. Për shembull, në Kodin Penal ende nuk janë paraparë, gjegjësisht nuk janë kriminalizuar veprat specifike penale të dhunës së bazuar në gjininë e grave që janë të parapara në Konventë, dhe për këtë arsye kjo formë e krimit te ne ende përfshihet nën nocionin e përgjithshëm dhe më të gjerë të dhunës në familje.⁶ Me këtë rast, vlen të përmendet se Kodi Penal në këtë drejtim nuk përmban zgjidhje të vjetruara ose të tepërta, por thjesht, duhet të avancohet në mënyrë cilësore me qëllim të zbatimit të plotë dhe riformulimit të dispozitave të tij për t'i përfshirë dispozitat e Konventës së Stambollit.

Një aspekt tjetër, dhe mbase më i vështirë, i reagimit të shpejtë dhe i përmirësimit të statusit të viktimave të kësaj forme të krimit është trajtimi i autorëve të këtyre veprave penale pas përfundimit të procedurës penale dhe vuajtjes së sanksionit, si dhe politika e butë ndëshkuese nga ana e gjykatave kundër autorëve të kësaj forme të krimit. Padyshim, politika e butë ndëshkuese e gjykatave të Maqedonisë së Veriut është një faktor i rëndësishëm që i pengon viktimat e dhunës në familje t'i raportojnë këto vepra penale tek organet kompetente.

Në fund, si rrethana jo më pak të rëndësishme, bile veçanërisht problematike, sa i përket numrit "të zyrtë" të krimit të dhunës në familje janë edhe rrethanat socio-ekonomike të autorëve të këtyre veprave penale dhe të viktimave të kësaj forme të krimit. Për më tepër, roli i familjes dhe i organizatave joformale për t'i ndihmuar dhe mbështetur viktimat e këtyre veprave penale është mjaft i rëndësishëm në kuptim të rritjes ose zvogëlimit të efikasitetit në luftimin e kësaj forme të krimit.⁷ Megjithatë, trajtimi i këtyre aspekteve gjatë përballjes me këtë formë të krimit është përtej qëllimit të kësaj analize, por, natyrisht, gjatë interpretimit të të dhënave nga veprimet e gjykatave gjatë procedurave që zhvillohen kundër autorëve të këtyre veprave penale është e nevojshme që këto rrethana të merren parasysh vazhdimisht për ta bërë interpretimin adekuat të të dhënave të fituara.

6 Shih: Risteska M., Cekov A., "Analiza e nevojave të harmonizimit të Kodit Penal me Konventën e Stambollit në Republikën e Maqedonisë së Veriut, Qendra për Hulumtime dhe Krijim të Politikave, 2019; si dhe Mirçeva S., Gogov B., Analiza e pajtueshmërisë së legjislacionit të Republikës së Maqedonisë me Konventën e Këshillit të Evropës për Parandalimin dhe Luftimin e Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje" (Konventa e Stambollit): studim themelor. LOGM, Shkup, 2014

7 Në këtë drejtim, në RMV në vitin 2016 u miratua edhe Ligji për Parandalimin, Pengimin dhe Mbrojtjen nga Dhuna në Familje (Gazeta Zyrtare e RM-së, nr. 138/2014, 33/2015 dhe 150/2015) me kompetenca të gjera të QPS-ve dhe MPB-së për të propozuar një seri masash të kujdesit, si dhe për futjen e përgjegjësisë kundërvajtëse për mosrespektimin e këtyre masave nga ana e autorit ose nga autoritetet ligjore që janë të detyruara t'i zbatojnë këto masa. Fatkeqësisht, zbatimi i këtij ligji bëhet në përputhje me dispozitat e Ligjit për Procedurën Kontestimore, dhe për pasojë, kompetentë janë gjyqtarët civilë ose zhvillohen procedura kundërvajtëse, dhe për këtë arsye ato janë përtej qëllimit të kësaj analize.

2. LLOJET E VEPRAVE PENALE DHE PROCEDURAT E VËZHGUARA

Si hyrje në këtë analizë, do t'i referohemi shkurtimisht dispozitave të Kodit Penal në mënyrë që të kemi një pasqyrë të qartë të llojeve të veprave penale me të cilat merren gjykatat në procedurat të cilat janë temë e analizë sonë. Në Kodin Penal mund të shohim se dhuna në familje është e inkriminuar për nëntë vepra penale⁸, me ç'rast dhuna në familje trajtohet si një rrethanë ose formë kualifikuese e veprës themelore penale. Nomoteknikisht, kjo do të thotë se nuk ka vepra të veçanta të dhunës në familje ose të dhunës me bazë gjinore ndaj grave, por dhuna në familje është e inkriminuar si një formë e veçantë e inkriminimeve ekzistuese.

Në këtë drejtim, dhuna në familje në KP është dhënë paraparë si një element kualifikues në veprat penale vrasje (neni 123, paragrafi 2, pika 2), lëndim trupor (neni 130, paragrafi 2) dhe lëndim i rëndë trupor (neni 131, paragrafët 2 dhe 6) të veprave penale kundër jetës dhe trupit; veprat penale: detyrim (neni 139, paragrafi 2) privimi i paligjshëm nga liria (neni 140 paragrafi 2) dhe rrezikim i sigurisë (neni 144, paragrafi 2) nga veprat penale kundër lirive dhe të drejtave të njeriut dhe qytetarit; si dhe te veprat penale: kryerja e marrëdhënies seksuale me keqpërdorim të pozitës (neni 189, paragrafi 2) dhe ndërmjetësimi në prostitucion (neni 191, paragrafi 3) nga kapitulli i veprave penale kundër lirisë gjinore dhe moralit gjinor.

Trajtim më i lehtë i dhunës në familje sipas Kodit Penal është paraparë te vrasja e privilegjuar në afekt, e paraparë në nenin 125. Në fakt, te kjo vepër penale, ligjvënësi dhunën në familje e trajton si rrethanë që mund të paraqesë motiv për kryerjen e kësaj forme të vrasjes së privilegjuar, me qëllim që autori të lirohet nga terrori i dhunuesit, gjegjësisht konsiderohet se dhuna në familje paraqet një rrethanë që e ka detyruar autorin ta privojë nga jeta dhunuesin e tij, me qëllim të vetëm që të largohet nga “kthetrat” e maltretim të tillë ose fyerjes apo dhunës fizike ose psikike.⁹

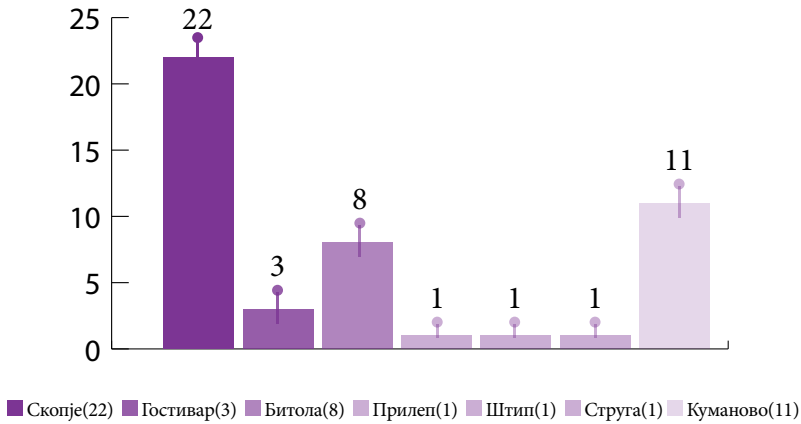
Duke pasur parasysh faktin se Republika e Maqedonisë së Veriut e ka ratifikuar Konventën e Stambollit¹⁰, si dhe faktin se në kuadër të Ministrisë së Drejtësisë së RMV-së është formuar një grup pune për ndryshime të Kodit Penal, konsiderojmë se kjo çështje do të trajtohet në mënyrë adekuate në KP-në e ndryshuar. Deri atëherë, mbetet rekomandimi për zbatimin e plotë të dispozitave të Konventës së Stambollit në kuadër të KP-së.

Sa i përket seancave të vëzhguara gjyqësore për vepra penale të dhunës në familje, mund të konstatojmë se në periudhën nga prilli deri në korrik të vitit 2019 janë përfshirë të gjitha lëndët që janë procesuar nëpër gjykatat themelore në RMV, gjegjësisht janë vëzhguar 47 seanca nga 35 lëndë. Me këtë rast, metodologjikisht nuk flasim për ndonjë përzgjedhje të rastësishme ose për marrjen e mostrave të rasteve të vëzhguara, por, për shkak të numrit të vogël të rasteve, siç theksuam, janë vëzhguar të gjitha seancat e lëndëve aktive. Të dhënat për lëndët nga fusha e dhunës në familje që u vëzhguan, janë marrë përmes kontaktit të drejtpërdrejtë me shkrim me të gjitha gjykatat e shkallës së parë në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

⁸ Gazeta Zyrtare e RM nr. 37/96, i ndryshuar disa herë, me ndryshimet më të fundit të botuara në Gazetën Zyrtare të RM-së nr. 248/2018.

⁹ Shih: Kambovski Vlado, Komenti i Kodit Penal të Republikës së Maqedonisë, Matica, Shkup, 2011, fq. 633 dhe 644-645.

¹⁰ Shih: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>

Grafiku nr. 1

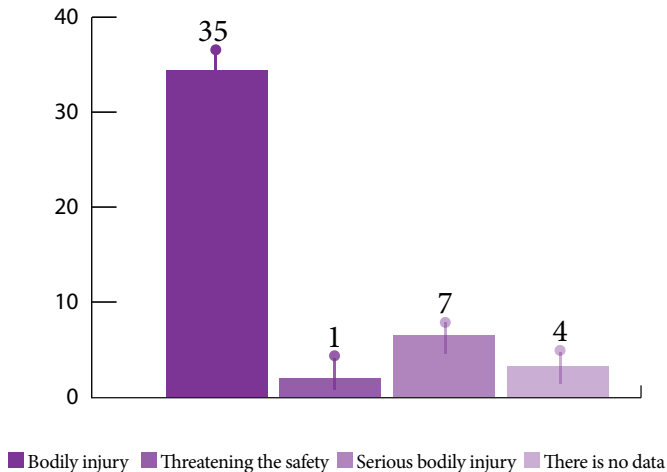
Nga të dhënat e marra, sipas grafikut 1, mund të përfundojmë se bëhet fjalë për një përqindje jashtëzakonisht të ulët të lëndëve që zhvillohen përpara gjykatave tona, dhe ato përgjithësisht zhvillohen përpara gjykatave në qytetet më të mëdha, nga të cilat, kuptohet, shumica e seancave janë mbajtur në Gjykatën Themelore Penale Shkup. Shpërndarjen gjeografike të kësaj forme të krimit, duke pasur parasysh periudhën e shkurtër të analizës, nuk mund ta përcaktojmë me siguri, megjithatë, duke i marrë parasysh të dhënat se ku janë kryer veprat penale, mund të përfundojmë se, pa e anashkaluar faktin se në këto vepra penale kemi një numër të lartë “të zymtë”, kjo formë e krimit më shpesh është raportuar nga ana viktimave në qytetet e mëdha, por, fatkeqësisht, përsëri me një shpeshësi tepër të ulët, veçanërisht duke pasur parasysh shpeshësinë e lëndëve që zhvillohen në nivel vjetor përpara gjykatave të lartpërmendura.¹¹

Me këtë rast, para gjykatave tona zhvillohen procedura penale me kualifikim të veçantë si dhunë në familje për vetëm tre vepra penale: lëndim trupor (neni 130 i KP-së), lëndim i rëndë trupor (neni 131 i KP-së dhe rrezikim i sigurisë (neni 144 i KP-së).

Nga ana tjetër, duke i pasur parasysh përvojat krahasuese të vendeve të tjera në lidhje me llojet e veprave penale me të cilat merren gjykatat, mund të konstatojmë se ekziston një trend i ngjashëm i veprimit, edhe atë veçanërisht në rastet kur janë kryer vepra penale kundër jetës dhe trupit, ndërsa rastet e dhunës në familje të kryera përmes veprave penale kundër lirisë gjinore dhe moralit gjinor të viktimave, zakonisht, mbeten të paraportuara ose të pazbuluara nga organet e hetuesisë, kryesisht për shkak të faktit se viktimat e këtyre veprave penale rrallë janë të gatshëm ta denoncojnë autorin për shkak se bëhet fjalë për sferë të ndjeshme, ku viktima zakonisht ndihet e turpëruar dhe e pasigurt, dhe për këtë arsye, nuk dëshiron

¹¹ Shih Raportet vjetore për punën e gjykatave në RMV, që gjenden në: www.sud.mk, ose konkretisht për Gjykatën Themelore Penale: http://www.sud.mk/wps/portal/oskopje1/sud/izvestaj/svi/tut/p/z1/hZDBboJAEIafxQNHmTFQWL2ftIqYmVCnNpgGwXEmDNukj69ILrpUmlc5vJ9_2TGSBlgNrsXMnMVKrN6qEPyfuY46M3W64w2m58hvw1DqI4fFIHDy4croAXui6yD UbsbbdEHqDP9nOO4RMCjfvvQEBFp7VoDaRGd-IWQeJ8R-Kd4jj49B-yBpK1yn8O5G3uMAmkxafQQtudHsalMcfTwkIL-763pVKyFnahGgv_Ukp1MpD8JuH5umf8O8cmbqYJTin_cno5mVwA7bpoKQ!!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/?current=i_vrtetet

vuajtjet e saj t'i ndajë me publikun e gjerë, me qëllim që t'i shmangët stigmatizimit social.¹²

Grafiku nr. 2

Duke analizuar llojin e dhunës, mund të konstatojmë se te lëndët e vëzhguara dominon dhuna fizike si formë e dhunës në familje dhe kjo është regjistruar në 39 seanca ose në 30 raste (29 prej të cilave për veprën e kryer penale “lëndim trupor”, sipas nenit 130 të KP-së dhe vetëm një për veprën e kryer penale “lëndim i rëndë trupor”, sipas nenit 131 të KP-së). Në tre seanca nga dy lëndë, lëndë e aktpadisë ka qenë dhuna psikike, të gjitha për veprën penale “rrezikimi i sigurisë”, sipas nenit 144 të Kodit Penal, ndërsa në gjashtë seanca nga 3 lëndë, lënda e aktpadisë kanë qenë si dhuna fizike ashtu edhe ajo psikike, e ushtruar nga të akuzuarit ndaj viktimave të veprave penale të dhunës në familje, gjithashtu të gjitha për veprën e kryer penale “rrezikimi i sigurisë”, sipas nenit 144 të KP-së).

Me këtë rast, mund të konstatohet se nga 35 lëndët e vëzhguara në 47 seanca, aktgjykim është sjellë për 11 lëndë. Përveç kësaj, në 7 nga këto 11 lëndë, aktgjykimi është shpallur menjëherë, ndërsa për 4 lëndë shpallja e aktgjykimit është shtyrë për një seancë të veçantë. Vlen të përmendet edhe fakti se 5 lëndë kanë përfunduar vetëm me një seancë. Gjithashtu, sa i përket aktgjykimeve të shpallura, në dy raste, është sjellë aktgjykim formal me të cilin refuzohet aktakuza, për shkak të tërheqjes së propozimit për ndjekje penale nga ana e të dëmtuarit, ndërsa në 5 lëndë është sjellë aktgjykim ndëshkues. Nga këto aktgjykime ndëshkuese, në tre lëndë është shqiptuar dënim i kushtëzuar me burg, në një lëndë dënim efektiv me burg, ndërsa në lëndën tjetër është shqiptuar gjobë me para për fajtorët e veprës.

¹² Shih: Worrall JL, Ross JW, McCord E. S., Modeling Prosecutors' Charging Decisions in Domestic Violence Cases, Crime & Delinquency, Vol. 52, No. 3, 2006 (472-503), fq. 473 dhe 474. Në këtë drejtim janë edhe përfundimet e studimit të realizuar nga OSBE-ja në vitin 2019 në Republikën e Maqedonisë së Veriut, ku fillimisht vihet në dukje se vetëm 2% e grave që kanë përjetuar dhunë nga partneri i tyre, në polici e kanë raportuar, sipas tyre, incidentin më të rëndë. Shih: OSCE-led Survey on Violence Against Women: North Macedonia, gjendet në: <https://www.osce.org/secretariat/419264>

Aktgjykim ndëshkues, dënim me burg	1
Aktgjykim ndëshkues, gjobë me para	1
Aktgjykim ndëshkues, dënim me kusht	3
Refuzues	2
Gjithsej	7

Tabela Nr. 1

Nga këto të dhëna mund të përfundojmë se gjykatat tona përgjithësisht merren me veprat më të lehta penale nga fusha e dhunës në familje dhe se në përgjithësi kanë një politikë të ulët ndëshkuese. Për më tepër, në kushte të KP-së së pareformuar, në aspekt të përfshirjes së elementeve të Konventës së Stambollit, si dhe të ndjekjes penale të veprave më të lehta penale dhe në kushte të efikasitetit relativ, nuk mund të jemi të kënaqur me suksesin e reagimit të organizuar të shtetit kur bëhet fjalë për përballjen me këtë formë të kriminalitetit, për arsyen e thjeshtë se politika e butë ndëshkuese assesi nuk mund të kuptohet si dekurajuese ndaj autorëve të kësaj forme të krimit. Pastaj, politika e këtyre ndëshkuese e gjykatës nuk mund të ketë as rol garantues, e as rol adekuat mbrojtës për viktimat nga autorët e kësaj forme të krimit. Mu për këtë arsye, ndoshta, edhe është krejtësisht i arsyeshëm mosbesimi i viktimave në efikasitetin e trajtimit të kësaj forme të krimit nga ana e organeve të hetuesisë.

Prandaj, konsiderojmë se në të ardhmen duhet të parashihen dënime më të ashpra për autorët e këtyre veprave penale, si dhe të bëhet korrigjim në KP, me qëllim të zbatimit të detyrueshëm të masës së përmendur në nenin 56 paragrafi 1, pika 3 në të gjitha rastet kur është përcaktuar dënimi me kusht për veprat penale të dhunës në familje. Gjithashtu, konsiderojmë se duhet të parashihen sanksione shtesë që do të shqiptoheshin detyrimisht në kombinim me dënimet. Në këtë drejtim, konsiderojmë se duhet të vendoset një korrelacion midis masave të parapara në Ligjin për Parandalimin, Pengimin dhe Mbrojtjen nga Dhuna në Familje dhe dënimeve të parapara në KP, si dhe me dispozitat e LPP-së që kanë të bëjnë me mbrojtjen procedurale dhe jashtë procedurale të viktimave. Në këtë mënyrë, disa nga këto masa të parapara në Ligjin e veçantë për Parandalimin, Pengimin dhe Mbrojtjen nga Dhuna në Familje do të zbatoheshin edhe gjatë procedurës penale dhe/ose pas shqiptimit dhe bërjes së plotfuqishme të sanksionit penal. Përmes kësaj, besojmë se do të zmadhohej hapësira manovruese e organeve të hetuesisë për t'u ofruar mbrojtje adekuate viktimave të këtyre veprave penale, ndërsa autorëve do t'u përcaktohej një sanksion më adekuat, gjë që në të ardhmen do të mund të ndikonte në risocializimin e tyre.

3. PROFILI I AUTORIT/VIKTIMËS

Gjatë analizës së të dhënave, në shkallën e Likertit prej 1 deri në 5 për matjen e perceptimit të **anësisë në aspekt të gjinisë** së të akuzuarit dhe/ose viktimës nga ana e gjyqtarëve, prokurorëve ose avokatëve mbrojtës, në shumicën e rasteve vëzhguesit tanë kanë pasur bindje të fortë se gjinia e të akuzuarit ose e viktimës së veprës penale nuk ka pasur asnjë ndikim mbi subjektet e procedurave penale gjatë marrjes së vendimit nga ana e tyre. Në këtë drejtim, vërehet qartë se në asnjë rast nuk është regjistruar ekstremi negativ i shkallës 5 (i anshëm) nga shkalla e anësisë, ndërsa shumica e përgjigjeve janë me 1 (aspak i anshëm) dhe nga disa përgjigje me 2 (përgjithësisht i paanshëm), dhe ka pasur vetëm një rast me 4 (përgjithësisht i anshëm) në lidhje me anësinë e gjykatësit ndaj viktimës së veprës penale. Një anësi e tillë në këtë rast të vetëm as që ka nevojë të interpretohet si gjë negative, për arsyen e thjeshtë se në rastin konkret kjo mund të ketë qenë e arsyeshme sepse, duke i pasur parasysh rrethanat konkrete të lëndës, gjykata mund të ketë edhe simpati të caktuara ose empati ndaj viktimës, me atë që, duke simpatizuar me të dhe duke pasur një anësi të caktuar, mund t'i mbrojtë më mirë të drejtat e saj.

Në këtë drejtim, duke i analizuar të dhënat për gjininë e subjekteve të tjera në procedurën penale, gjegjësisht duke e analizuar gjininë e prokurorit publik, avokatit mbrojtës dhe të gjykatësit, mund të konstatojmë se në procedurat që zhvillohen për veprat e kryera penale të dhunës në familje nuk mund të sjellim ndonjë konkluzion në lidhje me ndikimin negativ të gjinisë së subjekteve të përfshira në procedurën penale në rezultatin e saj, e as që kemi ndonjë favorizim të ndonjërës nga gjinitë në aspekt të pjesëmarrjes në këto procedura penale. Nga ana tjetër, ky përfundim është plotësisht i arsyeshëm duke marrë parasysh faktin se procedurat mbi këto vepra penale janë pjesë e të gjitha procedurave penale për të cilat vlen parimi i ndarjes së rastësishme të lëndëve ndërmjet gjyqtarëve në gjykata, si dhe në prokuroritë publike, në përputhje me sistematizimin e brendshëm të punës në prokuroritë publike, dhe për rrjedhojë nuk kemi zbuluar ndonjë preferencë në lidhje me gjininë e subjekteve të përfshira në këto procedura në gjykata.

Në lidhje me **profilin social** të autorëve dhe të viktimave, nga të dhënat e mbledhura nga vëzhguesit tanë, mund të përfundojmë se nuk është konstatuar asnjë devijim në raport me të dhënat e njohura deri më tani. Kështu, konfirmohet fakti se autorët e dhunës në familje nuk kanë një moshë të caktuar, dhe në përputhje me këtë edhe të dhënat nga vëzhguesit tanë tregojnë se kemi një larmi të plotë në aspekt të strukturës së moshës së autorëve të veprave penale që lidhen me dhunën në familje. Përkatësisht, i akuzuari më i vjetër për këto vepra penale ka lindur në vitin 1957, ndërsa më i ri ka lindur në vitin 1994. Për nga përkatësia etnike, dominojnë maqedonasit, me arsim të mesëm dhe në shumicën e rasteve ata jetojnë në mjedise urbane, gjegjësisht në qytete, nuk janë të dënuar më parë dhe i kanë avokatët e tyre. Me këtë rast, nga gjithsej 47 seanca të vëzhguara në 35 lëndë, mund të përfundojmë se autorët janë kryesisht burra, gjegjësisht 33 të akuzuar, ndërsa vetëm 4 janë gra.

Për sa i përket **karakteristikave të viktimave**, gjithashtu mund të konstatojmë se nuk kemi ndonjë kategori të caktuar të moshës së viktimave, gjegjësisht viktima më e vjetër ka lindur në vitin 1956, ndërsa viktima më e re ka lindur në vitin 2000. Viktimat janë kryesisht gra, gjegjësisht 28, ndërsa burra janë vetëm 9. Shumica e viktimave jetojnë në qytet, të gjithë kanë shtetësi të Maqedonisë së Veriut, për nga përkatësia etnike janë kryesisht maqedonas, një e pesta janë romë dhe vetëm 5% janë

shqiptarë. Është interesante që shumë pak nga viktimat gjatë procedurës e ushtrojnë të drejtën për të pasur shoqërues, ndërsa vetëm gjysma e tyre kanë mbrojtës.

Me këtë rast, është interesant fakti se, për dallim nga autorët e dhunës në familje, ku vetëm 10 përqind janë gra dhe 90 përqind janë burra, viktimat meshkuj janë pak mbi 25 përqind, ndërsa gratë janë pothuajse 75 përqind. Kjo shpërndarje gjinore midis burrave dhe grave si autorë të veprave penale të dhunës në familje dhe viktimave të dhunës në familje, e nxjerr përfundimin se dhuna në familje nuk është vetëm një fenomen ndërmjet gjinive brenda bashkësisë martesore ose jashtëmartesore. Kështu, viktimat shpesh herë janë brenda bashkësisë familjare, me ç'rast burrat kanë më shumë kurajë se sa gratë ta raportojnë këtë formë të krimit te organet e hetuesisë në rastet kur janë viktimave. Nga kjo del dhe përfundimi se nevojitet ndërgjegjësim i mëtutjeshëm i publikut për llojin e dhunës në familje, si dhe sensibilizim për mënyrat e raportimit të tij, si bazë për reagim të organizuar të mëtutjeshëm të sistemit të drejtësisë penale.

Duke e analizuar **raportin midis viktimës dhe autorit** të këtyre veprave penale mund të konstatojmë se më së shpeshti bëhet fjalë për dhunë të kryer nga bashkëshortët në një bashkësi aktuale martesore ose jashtëmartesore, e pastaj kemi gjysmë më pak dhunë nga një ish-bashkëshort/e ose partner/e në bashkësi jashtëmartesore. Në raste më të rralla, gjegjësisht në vetëm 5 raste është regjistruar dhunë nga anëtarët e afërt të familjes, gjegjësisht nga vëllai i bashkëshortit/es në bashkësi martesore ose jashtëmartesore në 4 raste ose prindi i bashkëshortit ose i partnerit jashtëmartesor në një rast.

Për sa i përket **nivelet të arsimit të autorit dhe të viktimës** së dhunës në familje, nga të dhënat e mbledhura mund të përfundojmë se personat me arsim të lartë nuk janë as autorë e as viktimave të kësaj forme të krimit, të paktën këto janë të dhënat e regjistruara në procedurat e vëzhguara gjyqësore. Kuptohet, gjithsesi nuk mund të nxjerrim një përfundim të besueshëm se a ka niveli i arsimit ndonjë ndikim në kryerjen e kësaj forme të krimit, sepse, siç kemi theksuar më lart, kemi një numër të lartë “të zymtë” në zbulimin e kësaj forme të krimit, e gjithashtu duke i marrë parasysh edhe analizat e kryera në nivel ndërkombëtar, të cilat tregojnë se nuk ka lidhje midis nivelit të arsimit dhe dhunës në familje.¹³

Në lidhje me formimin e **profilin psiko-social të autorit** të dhunës në familje, fillimisht të statusit të tij shoqëror dhe financiar, për fat të keq, të dhënat nga procedurat gjyqësore nuk na ndihmojnë shumë sepse gjatë analizës së rrethanave personale dhe financiare qoftë të të akuzuarit ose të viktimës në procedurat gjyqësore, gjykatat i shënojnë vetëm të dhënat e llojit: “ka ose nuk ka pronë” ose se bëhet fjalë për person “me pronë” ose “pa pronë”. Fatkeqësisht, këto të dhëna nuk na japin një pasqyrë të mirëfilltë të kushteve sociale, si të të akuzuarve ashtu edhe të viktimave, të cilat, nga ana tjetër, janë të rëndësishme për përcaktimin e drejtë të faktorëve të rrezikut të dhunës në familje. Kjo do të thotë, se nga këto të dhëna nuk mund të konstatojmë me siguri se a ndikon dhe si ndikon pasuria në kryerjen e veprave penale të dhunës në familje, si dhe në çfarë mënyre prona u ndihmon viktimave të dhunës në familje që më lehtë t'i përballojnë pasojat e saj. Përveç kësaj, përkundër faktit se ndikimi i pasurisë është një ndryshore mjaft e rëndësishme në trajtimin e dhunës në familje, edhe atë jo vetëm si faktor për fillimin e dhunës në familje, por edhe si faktor për t'u përballë më lehtë me pasojat në rastet kur i akuzuari për kryerjen e veprës

13 Shih: Levi M., Maguire M. dhe Brookman F., op. cit faqe 711 etj.

penale të dhunës në familje është dënuar. Kjo do të thotë se mungesa e mjeteve financiare është një faktor shumë i rëndësishëm në përsëritjen e veprave penale të dhunës në familje ose ndikon në vendimin e viktimës për ta raportuar kryesin e këtyre veprave penale tek organet e hetuesisë. Kjo për arsye të thjeshtë se në këto raste viktimat varen nga dhunuesi dhe në mungesë të tij nuk mund të vazhdojnë të funksionojnë normalisht, gjegjësisht nuk kanë pronën e tyre, kështu që në kushte të prishjes së martesës ose të papunësisë, ato në të vërtetë varen nga mjetet financiare të bashkëshortit dhunues.¹⁴

Nëse gjykatat do të kishin një informatë të qartë për këto ndryshore në të ardhmen, ato do të kishin argumente të fuqishme për të ndërmarrë hapa vendimtarë për ta përmirësuar gjendjen financiare të viktimave të dhunës në familje, dhe përmes programeve të ndryshme nga shteti ose nga sektori i OJQ-ve do të mund të zhvilloheshin hapa realë për t'u ndihmuar viktimave, si për shembull, zbatimi adekuat i dispozitave të Ligjit për Parandalimin, Pengimin dhe Mbrojtjen nga Dhuna në Familje përmes mundësive të parapara për t'i ndihmuar viktimat nga Agjencia për punësim dhe/ose rikualifikimin dhe/ose shfrytëzimin e arsyeve të posaçme për dhënien e ndihmës sociale për këto viktime ose futjen e programeve të veçanta për ndihmë dhe mbështetje nga shteti dhe sektori i OJQ-ve për integrimin më të lehtë të viktimave të dhunës në familje në shoqëri. Në këtë drejtim, përsëri mund ta përmendim Ligjin për Parandalimin, Pengimin dhe Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, ku, përkundër faktit se janë paraparë një numër i masave të lartpërmendura, konsiderojmë se ato nuk janë apostrofuat në mënyrë adekuate në rastet gjatë ose pas përfundimit të procedurave penale që zhvillohen për veprat e kryera penale të dhunës në familje. Mu për këtë arsye, konsiderojmë se ky ligj duhet të riformulohet, në kuptim të harmonizimit më të madh me LPP-në dhe KP-në, gjë që në masë të madhe do ta përmirësonte situatën e viktimave të dhunës në familje, si dhe të zgjerohet diapazoni i këtij ligji për t'i përfshirë edhe viktimat e dhunës me bazë gjinore.

Fatkeqësisht, në procedurat gjyqësore pak vëmendje u kushtohet **sëmundjeve të varësisë si burim i krimit të dhunës në familje**. Kështu, nga të dhënat e mbledhura mund të përfundojmë se gjykata si provë e ka pasur ekspertizën vetëm në 3 nga gjithsej 35 raste, dhe vetëm në një rast përveç aktgjykimit, gjykata ka shqiptuar edhe masë shtesë të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik në liri. Me këtë rast, nuk mund të jemi të sigurt deri në fund se a bëhet fjalë për ekspertizë të vetëdijes së personit të akuzuar apo kemi edhe analizë të ekzistimit ose mosekzistimit të sëmundjeve të varësisë. Po ashtu, nuk përjashtohet mundësia që në këto raste ekspertiza të jetë bërë edhe për lëndimet fizike ose psikike të viktimave, gjë që, nga ana tjetër, nuk ka asnjë lidhje me ekspertizën e gjendjes së të akuzuarit në aspekt të (mos) ekzistimit të sëmundjeve të varësisë të akuzuarit si shkak i dhunës në familje.

Konsiderojmë se në të ardhmen gjykatat duhet t'i kushtojnë më shumë vëmendje gjendjes psikofizike të të akuzuarve në aspekt të zbulimit të shkaqeve të dhunës në familje, dhe në veçanti për ta konstatuar praninë e sëmundjeve të varësisë, si një faktor motivues për kryerjen e veprave penale të dhunës në familje. Në këtë mënyrë, në të ardhmen, nëse gjykatat do të kishin njohuri për praninë e ndonjëris prej këtyre sëmundjeve, ndoshta përmes modifikimeve të aktgjykimit, përveç dënimit, do të shqiptonin edhe masa sigurie që do të mund të kontribuonin për individualizim më të

¹⁴ Të dhëna mjaft të vlefshme për këtë çështje mund të gjenden në Sondazhin e drejtuar nga OSBE-ja për dhunën ndaj grave: Maqedonia e Veriut, 2019, gjendet në: <https://www.osce.org/secretariat/419264>

mirë të sanksionit ndaj autorëve të këtyre veprave penale, e me këtë jo vetëm që do të ndihmoheshin këta persona të mos e përsërisin krimin në të ardhmen, por gjithashtu do të dërgohej edhe një sinjal dhe mesazh i qartë për publikun se gjykata me të vërtetë kujdeset për interesat e drejtësisë si të viktimave ashtu edhe të familjeve të tyre, gjë që, ndoshta, në të ardhmen do ta inkurajonte një numër më të madhe të viktimave të dhunës në familje ta raportojnë këtë lloj të krimit tek organet kompetente.

Për më tepër, të dhënat tona i konfirmojnë gjetjet e mëparshme se dhuna në familje është më e dukshme dhe perceptohet më shumë në zonat urbane, ku bashkëshortët janë, në një farë mënyre, më të mëvetësishëm dhe më të pavarur nga ndikimet e mjedisit dhe rrethanat që paraqiten në bashkësitë më të mëdha familjare, për dallim nga zonat rurale ku këto rrethana janë më të theksuara. Me këtë rast, të njëjtat argumente do të vlenin edhe për bashkësitë e tjera etnike që jetojnë në territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut¹⁵, gjegjësisht, ndikimi i marrëdhënieve joformale, si dhe sjellja e mësuar e pjesëtarëve të këtyre bashkësive, e po ashtu edhe besimi në sistemin e drejtësisë nga njëra anë dhe trajtimi që e kanë këto bashkësi nga sistemi, ndikojnë shumë sa i përket raportimit të kësaj forme të krimit.

Në fund, përmes hartëzimit të këtillë adekuat të krimit të dhunës duke i shfrytëzuar të dhënat e gjykatave, mund të fitohen të dhëna relevante zyrtare për fenomenologjinë e kësaj forme të krimit, me ç'rast do të mund të dimensionohej në mënyrë të adekuate edhe reagimi i shoqërisë së organizuar. Për shembull, në zonat rurale kjo do të mund të bëhej duke u kushtuar vëmendje më të madhe viktimave duke hapur zyra speciale për t'i ndihmuar viktimat e kësaj forme të krimit dhe/ose duke i sensibilizuar dhe duke i trajnuar në mënyrë shtesë pjesëtarët e policisë për kontaktin e parë me viktimat e dhunës në familje, në kushte kur ato do të kishin guxim dhe do ta raportnin rastin tek organet kompetente.

¹⁵ Në këtë drejtim, shihni vërejtjet e Analizës së OSBE-së mbi perceptimet e ndryshme të dhunës në familje nga bashkësitë si në zonat rurale ashtu edhe në ato urbane. Po aty, fq. 55 etj.

4. MBROJTJA E TË DREJTAVE TË PROCESIT

Sa i përket mbrojtjes dhe respektimit të të drejtave të procesit të personave të akuzuar gjatë seancave të vëzhguara, mund të përfundojmë se, gjatë gjykimeve të rasteve të dhunës në familje në RMV, nuk ka cilësi më të madhe ose më të vogël sa i përket mbrojtjes së të drejtave të personave të akuzuar gjatë gjykimeve për krim të organizuar ose të ashtuquajturin krim i zakonshëm, i cili deri më tani është vëzhguar nga Koalicioni “Të gjithë për gjykim të drejtë”.

Barazia e armëve, e drejta e mbrojtjes dhe qasja në mbrojtës.

Barazia e armëve si një nga elementet e një procedure të drejtë, nga vëzhguesit u vlerësua përmes mundësive të procesit të palëve për të propozuar prova, si dhe përmes efikasitetit të përdorimit të rregullave të procesit për t’i kundërshtuar provat e palës kundërshtare gjatë shqyrtimit kryesor. Kështu, gjatë procedurës së provave, vëzhguesit tanë nuk konstatuan asnjë problem sa i përket mundësisë së mbrojtjes për të propozuar prova, si dhe mospërputhje sa i përket mundësisë për kundërshtimin e provave të propozuara nga palët kundërshtare.

Si mjete dëshmuese u përdorën mjetet tradicionale dëshmuese, gjegjësisht dëshmitë e të akuzuarit dhe të dëmtuarit, dëshmitë e dëshmitarëve, ekspertëve dhe provat materiale. Me këtë rast, vëzhguesit tanë nuk kanë konstatuar kufizim të të drejtës së të akuzuarit për t’u marrë në pyetje në shqyrtimin kryesor, e as kufizim të të drejtës së tij për t’u parashtruar pyetje dëshmitarëve të prokurorisë gjatë marrjes në pyetje në mënyrë të kryqëzuar.

Megjithatë, vëzhguesit tanë përsëri e kanë vënë re praktikën e gjykatës që në fund të dëshmisë së të akuzuarit të ndërhyjë dhe të parashtrorë pyetje për ta qartësuar dëshminë e dhënë.¹⁶ Konsiderojmë se kjo procedurë e ndërhyrjes së gjykatës pas marrjes në pyetje së të akuzuarit në mënyrë të kryqëzuar duhet të eliminohet për arsyen e thjeshtë se nuk është në frymën e procedurës penale, e as nuk është rregulluar siç duhet në LPP. Në fakt, duke pasur parasysh faktin se i akuzuari është i mbrojtur me parimin e supozimit të pafajësisë dhe barra e provës së fajit të tij bie mbi prokurorin, nëse i akuzuari vendos të japë dëshmi, atëherë marrja në pyetje në mënyrë të kryqëzuar nuk mund dhe nuk duhet të shkojë përtej kufijve të dëshmisë së tij të dhënë gjatë marrjes së drejtpërdrejtë në pyetje. Kjo do të thotë se, nëse gjykata do të merrej me qartësimin, do të duhej të qartësonte vetëm për aspekte të dëshmisë së dhënë gjatë marrjes së drejtpërdrejtë në pyetje, por me këtë vihet në pikëpyetje roli i prokurorit gjatë marrjes në pyetje në mënyrë të kryqëzuar. Kjo ndërhyrje nga gjykata, lehtë mund ta kthejë të akuzuarin në dëshmitar, e kjo, në kushte kur ende nuk janë nxjerrë provat e tjera, mund të nënkuptojë edhe detyrim të të akuzuarit për pranim të fajit nga ana e gjykatës. Kjo aq më tepër për shkak se ndërhyrja e gjykatës pas përfundimit të marrjes në pyetje në mënyrë të kryqëzuar të dëshmitarëve, në teori edhe ashtu është një çështje problematike, për arsyen e thjeshtë se përmes këtij veprimi të gjykatës mund të prishet rrjedha e teorisë së rastit së mbrojtjes dhe të aktakuzës, me çka, në të vërtetë, mund të dëmtohet edhe vetë rrjedha e procedurës së provave. Megjithatë, fatkeqësisht, është e qartë se ky veprim i gjykatës në procedurat

¹⁶ Kjo praktikë është vërejtur edhe në raportin e vitit të kaluar të Koalicionit për gjykim të drejtë, shih më shumë: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2018, Koalicioni „Të gjithë për gjykim të drejtë”, Shkup, Misioni i OSBE-së - Shkup, 2018

tona gjyqësore është rezultat i mosgatishmërisë së palëve për të parashtruar pyetje adekuate gjatë marrjes së drejtpërdrejtë dhe të kryqëzuar në pyetje, është i frymëzuar nga mbrojtja e së vërtetës dhe të së drejtës, gjë që aludon në nevojën për angazhim shtesë, trajnime shtesë dhe ngritje të standardeve profesionale të palëve (mbrojtësve dhe prokurorëve) gjatë përgatitjes për t'i marrë dëshmitë e dëshmitarëve.

Nga ana tjetër, gjatë dëshmimit të të dëmtuarit, vëzhguesit tanë nuk kanë konstatuar se gjykata nuk ka pasur nevojë për t'i marrë në pyetje viktimat me anë të masave të posaçme të procesit për mbrojtjen e viktimave, pasi në asnjë rast viktimat nuk e kanë kërkuar këtë, pavarësisht nga fakti se në një seancë ata kanë zbuluar presion subtil mbi viktimën.

Viktimat, gjithashtu, asnjëherë nuk kërkuan që i akuzuari të largohet nga salla e gjyqit derisa ishin duke dhënë deklaratë, e as që refuzuan të dëshmojnë në praninë e tij. Kjo do të thotë se, nëse viktimat tashmë kanë marrë guximin që ta raportojnë veprën e dhunës në familje, ato ndjehen mjaft të mbrojtura nga ana e organeve të procedurës penale, dhe për këtë arsye nuk kanë nevojë për masa shtesë të mbrojtjes së procesit dhe/ose jashtë procesit.

Sa i përket **të drejtës për avokat mbrojtës**, mund të përfundojmë se vëzhguesit në asnjë rast nuk kanë vërejtur ndonjë shkelje të të drejtave të të akuzuarve, e as të akuzuarit nuk kanë kundërshtuar në lidhje me kohën e përgatitjes së mbrojtjes ose parimin e supozimit të pafajësisë së të akuzuarit.

Mund të përfundojmë se, në krahasim me raportet e vitit të kaluar të Koalicionit¹⁷ mbi vëzhgimet e realizuara të procedurave gjyqësore në Republikën e Maqedonisë së Veriut, respektimi i **të drejtës për mbrojtje dhe i të drejtës për mbrojtje efikase** në procedurat që zhvillohen për veprat penale të dhunës në familje është plotësisht i garantuar nga gjykatat. Kjo do të thotë se, në lëndët e vëzhguara, vëzhguesit tanë nuk kanë vërejtur asnjë shkelje të këtyre të drejtave. Nga ana tjetër, në krahasim me raportet e vitit të kaluar, këtë vit është analizuar një mostër dukshëm më e vogël dhe më e fokusuar, por megjithatë, shikuar nga këndvështrimi metodologjik, përfundimet janë relevante pasi që bëhet fjalë për analizë të të gjitha lëndëve gjyqësore që kanë qenë aktive në kohën e vëzhgimit.

Një mospërputhje e vogël është vërejtur sa i përket mosdhënies së **këshillës për të drejtën e ndihmës juridike falas**, edhe atë në 8 raste të vëzhguara, por duke i pasur parasysh garancitë e procesit për mbrojtje të detyrueshme dhe mbrojtje sipas detyrës zyrtare që parashihen në LPP, të cilat janë respektuar plotësisht në rastet e vëzhguara, nuk mund të konstatohet se ka pasur një shkelje më të madhe të të drejtave të të akuzuarit me praktikën e mosdhënies së këshillës për të drejtën e ndihmës juridike falas. Megjithatë, duke pasur parasysh profilin e personave të akuzuar, konsiderojmë se në të ardhmen gjykata duhet t'i kushtojë më shumë vëmendje dhënies së këshillës së qartë për të akuzuarit sa i përket kushteve të ofrimit të ndihmës juridike falas, para së gjithash duke i marrë parasysh përfitimet nga një avokat mbrojtës gjatë procedurës penale dhe ndikimit të avokatit mbrojtës për një mbrojtje efikase, kryesisht duke i marrë parasysh specifikat e rregullimit ligjor dhe konceptual të procedurës penale.

¹⁷ Shih: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2018, Koalicioni „Të gjithë për gjykim të drejtë“, Shkup, Misioni i OSBE-së - Shkup, 2018

Supozimi i pafajësisë, gjykata e pavarur dhe e paanshme, gjykimi brenda një kohe të arsyeshme dhe gjykimi publik.

Nga të dhënat e mbledhura, mund të përfundojmë se gjatë vëzhgimit të procedurave që zhvillohen për veprat e kryera penale të dhunës në familje, vëzhguesit e Koalicionit nuk kanë vërejtur ndonjë mospërputhje në respektimin e parimit të **supozimit të pafajësisë** për të akuzuarit nga ana e gjykatave, e as që kanë vërejtur ndonjë veprim të gjykatës në kuptim të formimit paraprak të mendimit në lidhje me rezultatin përfundimtar të procedurës.

Fatkeqësisht, ende ekziston praktika e **komunikimit joadekuat ex-parte** midis gjykatës dhe palëve, gjë që, duke i pasur parasysh edhe vërejtjet e raporteve të vitit të kaluar të Koalicionit, e shtron nevojën për trajtim të mëtutjeshëm të kësaj çështjeje në praktikën gjyqësore. Në fakt, përkundër numrit shumë të vogël të seancave të vëzhguara, madje në 3 seanca vëzhguesit e vunë re një formë të këtillë joadekuatë të komunikimit ndërmjet subjekteve në procedurë penale. Prandaj, rekomandojmë që në të ardhmen kjo formë e komunikimit të përfshihet si pjesë e kalendarit të trajnimeve të detyrueshme që do t'i realizojë Akademia për gjyqtarë dhe prokurorë, duke u ofruar gjyqtarëve dhe prokurorëve trajnime shtesë për parandalimin dhe eliminimin e komunikimit *ex-parte* me palët.

Me këtë rast, vëzhguesit tanë nuk vunë re se është parashtruar ndonjë **kërkesë për përjashtimin e gjykatës** dhe as nuk kanë vërejtur ndonjë formë të sjelljes së papërshtatshme ose të njëanshme të gjykatës ndaj ndonjërës nga palët, mbi çfarëdo baze. Në dy raste është vërejtur se gjykata nuk ka pasur kujdes të të mjaftueshëm gjatë seancës kryesore.

Nga ana tjetër, duke marrë parasysh mostrën dhe periudhën kohore të vëzhgimit, nuk mund të vlerësojmë me siguri se te kjo formë e veprave penale a kemi **efikasitet adekuat kohë** të gjykatave. Një pasqyrë të pjesshme se te ky lloj i krimit nuk kemi probleme madhore procedurale në aspekt të afateve kohore mund të na japin disa lëndë që janë zgjidhur në një ose dy seanca gjyqësore, si dhe fakti se në mesin e lëndëve të vëzhguara nuk ka lëndë më të vjetra se nga viti 2018. Ky konstatim, nga ana tjetër, nuk e gjeneron automatikisht përfundimin se për këto vepra penale nuk ka shkelje të të drejtës për gjykim brenda një afati të arsyeshëm kohor, pasi që bëhet fjalë për një të drejtë vërtet komplekse, mbrojtja e së cilës, sipas të drejtës zakonore të KEDNJ-së¹⁸ llogaritet nga fillimi i procedurës penale, e jo nga fillimi i gjykimit, që do të thotë se në aspekt kohor është shumë më e gjerë se sa diapazoni i vëzhgimit tonë i procedurave gjyqësore. Kjo do të thotë se vlerësimi i arsyeshmërisë së kohëzgjatjes së proceseve gjyqësor varet nga një vlerësim gjithëpërfshirës i disa faktorëve siç janë kompleksiteti i lëndës, sjellja e palëve dhe e gjykatës, si dhe kohëzgjatja e përgjithshme e procedurës nga fillimi deri në fund.

Në fund, për sa i përket **gjykimit publik**, nuk mund të vërejmë specifika të caktuara nga të dhënat e marra për këtë formë të veprave penale në krahasim me specifikat e veprave të tjera penale të vëzhguara nga ana e Koalicionit. Kështu, nga të gjitha lëndët e vëzhguara, publiku ishte përjashtuar vetëm në një seancë, me ç'rast gjyqtari kishte sjellë një vendim të arsyetuar si duhet. Kjo do të thotë se përkundër formës specifike të krimit, dhe veçanërisht duke i marrë parasysh karakteristikat e viktimës në këto raste, mund të konstatojmë edhe një herë se, në rastet kur publiku ishte

¹⁸ Shih vërejtjet koncize te: Stojkovska Zafirovska L, Aleksov Zh. dhe Goxho A., Raporti i parë kombëtar nga Matrica e treguesve për matjen e performancës dhe reformave në gjyqësi, Qendra për Hulumtime dhe Analiza Juridike, Shkup, 2019, fq. 31.

përjashtuar në interes të të akuzuarit, viktimës ose dëshmitarit, në bazë të nenit 354 të LPP-së, për viktimat është më e rëndësishme që të jenë të hapur dhe t'i zgjidhin problemet, sesa ta mbrojnë privatësinë e tyre dhe rrethanat personale dhe familjare. Kjo mund të interpretohet në atë mënyrë që zhvillimi publik i procedurës penale dhe “hapja” e përgjithshme e rrethanave personale dhe familjare ndaj organeve të ndjekjes penale-ligjore, për viktimat më të rëndësishme dhe më shumë ndikim kanë vetëm në fillim, edhe atë madje para fillimit të procedurës penale, duke u paraqitur si faktor demotivues për raportimin e veprës penale në polici ose në prokurorinë publike ose në qendrat e OJQ-ve që i ndihmojnë viktimat e dhunës në familje. Ndërsa, sipas të dhënave, e po ashtu edhe në krahasim me procedurat e tjera të vëzhguara penale, mund të konstatojmë se në rrjedhën e mëvonshme të procedurës penale nuk ka ndonjë trend rritës të kërkesave për përjashtimin e publikut nga shqyrtimi kryesor.

Këshillat për të drejtat

Nga rastet e analizuara, mund të përfundojmë se ende ekziston praktika te disa gjyqtarë që këshillat për të drejtat e të akuzuarit të komunikohen vetëm përmes leximit të tyre, pa ua sqaruar ato në detaje të akuzuarve. Në fakt, kjo praktikë është vërejtur në 5 raste, ose në rreth 10 përqind të seancave të vëzhguara. Fatkeqësisht, madje edhe në një numër kaq të vogël të seancave të vëzhguara, në një rast të akuzuarit aspak nuk i janë dhënë këshillat për të drejtat që i takojnë, ndërsa në 4 raste vëzhguesit tanë konstatuan se i akuzuari aspak nuk e ka kuptuar se pse ishte akuzuar dhe cilat ishin të drejtat e tij.

Në lidhje me këtë, konsiderojmë se është e nevojshme të riaktualizohet rëndësia e këshillave për të drejtat e të akuzuarit si pjesë e dalluar e veprimit të drejtë të gjykatës gjatë procedurës penale, dhe si një pjesë me rëndësi të veçantë për shfrytëzimin efikas të garancive procesit gjatë procedurës nga ana e të akuzuarit. Mu për këtë arsye, konsiderojmë se gjykatat duhet të çrrënjosin praktikën e përmendjes së thjeshtë të të drejtave të të akuzuarve, dhe përkundrazi, gjithmonë t'i kushtojnë hapësirë dhe vëmendje të mjaftueshme shpjegimit të hollësishëm të këtyre të drejtave për të akuzuarit. Aq më tepër kur dihet se këto këshilla për gëzimin efektiv të të drejtave të procesit dhe garancitë për të akuzuarit janë veçanërisht të rëndësishme në rastet kur të akuzuarit akuzohen për herë të parë, gjegjësisht nuk janë recidivistë. Kjo për arsyen e thjeshtë se në këtë rast ata përballen për herë të parë me sistemin e drejtësisë penale dhe pikërisht nga këshilla për të drejtat e tyre nga ana e gjykatës, në masë të madhe varet se në çfarë shkalle dhe si do t'i ushtrojnë të drejtat e tyre të procesit që janë të garantuara me ligj, si parakusht për ta vlerësuar procedurën gjyqësore si korrekte dhe të drejtë.

Nga të dhënat e mbledhura, për fat të keq, është i qartë edhe trendi i mosshfrytëzimit të mundësisë nga ana e gjykatave për të dhënë **këshillë edhe për të drejtat e procesit dhe garancitë, si për të dëmtuarit ashtu edhe për viktimat** gjatë procedurës penale. Këtë praktikë vëzhguesit tanë e kanë vënë re në 5 raste.

Në fakt, konsiderojmë se gjykata detyrimisht duhet t'i kushtojë vëmendje të drejtave të procesit të palës së dëmtuar përmes pjesëmarrjes së tij në procedurën penale, gjë që do të ndihmonte në masë të madhe për ta mbrojtur interesin e tij. Kjo është veçanërisht e rëndësishme duke pasur parasysh specifikën e veprave të vëzhguara penale, kështu që përmes këtij veprimi gjykata mund ta forcojë ose ta

shkatërrojë në masë të madhe perceptimin e publikut për efikasitetin e ndjekjes penale të autorëve të veprave penale të dhunës, gjë paraqet një kusht të domosdoshëm për rritjen e përqindjes së lëndëve të procesuara të dhunës në familje para gjykatave.

5. PRANIMI I FAJIT

Në teori, dhuna në familje konsiderohet si një nga faktorët që kanë ndikim ambivalent në zbatimin e procedurës për arritje të marrëveshjes për llojin dhe lartësinë e sanksionit penal me të akuzuarin. Kjo natyrë ambivalente mund të shihet në faktin se në disa vepra penale të lidhura me dhunën në familje, viktimat mund të motivohen për ta përshpejtuar përfundimin e procedurës penale, veçanërisht në rastet kur bëhet fjalë për vepra penale të vrasjes në afekt ose vepra penale kundër lirisë gjinore dhe moralit gjinor.¹⁹ Në këto raste, viktimat, zakonisht, janë të interesuara ta përfundojnë procedurën penale sa më shpejt, duke iu shmangur kështu edhe viktimizimit sekondar.²⁰ Si një faktor stimulues shtesë për zgjidhjen e shpejtë të lëndëve mund të jetë edhe publiciteti negativ shoqëror dhe/ose stigmatizimi i viktimës, që mund të ndodhë nëse do të zhvillohej një procedurë më e gjatë, e rregullt dhe publike, penale.

Antipodi, gjegjësisht ana kufizuese e zbatimit të procedurës për marrëveshje të veprat penale që karakterizohen me dhunë në familje, gjendet në faktin se kjo procedurë, në disa raste, mund të perceptohet nga viktimat, si një mjet për t'iu shmangur drejtësisë dhe/ose për t'iu shmangur dënimit dhe trajtimit të merituar të autorit të veprës penale, duke siguruar një zgjidhje të shpejtë të procedurës penale, dënim relativisht më të lehtë, si dhe shmangie të publicitetit dhe dënimit publik të autorit të veprës penale.²¹ Pikërisht ky perceptim i viktimave e rrit edhe numrin “e zyrtë” të krimit të dhunës në familje²², e shpesh kjo mund të jetë gjithashtu një motiv që viktima të kryejë vepra penale si bashkëpunëtor ose bashkë-autor i sulmuesit të tij.²³

Duke i pasur parasysh këto rrethana, si dhe mënyrën në të cilën vëzhgohen proceset gjyqësore, në analizën tonë, për fat të keq, nuk jemi në gjendje të përgjigjemi se a zbatohet dhe në çfarë mase zbatohet marrëveshja për llojin dhe lartësinë e sanksionit penal gjatë procedurës paraprake.

Për dallim nga procedura për marrëveshje, pranimi i fajit gjatë shqyrtimit kryesor, në përgjithësi, nuk mund t'i ketë të njëjtat specifika sikurse procedura për marrëveshje për arsyen e thjeshtë se pranimi i fajit gjatë shqyrtimit kryesor nuk përbën arsye për zbatimin e procedurës për marrëveshje, por vetëm për ta shkurtuar procedurën e provave.

Megjithatë, ndonjëherë edhe gjatë zbatimit të dispozitave të LPP-së për shkurtimin e procedurës së provave në rastet kur i akuzuari e ka pranuar fajin gjatë shqyrtimit kryesor, te viktimat mund të paraqiten ndjenja të ngjashme pozitive ose negative. Në fakt, viktimat ndonjëherë mund të mendojnë se janë mashtruar nga gjykata sepse gjatë shqyrtimit kryesor, në kushte kur i akuzuari e ka pranuar fajin, gjykata nuk i ka

19 Shih: Letourneau E.J., et al, The effects of Sex Offender registration and Notification on Judicial Decisions, *Criminal Justice Review*, Vol. 35, No. 3, 2010 (295-317), fq. 310 etj.

20 Shih: Kozin A., *Scrapbooking the Criminal Defence File*, *Crime and Media Culture*, Vol. 4, 2008 (31-52), fq. 38.

21 Për këtë arsye ka edhe interes për ta zbatuar procedurën për marrëveshje. Shih: Mirchandani R., “Hitting Is Not Manly”, *Domestic Violence Court and the Re-Imagination of the Patriarchal State*, *Gender and Society*, Vol. 20, No. 6, 2006 (781-804) fq. 789.

22 Shih: Tapscott J. L., Hancock M., Hoaken P. N. S., Severity and Frequency of Reactive and Instrumental Violent Offending, Divergent Validity of Subtypes of Violence in an Adult Forensic Sample, *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 39, No. 2, 2012 (202-219), fq. 204 etj.

23 Shih: Jones S., *Partners in Crime: A Study of the Relationship Between Female Offenders and Their Co-defendants*, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 8, No. 2, 2008 (147-164), fq. 148 etj., si dhe 158 etj.

nxjerrë të gjitha provat kundër tij, me ç'rast para gjykatës nuk janë paraqitur qartazi të gjitha provat që kanë qenë në dispozicion kundër tij. Kjo, në një farë mënyre, mund të interpretohet si një faktor kufizues për rritjen e numrit të autorëve të raportuar, pasi që përmes dispozitave të këtilla të procesit, viktimat mund të ndiejnë se i akuzuari "gjoja" ka marrë trajtim më të lehtë nga gjykata. Kjo ndjenjë mund të jetë edhe më e theksuar nëse merret parasysh edhe politika relativisht e ulët ndëshkuese e gjykatave ndaj autorëve të këtyre veprave penale.

Dalje nga kjo situatë mund të jetë zgjidhja që, në rastet kur kemi pranim të fajit nga i akuzuari gjatë shqyrtimit kryesor, gjykata të mos e kufizojë nxjerrjen e provave, veçanërisht të atyre që në masën më të madhe e kanë nxitur viktimën ta ngrejë zërin e saj, për ta raportuar veprën penale, dhe në këtë mënyrë ta zbulojë sjelljen e të akuzuarit.

Nga të dhënat tona, i akuzuari e ka pranuar fajin për veprën penale gjatë shqyrtimit gjyqësor në tre raste, dhe sipas vëzhguesve tanë, gjykata ka vlerësuar në mënyrë të duhur se pranimi i fajit a është bërë me vetëdije, vullnetarisht dhe e ka njoftuar në mënyrë adekuate të akuzuarin për pasojat e pranimit të fajit.

Ajo që në njëfarë kuptimi i mbështet dyshimet e mësipërme sa i përket zbatimit të këtyre procedurave për ta rritur efikasitetin gjyqësor në rastet e dhunës në familje është se në të tre rastet e vëzhguara, gjykata si mbështetje për pranimin e fajit nga i pandehuri, si provë i ka nxjerrë vetëm të dhënat se autori ka qenë i dënuar edhe më parë. Pothuajse në të gjitha raportet e mëparshme kemi thënë se kjo është një praktikë e keqe.²⁴

Mu për këtë arsye, konsiderojmë se në kushte kur është pranuar faji nga ana e të akuzuarit, gjykata nuk duhet të bëjë shkurtim të këtillë drastik të procedurës së provave, por në interes të publikut dhe të kënaqjes së interesave jo vetëm të viktimës, por edhe për shkak të parimit të parandalimit të përgjithshëm, konsiderojmë se është e domosdoshme që gjykata t'i nxjerrë të gjitha ose të paktën shumicën e provave të disponueshme që janë shënuar në listën e prokurorisë. Aq më tepër për shkak se, sipas të dhënave të marra për kohëzgjatjen e procedurës penale, me bindje relative mund të konstatojmë se procedurat e vëzhguara penale nuk zgjasin shumë dhe nuk kanë përqindje të lartë të vonesës.

Duke e eliminuar praktikën e gjykatës për shkurtim drastik të provave që nxirren gjatë procedurës së provave në kushte kur i akuzuari e ka pranuar fajin, viktimat do të fitonin besim në sistemin e drejtësisë penale, dhe se nuk e kanë ngritur zërin e tyre kot, se gjykata i ka dëgjuar, ka reaguar në mënyrë adekuate dhe ka sjellë aktgjykim të drejtë për autorin e veprës. Në këtë mënyrë, ka gjasa që viktimat e dhunës në familje dhe të dhunës me bazë gjinore do të inkurajoheshin më shumë ta raportojnë këtë formë të veprave penale tek organet kompetente. Nga ana tjetër, edhe të akuzuarit do të inkurajoheshin ta pranojnë fajin vetëm në rastet kur do të ndjenin pendim të mirëfilltë dhe të sigurtë për veprën e kryer penale, gjë që është edhe pikënisja, e njëkohësisht edhe qëllimi kryesor për parandalimin e kësaj forme të krimit.

Kuptohet, në këtë rast nuk sugjerojmë ndryshim të LPP-së në mënyrë që të kufizohet mundësia e shkurtimit të procedurës së provave në kushte kur është pranuar faji nga ana e të akuzuarit, pasi konsiderojmë se ky vendim drastik përsëri mund të konsiderohet si dekurajues për raportimin e kësaj forme të veprave penale.

²⁴ Shih: Misoški B., Avramovski D., Petrovska N., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2018, Koalicioni „Të gjithë për gjykim të drejtë“, Shkup, Misioni i OSBE-së - Shkup, 2018

Kjo për shkak se insistimi i rreptë ligjor për t'i nxjerrë të gjitha provat e propozuara, në kushte kur është bërë pranimi i fajit, ndonjëherë mund ta rëndojë procedurën e provave dhe kjo dispozitë e procesit të keqpërdoret nga ana e të akuzuarve. Në këto raste, viktimat do ta perceptonin procesin e drejtësisë penale si shumë formal, të gjatë dhe joefikas, kështu që do të demotivoheshin për ta raportuar veprën penale, si iniciativë për fillimin e procedurës penale.

6. MASAT PËR SIGURIMIN E PRANISË

Analiza e zbatimit të masave për sigurimin e pranisë së të akuzuarit gjithashtu mund të na japë disa përfundime në lidhje me profilin e autorit të veprës dhe viktimës, por edhe sa i përket numrit të lartë “të zymtë” të kësaj forme të krimit.

Në fakt, nga seancat e analizuara, përsëri mund të vërejmë përqindje të lartë të seancave të shtyra për shkak të mungesës së të akuzuarit, edhe atë madje 10 nga gjithsej 47 seanca, ose shtyrje të 8 seancave nga gjithsej 47 seanca për shkak të mungesës së prokurorit publik. Kështu, të gjitha palët kanë qenë të pranishme në vetëm 11 seanca, ndërsa aktgjykime kemi për 7 lëndë. Këto të dhëna, në krahasim me të dhënat e tjera, padyshim që nxjerrin përfundimin se nëse të gjitha palët janë të pranishme, aktgjykim për këtë formë të krimit ka në një numër relativisht të vogël të seancave gjyqësore.

Të gjithë janë të pranishëm	11
Mungon prokurori publik	8
Mungon i akuzuari	10
Mungon avokati mbrojtës	1
Përbërja jo e plotë e gjykatës	1
Mungon i dëmtuari	9
Mungon dëshmitari/eksperti	3
Gjithsej	43

Tabela Nr. 2.

Megjithatë, për fat të keq, duke i pasur parasysh të dhënat për shtyrjen e seancave, është me të vërtetë interesante të theksohet se gjykata më kot i ka zbatuar masat më të lehta për sigurimin e pranisë, siç janë thirrja ose dërgimi, masat parandaluese ose garancia, ndërsa paraburgimi është zbatuar vetëm për një të akuzuar. Këto janë me të vërtetë të dhëna interesante për t'u interpretuar nëse dihet se të akuzuarit janë gjykuar në mungesë në vetëm 3 raste.

Kjo do të thotë se procedurat gjyqësore janë kryesisht joefikase, shpesh shtyhen, gjë që, vetvetiu paraqet pengesë për ngritjen e nivelit të vetëbesimit të viktimave për raportimin dhe procesimin e kësaj forme të krimit. Kështu, mungesa e tyre në gjithsej 9 seanca të analizuara, ose pothuajse në të njëjtin numër të seancave ku ka munguar edhe i akuzuari, është plotësisht e arsyeshme. Të dhënat e marra për zbatimin e masave për ta siguruar praninë e të akuzuarit, si dhe arsyet e shtyrjes së seancave gjyqësore, e konfirmojnë me shumë siguri faktin se rastet e dhunës në familje më shpesh raportohen nga viktimat që kanë një lloj mekanizmi mbrojtës nga mjedisi në të cilin jetojnë dhe nuk varen nga i akuzuari as në aspekt financiar, e as në aspekt social. Në mbështetje të kësaj teze është edhe fakti se vetëm në një rast

viktima kërkoi mbrojtje për sigurinë e saj nga ana e gjykatës për shkak të frikës së mundshme nga i akuzuari.²⁵

Pikërisht këto të dhëna të procedurës penale mund ta shpjegojnë numrin kaq të lartë “të zyrtë” të krimit të dhunës në familje dhe të dhunës me bazë gjinore. Prandaj, konsiderojmë se gjatë procedurave penale për veprat penale të dhunës në familje ose të dhunës me bazë gjinore është e nevojshme të parashihen mekanizma shtesë garantues, në mënyrë që të avancohet pozita e viktimave. Këto aktivitete ose mekanizma shtesë garantues mund të realizohen në disa drejtime të ndikimit. Drejtimi i parë do të ishte në nivelin normativ duke siguruar mbrojtje shtesë të të drejtave të viktimave gjatë dhe pas përfundimit të procedurës penale përmes ndërhyrjes në KP dhe LPP dhe lidhjen e tyre me Ligjin për Parandalimin, Pengimin dhe Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, siç u diskutua më lart. Drejtimi i dytë do të ishte sigurimi i mbrojtjes shtesë jashtë-procesit për viktimat e dhunës në familje, si dhe parashikimi i masave ose sanksioneve me të cilat do të mbrohej pozita e tyre edhe pas përfundimit të procedurës penale, në përputhje me dispozitat e Konventës së Stambollit të Këshillit të Evropës.

²⁵ Është e vërtetë se pa masa efektive të mbrojtjes jashtë procesit të viktimave gjatë procedurave penale, çështja e arsyeshmërisë së procedurës penale, dhe e mbrojtjes së të drejtave të viktimave, në kushte kur në mëngjes, viktima e dhunës në familje dhe i akuzuari për këtë vepër janë bashkë në gjykatë për shkak të dhunës në familje, e pasdite, pas përfundimit të seancës gjyqësore, i njëjti i akuzuar dhe e njëjta viktimë kthehen së bashku në shtëpinë e tyre, është plotësisht e arsyeshme.

7. PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

Nga analiza e realizuar e lëndëve gjyqësore që zhvillohen për veprat penale të dhunës në familje mund të vijmë në përfundimin i cili në masë të madhe i mbështet njohuritë e deritanishme në lidhje me dinamikën dhe teknikat e përballjes me këtë formë të krimit. Duke u përballë me probleme praktike, fillimisht për shkak të numrit tepër të vogël të lëndëve në bazë të të cilave është bërë kjo analizë, që në fillim, me sa duket, u konfirmua teza kryesore se **kjo formë e krimit, në përgjithësi, është e paraportuar dhe e pazbuluar, dhe ka një numër të madh “të zymtë”, gjë që çon në përfundimin se për këto vepra penale zhvillohen një numër i vogël i procedurave penale.**

Duke pasur parasysh profilin e të akuzuarit dhe të viktimës, përgjithësisht mund të konstatojmë se bëhet fjalë kryesisht për autorë burra të këtyre veprave penale, të cilët janë në bashkësi aktuale martesore ose jashtëmartesore me viktimën ose janë partnerë të mëparshëm, ndërsa më të rralla janë rastet e dhunës në familje të kryera nga anëtarët e ngushtë të familjes. Autorët kryesisht janë të nacionalitetit maqedonas, ndërsa shpërndarja e kësaj forme të krimit nuk e reflekton përbërjen etnike në Republikën e Maqedonisë së Veriut, gjegjësisht kemi një bashkësi që është më e përfaqësuar në mesin e autorëve të këtyre krimeve, ndërsa pothuajse plotësisht mungojnë autorë nga bashkësitë e tjera etnike.

Fatkeqësisht, mbetet vërejtja se gjatë procedurave penale mblidhen shumë pak të dhëna për karakteristikat ekonomike të të akuzuarve, si dhe të viktimave të kësaj forme specifike të krimit, e po ashtu nuk ka as të dhëna adekuate për mjedisin shoqëror të të akuzuarit, gjë që do të mundësonte në masë të madhe trajtim më adekuat penal-juridik si të të akuzuarit, ashtu edhe të viktimave.

Në këtë drejtim, konsiderojmë se, fillimisht, është i nevojshëm një ndërhyrje ligjore në KP, me atë që plotësisht do të implementoheshin dispozitat e Konventës së Stambollit, gjë që do të hapte mundësinë për përmirësimin e trajtimit penal-juridik të autorëve të këtyre krimeve, si dhe avancim i LPP-së me qëllim të përmirësimit të zgjidhjeve, kryesisht për mbrojtjen jashtë procesit të viktimave të dhunës në familje.

Përmes këtyre ndryshimeve, mund të pritet që të rritet përqindja e raportimit të këtyre veprave penale, duke e rritur besimin e viktimave në sistemin e drejtësisë penale. Për më tepër, përmirësimi i efikasitetit të sistemit të drejtësisë penale do t'i inkurajonte në masë të madhe viktimat që ta raportojnë atë, me qëllim të trajtimit dhe luftimit të tij efikas.

Konkretisht, në aspekt të legjislacionit, konsiderojmë se ligjvënësi i Maqedonisë së Veriut duhet ta avancojë dispozitën e nenit 56, paragrafi 3 të Kodit Penal, i cili përcakton ndjekje të detyrueshme të një programi për punë me të dënuarit për vepra penale të kryera gjatë ushtrimit të dhunës në familje në kuadër të mbikëqyrjes mbrojtëse kur është shqiptuar dënim me kusht me mbikëqyrje mbrojtëse. Në fakt, në këtë drejtim propozojmë që ky program të parashihet si një masë e pavarur sigurie në kuadër të nenit 61 të KP, ku janë paraparë masat e sigurisë që do të zbatoheshin në rastet kur autori ka kryer vepër penale që ka të bëjë me dhunën në familje. Me këtë, autorëve të veprave penale që kanë të bëjnë me dhunën në familje do t'u shqiptohet

edhe masa e detyrueshme e sigurisë²⁶ me qëllim të parandalimit të dhunës në familje në të ardhmen, si dhe eliminimit të pasojave të kësaj dhune.

Ndërhyrje adekuate do të duhej të parashikohet edhe në LPP, ku në përputhje me dispozitat e Konventës së Stambollit, do të parashiheshin mekanizma për mbrojtjen e hershme të viktimave të dhunës në familje, që në momentin e raportimit të një vepre të këtyre penale, të ngjashme me urdhër mbrojtje *emergency barring*, që janë të njohura në sistemin anglo-sakson.²⁷ Kështu, përmes këtyre masave, viktimave të dhunës në familje, që në fazën e raportimit të veprës penale, nga gjykatësi i procedurës paraprake me propozim të prokurorit publik, do të mund t'u ofroreshin masa që nënkuptojnë ndalimin e vizitës së shtëpisë nga ana e autorit të pretenduar të dhunës, detyrimin për ta vendosur atë në qendra të veçanta trajtimi kundër dhunës, ose për t'i vendosur viktimat në qendra-strehimore të veçanta.²⁸ Zbatimi i këtyre urdhrave urgjent për ndalesë, në fakt do t'i inkurajonte viktimat në një fazë të hershme të procedurës penale për bashkëpunim më të madh dhe besim në organet e hetuesisë, gjë që do ta garantonte gatishmërinë e viktimës për të dëshmuar gjatë shqyrtimit kryesor, me çka do të tejkalohet situata aktuale në të cilën viktimat nuk kanë dëshirë të dëshmojnë gjatë procedurës penale ose e tërheqin propozimin për ndjekje penale.²⁹ Me këtë rast, konsiderojmë se këto masa, të cilat janë parashikuar pjesërisht në Ligjin për Parandalimin, Pengimin dhe Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, duhet të jenë të lidhura me kompetencat e prokurorit publik gjatë procedurës penale, e jo të jenë të lidhura vetëm me policinë, pavarësisht nga fakti se në këtë Ligj është paraparë se këto masa përcaktohen nga gjykata, pa marrë parasysh se a zhvillohet procedurë penale ose jo (neni 38). Konfuzion shtesë mund të shkaktojë edhe dispozita e nenit 42 të këtij ligji, i cili thotë se masat e përkohshme të mbrojtjes zbatohen në përputhje me dispozitat e Ligjit për Procedurën Kontestimore, gjë që mund të çojë në boshllëqe ligjore për zbatimin e tyre në kushte të procedurës parapenale, kur procedura penale ende nuk ka filluar zyrtarisht, por kur këto masa duhet të zbatohen nga gjykata civile. Mu për këtë arsye, konsiderojmë se ekziston nevoja për një saktësim nomoteknik të këtyre dispozitave, në aspekt të asaj se a është ngritur procedurë penale ose jo, si dhe për saktësim të kompetencës për përcaktimin e tyre, veçanërisht në fazën e hetimit, ku dominon prokurori publik.

Për ngritjen e besimit në sistemin e drejtësisë penale, konsiderojmë se është e nevojshme të avancohet edhe standardi profesional i të gjithë pjesëmarrësve në procedurën penale, që nga fazat fillestare të saj. Po ashtu konsiderojmë se organet kompetente, edhe atë në radhë të parë policia, prokuroria publike dhe gjyqtarët, do të duhej të ndjekin trajnime shtesë, përmes të cilave do të sensibilizoheshin për zbulimin dhe mbështetjen e viktimave të kësaj forme të krimit, dhe në këtë mënyrë do të trajtoheshin të bëjnë përpjekje më të mëdha për ta përmirësuar sigurinë e viktimave, veçanërisht gjatë fazave të hershme të procedurës penale. Për më tepër,

26 Një praktikë e tillë është futur, për shembull, në shtetin federal Juta, në SHBA. Shih: Mirchandani R., op. cit. fq. 789 etj., si dhe në Kanada, shih: Hannah-Moffat K., Maurutto P., Shifting and Targeted Forms of Penal Governance: Bail, Punishment and Specialized Courts, *Theoretical Criminology*, Vol. 16, No. 2, 2012 (201-219), fq. 209.

27 Shih: Nelson E.L., *Police Controlled Antecedents Which Significantly Elevate Prosecution and Conviction Rates in Domestic Violence Cases*, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 13, No. 5, 2012 (526-551) fq. 537 etj.

28 Në Republikën e Maqedonisë së Veriut ka dhjetë qendra strehimore ku strehohen viktimat, por është e qartë se ka nevojë për një numër më të madh të këtyre qendrave, si dhe për shpërndarjen e tyre në gjithë vendin. Shih: Gelevska J., Mishev S., Frishçiq J., *Analizë e strehimoreve, ESE, Shkup 2010*, fq. 28-29. Gjendet në: http://www.semejnonasilstvo.org.mk/Root/mak/_docs/Analiza%20na%20zasolnista.pdf

29 Shih: Nelson EL, op. cit. 538.

nëpunësit policorë që arrijnë të parët në vendin ku është kryer vepra penale duhet të jenë më të përgatitur me qëllim që t'i përfshijnë të gjitha të dhënat, duke i përfshirë edhe të dhënat më delikate, se bëhet fjalë për veprë penale që ka të bëjë me dhunën në familje. Në këtë mënyrë do të rritet cilësia e provave që mund të zbulohen gjatë të raportimit të parë, e që lidhen me këtë formë të krimit.³⁰

Përveç kësaj, konsiderojmë se këto organe do të duhej ta avancojnë bashkëpunimin me Qendrat për Punë Sociale dhe sektorin e OJQ-ve në krijimin e planeve specifike për parandalim, si për viktimat ashtu edhe për personat e akuzuar për këto vepra penale.

Pastaj, konsiderojmë se është e nevojshme të zhvillohen dhe të përmirësohen kapacitetet e gjykatës dhe të prokurorisë publike për ta vendosur praktikën e kryerjes së një analize të plotë dhe të themeltë të karakteristikave psiko-sociale të të akuzuarve para fillimit zyrtar të procedurës së provave gjatë shqyrtimit kryesor. Mendojmë se kjo duhet të bëhet në përputhje me skemat e njohura në të drejtën krahasuese penale-të procesit për vlerësimin e rrezikut të personave të akuzuar që bëhen nga ana e organeve të specializuara, zakonisht nga shërbimet e provës gjatë hetimit ose para fillimit të shqyrtimit kryesor.

Në fund, konsiderojmë se është e nevojshëm sensibilizimi dhe trajnimi i mëtutjeshëm i të gjitha palëve të përfshira në procedurën penale dhe i pjesëtarëve të MPB-së, si dhe i publikut të gjerë, për llojet e dhunës në familje dhe për trajtimin e saj, gjë që mund të paraqesë një bazë të mirë për rritjen e besimit të viktimat e kësaj forme të dhunës për t'u rritur përqindja e veprave të raportuara penale.

Nga pikëpamja e respektimit të të drejtave të procesit, konsiderojmë se gjykata në të ardhmen duhet t'i kushtojë më shumë vëmendje mbrojtjes së të drejtave të të akuzuarve dhe viktimave, fillimisht duke i këshilluar për të drejtat e tyre, si dhe duke i inkurajuar të akuzuarit ta gëzojnë të drejtën për të pasur avokat mbrojtës.

Sipas të dhënave në dispozicion, konsiderojmë se duhet të çrrënjoset praktika e gjykatës që të luajë rol aktiv në marrjen në pyetje të të akuzuarit, pasi kjo ndërhyrje e gjykatës lehtë mund ta kthejë të akuzuarin në dëshmitar në çështjen e tij, e kjo, në kushte kur ende nuk janë nxjerrë provat e tjera, mund të nënkuptojë edhe detyrim të të akuzuarit për praninë të fajit nga ana e gjykatës.

Nga ana tjetër, është për t'u lavdëruar fakti që viktimat nuk e ushtrojnë të drejtën për të kërkuar që publiku të përjashtohet nga shqyrtimi kryesor, e as të drejtën për masë shtesë të mbrojtjes së procesit ose jashtë procesit, që tregon se, pasi kanë marrë guximin ta raportojnë autorin e veprës, ato kanë besim të mjaftueshëm në sistemin gjyqësor se do ta mbrojnë sigurinë dhe të drejtat e tyre.

Në rastet kur i akuzuari e ka pranuar fajin gjatë shqyrtimit kryesor, i bëjmë thirrje gjykatës që të ketë më tepër durim dhe të nxjerrë më shumë prova, në veçanti provat që kanë të bëjnë me llojin e dhunës ndaj viktimës, si një kontribut i veçantë për mbrojtjen efikase të të drejtave të viktimave, gjë që do të kontribuonte në rritjen e besimit të viktimave në procesin e drejtësisë penale, e me këtë do të rritej edhe përqindja e rasteve të raportuara të dhunës në familje dhe të dhunës me bazë gjinore.

30 Shih: Holleran D., Beicher D., Spohn C., Examining Charging Agreement Between Police and Prosecutors in Rape Cases, Crime and Delinquency, Vol. 56, No. 3, 2010 (385-413), fq. 386 etj.

NGO Coalition “All for Fair Trials” – Skopje
OSCE Mission to Skopje

Prof. Boban Misoski, PhD, Faculty of Law “Justinianus Primus”, Skopje
Darko Avramovski
Natali Petrovska, attorney at law

ANALYSIS OF THE DATA
COLLECTED FROM THE COURT
PROCEEDINGS IN DOMESTIC
AND GENDER-BASED VIOLENCE
CASES MONITORED IN 2019

Authors

Prof. Boban Misoski, PhD, Faculty of Law “Justinianus Primus”, Skopje

Darko Avramovski

Natali Petrovska, attorney at law

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Skopje

The content of this publication does not necessarily represent the views or the position of the OSCE Mission to Skopje.

Skopje, December 2019

1. INTRODUCTION

The analysis of court proceedings conducted for criminal acts pertaining to domestic violence and gender-based violence is focused on the structural aspect of the entire effort that is being made in direction of prevention of this form of criminality in our society. Namely, court proceedings, conducted against perpetrators of this form of crime as a formal part of the criminal justice system, represent only one and an equally important link with regard to the suppression and prevention of the crime of violence. This means that the suppression of domestic violence and gender-based criminality could not be observed only through analysis of the court efficiency and, at the same time, by neglecting other socio-economic circumstances that cause or might lead to this form of criminality. So, the analysis of court proceedings represents only one, of course, essentially important part that could help us to fully understand and map the domestic and gender-based violence criminality as a basis for its further targeting and preparing appropriate prevention. Unfortunately, having followed the specifics of this form of criminality, we can immediately conclude that the organised response of the state, in other words, the conduct of criminal proceedings against perpetrators of such criminal acts, cannot represent a single and fully satisfying result with regard to the suppression of this form of criminality. This is because the fact that most crimes of violence still remain in the dark zone, in other words, they are not reported by victims and, as a result, the formal mechanism for protection of the victims' rights through court proceedings is actually even not initiated in many cases.¹ Precisely therefore, the results obtained through the monitoring of court cases as to how the violence criminality is dealt with cannot provide reliable information about the real volume and dynamics of this form of criminality, nor they can provide precise data in connection with the level of efficiency of state authorities in their efforts to prevent this form of criminality.²

Having in mind the fact that this is an especially complex form of criminality, both with regard to its etiological and its phenomenological characteristics, the analysis of court proceedings conducted against perpetrators of violence-related criminal acts is primarily directed towards finding out whether judicial authorities, when acting on cases with perpetrators of such crimes, can contribute to strengthening the victims' confidence in the state's organized response in its efforts to deal with the very perpetrators. On the other hand, precisely this aspect, that is the assessment of the court's role and the role of other subjects, Public Prosecutor's Office (PPO), the defendant and the defence attorney, in the course of criminal proceedings, could contribute to finding out what are the reasons for that high and "dark" figure of this form of criminality. Then, after finding out the above mentioned reasons, an

¹ See: Stalans L. J., Hacker R., Talbot M. E., Comparing Nonviolent, Other-violent, and Domestic Batterer Sex Offenders, *Predictive Accuracy of Risk Assessments on Sexual Recidivism, Criminal Justice and Behavior*, Vol. 37 No. 5, 2010, (613-628), page. 615 and similar. See also: Levi M., Megvaer M. and Brukman F., *Violent Crime, the Oxford Handbook of Criminology*, prepared by: Megvaer M., Mprgan R. and Rayner R., Nampres, Skopje, 2010, page 693-694.

² See Heydenson X., Gelstorp L., *Genders and the Criminality in the Oxford Handbook of Criminality*, prepared by Megvaer M., Morgan R., and Rayner R., Nampres, Skopje, 2010, page 397.

appropriate reaction could be directed to an eventual improvement of the subjects' activities in criminal proceedings and to lowering this dark figure, thus raising the public confidence in the court and the law enforcement authorities that guilty perpetrators receive a deserved treatment by the state while, foremost, having in mind the interests of the victims. In doing so, of course, one should not neglect the defendant's interest to receive a fair treatment with regard to such criminal acts.

By comparing data about the manner in which the court and other subjects act during proceedings conducted for perpetrators of violence related criminal acts and perpetrators of other criminal acts collected and analysed by the Coalition in the past years, we can note the court's trend of acting, in other words, we can determine the weak points throughout the proceedings and thus we can influence their improvement. In this way we could directly improve the level of efficiency in dealing with this form of criminality.

The reasons for the dark figure of domestic violence and gender-based violence criminal acts, besides the efficiency of the law enforcement authorities and their attitude, are often connected with the type of the criminal act that was committed. Namely, in those cases when it is about criminal acts committed against life and body as well as against gender freedom and gender morality, victims mostly base their passive attitude to such crimes on the fact that the abuser's behaviour is not such a scary attack on their rights. Their level of awareness comprises the fact that the abuser is "supposed to act in such a way" towards them.³ A similar argument that is advantageous to the dark figure can even be located in the fact that in cases comprising domestic violence the victim considers himself/herself as guilty for provoking the abuser to cause domestic violence.⁴

On the other hand, through the analysis of court proceedings conducted against perpetrators of such criminal acts, we can find out whether the court and other subjects adequately protected the victims' rights and the rights of perpetrators of the very criminal acts in the course of criminal proceedings. This can have a direct influence on the extermination of any of the above-mentioned prejudices as well as on improving the perception that the general public and the victims of such criminal acts have with regard to the organised reaction for dealing with this form of criminality which, in turn, leads to an increase or decrease in the level of confidence in the criminal justice system and, thus, to an increase or decrease in the percentage of reported criminal acts of domestic or gender-based violence.

It is more than clear that the analysis and the proposals for improving the efficiency of state authorities in dealing with this form of criminality as well as for lowering its dark figure cannot be connected only to the actions of the court since, in this direction, it is essential that the positive legislative framework be reviewed. So, even despite the fact that the Republic of North Macedonia has signed and ratified the Istanbul

³ See: Levi M., Megvaer M and Brukman E, op. cit. page. 715.

⁴ See in: Walby S., Allen J, Domestic Violence, Sexual Assault and Stalking: Findings from the British Crime Survey, Home Office Research, Development and Statistics Directorate, London, UK, 2004.

Convention⁵, there are still some open issues with regard to its full implementation in the Macedonian criminal justice system. Put differently, for example, the Criminal Code still does not envisage or incriminates the special criminal acts envisaged in the Convention that refer to gender-based violence against women and, thus, in our country this form of violence is considered under the general and broader notion of domestic violence.⁶ It is worth noting that the Criminal Code in this respect does not contain out-dated or redundant solutions, but it simply needs to be qualitatively improved towards its full implementation and reformulation of its provisions in direction of comprising the Istanbul Convention provisions.

Another additional and, perhaps, a more difficult aspect of quickly reacting and improving the position of victims of this form of criminality is the treatment of perpetrators of such crimes after the completion of criminal proceedings and serving their sanction, as well as the lenient penal policy of courts towards perpetrators of this form of criminality. Undoubtedly, the lenient penal policy of Macedonian courts represents a significant inhibitory factor for domestic violence victims with regard to their reporting of such criminal acts to competent authorities.

Finally, as not less important but as especially problematic circumstances with regard to the dark figure of the domestic violence criminality, we can mention the socio-economic circumstances of perpetrators of these criminal acts and the circumstances of victims of this kind of crime. Moreover, the roles of the family and informal organizations assisting and supporting victims of these crimes play a particularly important role in increasing or decreasing the effectiveness in combating this form of criminality.⁷ However, addressing these aspects of dealing with this form of criminality is beyond the scope of this analysis but, of course, when interpreting court action data from proceedings brought against perpetrators of these crimes it is necessary that we constantly have in mind these circumstances in order to properly and uniformly interpret the data obtained.

⁵ The whole name of the Istanbul Convention reads: The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Accessible on: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home>. The Convention is considered as one of the most advanced international documents with, perhaps, the most far reaching legally precise and appropriately conceived norms that have the potential to be directly transposed into national legislations, thus harmonising them. The very Convention was adopted on 11.5.2011 and the Republic of North Macedonia signed it on 8.7.2011, ratified in on 23.3.2018 and it entered into force on 1.7.2018.

⁶ See: Risteska M., Cekov A, Analysis of the Needs for Harmonization of the Criminal Code with the Istanbul Convention in the Republic of North Macedonia, Center for Research and Creation of Policies, 2019; as well as Mircheva S, Gogov B., Analysis of the compliance of the legislation of the Republic of North Macedonia with the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention): basic study. SOZM, Skopje, 2014

⁷ In that direction, the Law on Prevention and Protection from Domestic Violence was adopted in Republic of North Macedonia in 2016 (Official Gazette of RM, no. 138/2014, 33/2105 and 150/2015) and the very Law gives broad competence to the Social Work Center and MoI in direction of proposing a string of precautionary measures as well as introducing a misdemeanour liability to perpetrators or legal persons in case they fail to respect these measures, i.e. legal persons are obliged to implement these measures. Unfortunately, the application of this law is done in accordance with the provisions of the Law on Civil Procedure, so, pursuant to the very provisions, the competence to act belongs to civil judges or misdemeanour proceedings are conducted, and therefore the very proceedings are beyond this analysis.

2. TYPES OF CRIMINAL ACTS AND MONITORED PROCEEDINGS

As an introduction to the analysis, we would like to briefly address the Criminal Code provisions so that we could have a clear picture of the types of criminal acts that courts act on in the proceedings that are subject to our attention. We can note that domestic violence is incriminated in the Criminal Code with respect to nine criminal acts⁸ and it is treated as a qualificatory circumstance or a qualificatory form of the basic criminal act. This, *nomo-technically*, means that there are no separate crime of domestic violence or crimes of gender-based violence against women, but the domestic violence is incriminated as a separate form of the already existing incriminations.

In this direction, domestic violence is envisaged in the Criminal Code as a qualificatory element in the criminal acts murder (Article 123, paragraph 2, item 2), bodily injury (Article 130, paragraph 2) and serious bodily injury (Article 131, paragraph 2 and 6) from the chapter of criminal acts against life and body; the criminal acts coercion (Article 139, paragraph 2), unlawful deprivation of liberty (Article 140, paragraph 2) and threatening the safety (Article 144, paragraph 2) from the criminal acts against the freedoms and rights of humans and citizens; as well as in the criminal acts: sexual assault by position abuse (Article 189, paragraph 2) and mediation in prostitution (Article 191, paragraph 3) from the chapter of criminal acts against gender freedom and gender morality.

According to the Criminal Code, a more lenient treatment for domestic violence is envisaged in the part regarding the privileged criminal act of manslaughter referred to in Article 125. Namely, with regard to this crime, the domestic violence is considered by the legislator as a circumstance that represents a motive for committal of this kind of privileged killing in order for the perpetrator to set himself/herself free from the terror of the violent abuser. In other words, domestic violence is considered to be a circumstance that has made the perpetrator take the violent abuser's life only for the purpose of escaping from the "claws" of such harassment or insult or physical or psychological violence.⁹

Having in mind the fact that the Republic of North Macedonia has ratified the Istanbul Convention,¹⁰ as well as having in mind the fact that within the Ministry of Justice of Republic of North Macedonia a work group has been created in charge of amending the Criminal Code, we consider that this issue will be appropriately addressed in the amended Criminal Code. Until then, the recommendation for full implementation of the Istanbul Convention provisions within the Criminal Code should be followed.

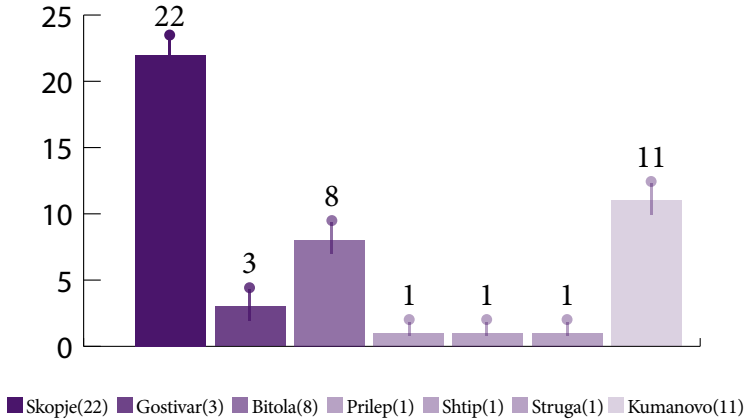
In relation to the monitored court proceedings conducted for domestic violence related criminal acts, we can establish that in the period from April to July 2019 all cases that the basic courts of Republic of North Macedonia acted on were comprised, in other words, 47 hearings from 35 cases were monitored. In doing so, we are not speaking methodically about a selection or making a sample of monitored cases, but,

⁸ Official Gazette of RM no.37/96, amended several times, published with the final amendments in Official Gazette of RM no. 248/2018.

⁹ See: Kambovski Vlado, Commentary on the Criminal Code of RM, Matica, Skopje, 2011, page.633 and 644-645.

¹⁰ See: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>

as a result of the low number of cases as we mentioned, all hearings from the active cases were subject to monitoring. The data concerning domestic violence cases, subject to the monitoring, were obtained through a direct written contact realised with all courts of first instance in the Republic of North Macedonia.

Graph no. 1

From the data obtained, in accordance with Graph 1, we can conclude that the percentage of cases processed before our courts is very low; the cases are generally processed by courts situated in the bigger cities and understandably the Basic Criminal Court Skopje is the court where most hearings took place. Due to the short period of the analysis, the geographical distribution of this form of criminality could not be determined with certainty, but, however, given the data as to where the crimes were committed, we can conclude that, without neglecting the fact that we have a very high dark figure in relation to these crimes, this form of criminality is most often reported by victims in larger cities but, unfortunately, again with a particularly low frequency,

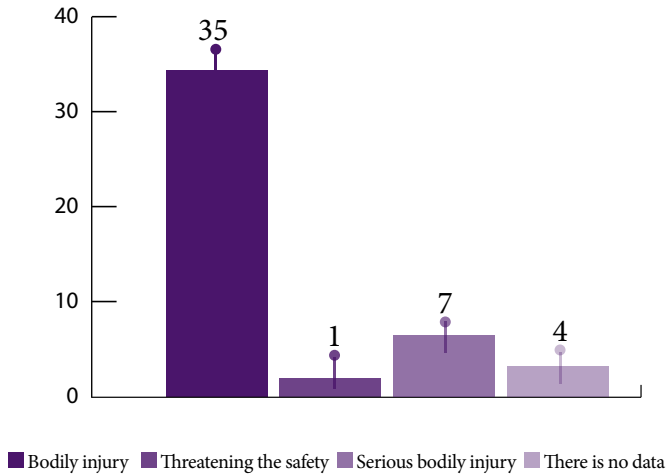
especially given the frequency of proceedings conducted per year before the above-mentioned courts.¹¹

Criminal proceedings with a special qualification of domestic violence are conducted before our courts for only three criminal acts: bodily injury (Art.130 of the Criminal Code), severe bodily injury (Art. 131 of the Criminal Code) and threatening the safety (Art.144 of the Criminal Code).

On the other hand, however, following the comparative experiences of other countries in relation to the types of crimes courts deal with, we can conclude that there is a similar trend of action, most notably in cases where crimes against life and the body are committed, whereas cases where domestic violence has been

¹¹ See the Annual reports on the work of courts in Republic of North Macedonia, available on: www.sud.mk, or more specifically with regard to the Basic Criminal Court: http://www.sud.mk/wps/portal/oskopje1/sud/izvestaj/svi!/ut/p/z1/hZDBboJAEIafxQNHmTFQWL2tltIqjYmVCnNpgGwXEmDNukj69LLrpUmlc5vj9_2TGSBfgNrsXMnMVKrN6qFPyfuY46M3W64w2m58hvw1DqL4fFlHDy4croAXui6yDUbsbbdEHqDP9nOO4RMCjfvvOEBFp7VoDaRGd-IWoej8R-Kd4jj49B-yBpK1yn8O5G3uAmkxafQQtudHsalMcfTwkIL-763pVKyFnahGgv_Ukp1MpD8JuH5umf8O8cmbqYJTin_cno5mVwA7bpoKQ!!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBI S9nQSEh/?current=true

committed against gender freedom and morality of victims often remain unreported or undisclosed by law enforcement authorities primarily due to the fact that victims of these crimes are rarely willing to report the perpetrator because this is a sensitive sphere where the victim most often feels embarrassed and insecure, and thus the very victim, in order to avoid social stigmatization, does not want to share his/her suffering with the general public.¹²

Graph no. 2

By analysing the type of violence, we can establish that physical violence dominates as a form of domestic violence in the monitored cases and it is recorded in 39 hearings or in 30 cases (of which 29 conducted for the criminal act of bodily injury referred to in Article 130 of the Criminal Code and only one conducted for the criminal act of serious bodily injury referred to in Article 131 of the Criminal Code). In two cases where three hearings were monitored, the subject matter was psychological violence and all of them were conducted for the criminal act of threatening the safety referred to in Article 144 of the Criminal Code. At six hearings, or three cases, the subject matter of the indictment was physical and psychological violence committed by defendants towards victims of crimes of domestic violence, all of which were conducted for the criminal act of threatening the safety referred to in Article 144 of the Criminal Code.

We can establish that out of 35 monitored cases, in 47 monitored hearings, a judgment was reached for 11 cases. In 7 out of these 11 cases the judgment was announced immediately and in 5 cases the pronouncement of the judgment was postponed to another special hearing. It is worth noting the fact that 5 cases were dealt with by the court in the course of one hearing only. Also, with regard to the announced judgments, in two cases a formal judgment was reached and the indictment was rejected because the damaged party had withdrawn the proposal for prosecution, and in 5 cases the court reached a judgment of conviction. With regard

12 See: Worrall J.L., Ross J.W., McCord E. S., Modeling Prosecutors' Charging Decisions in Domestic Violence Cases, *Crime & Delinquency*, Vol. 52, No. 3, 2006 (472-503), page 473 and 474. In this direction go the conclusions from the study conducted by OSCE in the Republic of North Macedonia in 2019, where in first place it is noted that only 2% of women who experienced violence from their partner reported, according to them, the most serious incident to the police. See: OSCE-led Survey on Violence Against Women: North Macedonia, available on: <https://www.osce.org/secretariat/419264>

to these convictions, in three cases a conditional prison sentence was pronounced, in one case an effective prison sentence was pronounced and in the other remaining case the guilty perpetrators were fined.

Convicting, prison sentence	1
Convicting, fine	1
Convicting, conditional sentence	3
Acquittal	2
In total	7

Table no. 1

From these data we can conclude that our courts generally proceed in the lightest criminal acts in the field of domestic violence and that they have a generally low penal policy. Moreover, in the context of an unreformed Criminal Code in direction of encompassing the elements of the Istanbul Convention as well as prosecuting lighter crimes under conditions of relative efficiency, we cannot be satisfied with the success of the state's organized response to dealing with this form of criminality for the simple reason that the mild penal policy can never be understood as a discouraging factor towards perpetrators of this form of criminality. In addition, such penal policy of the court cannot have a guarantying or an appropriately protective role towards victims of perpetrators of such form of criminality. Precisely therefore victims perhaps justifiably distrust the efficiency of law enforcement authorities in their dealing with this form of criminality.

According to this, we consider that, in future, more severe penalties should be envisaged for perpetrators of these criminal acts as well as that the Criminal Code should be corrected in direction of a mandatorily applying the measure referred to in Article 56, paragraph 1, item 3 in all cases when a conditional sentence has been pronounced for crime of domestic violence. Also, we consider that one needs to envisage additional sanctions that will be mandatorily pronounced in combination with penalties. In this direction, we consider that it is also necessary to make a correlation between the measures envisaged in the Law on Prevention and Protection from Domestic Violence and the penalties envisaged in the Criminal Code, as well as the provisions in the Law on Criminal Procedure that refer to procedural and non-procedural protection of victims. In this way, one part of these measures envisaged in the special Law on Prevention and Protection from Domestic Violence would be applied both in the course of criminal proceedings and/or after pronouncing the criminal sanction and its entry into force. We consider that through this law enforcement authorities would get more room to manoeuvre in the process of giving adequate protection to victims of such crimes and perpetrators would be more appropriately sanctioned, which could more appropriately influence their resocialization in future.

3. PROFILE OF THE PERPETRATOR/VICTIM

When analysing the data, on the Likert scale ranging from 1 to 5 to measure the perception of partiality of judges, public prosecutors or defence attorneys in relation to the gender of the defendant and/or the victim, in most cases our monitors considered that the gender of the defendant or the victim of the criminal act had no influence of any kind in their decision-making process. In this respect, we can note the data that in no case the negative extreme of 5 (biased) from the partiality scale has been registered, and most of the answers are 1 (not biased at all) and there are several answers with 2 (generally unbiased), and only one survey participant answered with 4 (generally biased) in relation to the judge's partiality towards the victim of the crime. There is no need that such a partiality in this single case should be interpreted as a negativity for the simple reason that in the particular case such a partiality perhaps had been justified, given the particular circumstances of the case, the court might have had some sympathy or empathy in relation to the victim of the crime and by sympathizing with him/her and by showing a certain bias, it perhaps tried to better protect his/her rights.

In this direction, by analysing data about the gender of the remaining subjects in the criminal proceedings, in other words, by analysing the gender of the public prosecutor, the defence attorney and the judge in the proceedings, we can establish that we cannot make any conclusions in relation to the negative impact of the gender of the subjects in the criminal proceedings on the outcome of the very proceedings and we cannot determine whether there had been any favouritism towards some of the genders with respect to their participation in these criminal proceedings. On the other hand, this conclusion is fully justified, given the fact that the proceedings conducted for these crimes are part of all criminal proceedings subject to the principle of random selection of cases among judges in courts as well as among public prosecutors from public prosecutor's offices, being pursuant to the internal systematization of the work in the public prosecutor's offices, and thus we have not detected any preferences with respect to the gender of the subjects involved in these court proceedings.

In relation to the **social profiles** of the perpetrator and the victim, according to the data collected by our monitors, we can conclude that they are not different from the data that were known to us so far. Therefore, these data confirm the fact that perpetrators of domestic violence are not related to a certain age, and thus the data collected by our monitors show that there is a full diversity in the age structure of perpetrators of crimes pertaining to domestic violence. In other words, the oldest defendant accused of such criminal acts was born in 1957 and the youngest perpetrator was born in 1994. With respect to their nationality most of them were Macedonians, most of them had completed secondary education and, in most cases, they lived in urban areas, in other words, in cities. They had not been previously convicted and they had their own defence attorney. Then, out of 47 monitored hearings in 35 cases, we can conclude that the perpetrators were mainly males, in other words, we have 33 male defendants, whereas only 4 defendants were females.

With regard to the **characteristics of the victim**, we can establish that there is no certain age category of victims, in other words, the oldest victim was born in 1956

and the youngest victim was born in 2000. Victims were mostly females, in other words, 28 persons, whereas 9 persons were males. The majority of victims lived in a city, all of them had a Macedonian citizenship, by nationality most of them were Macedonians, one-fifth of them were Roma and only 5 per cent were Albanians. It is interesting to note that in the course of proceedings very few victims exercised their right to have a companion, and only half of them had a lawyer.

It is also interesting to note the fact that in comparison with perpetrators of domestic violence where only 10 percent are females and 90 percent are males, male victims are slightly above 25 percent, whereas female victims are almost 75 percent. Such a gender distribution between men and women as perpetrators of crime of domestic violence and domestic violence victims generates the conclusion that domestic violence does not represent solely a phenomenon between genders from within the marital or extramarital union. It is more often the case that victims belong to a family community and possibly men are more encouraged than women to report this form of criminality to law enforcement authorities in cases when they happen to be the victim. In that direction goes the conclusion that the public should be additionally sensibilized with respect to the form of domestic violence as well as with respect to the manners of its reporting, being a basis for a further organised reaction by the criminal justice system.

Analysing the *relationship between the victim and the perpetrator* of these criminal acts, we can conclude that most often it is about violence committed by spouses in the actual extramarital or marital union, and then by half less comes the violence committed by former spouses or partners from the extramarital union. In few cases, in other words, in only 5 cases, our monitors registered violence committed by close family members, i.e. the brother of the marital or extramarital partner in 4 cases or the parent of the marital or extramarital partner in one case.

As to the *education of perpetrators and victims* of domestic violence, according to the data collected, we can conclude that persons who completed high education are neither a perpetrator nor a victim of this form of criminality; at least that is what the data registered throughout the monitored hearings show. Of course, we cannot at all make a credible conclusion as to whether education has any impact on committing this form of criminality because, as we have noted above, we have a very dark figure with respect to the detection of this form of criminality and all previous analyses conducted internationally have shown no link between education levels and domestic violence.¹³

In relation to the process of forming a psychosocial profile of the perpetrator of domestic violence, primarily with respect to his/her social and financial status, we can conclude that unfortunately the court proceedings data are not of any help because, during court proceedings, when analysing personal and financial circumstances of the defendant or the victim, courts only mention data such as: “he/she has or has no property” or it is about a person with “property” or “without property”. Unfortunately, these data do not provide us with a true picture of the social conditions of both the defendant and the victim, which, in turn, are important for a proper determination of the domestic violence risk factors. In other words, we cannot establish with certainty from these data whether and how one’s property impacts the commission of crime of domestic violence and how and in which direction the property helps domestic

¹³ See: Levi M, Megvaer M and Brukman F, op.cit. page. 711 and similar.

violence victims to more easily deal with the consequences from the domestic violence they suffered. In addition, this is so even despite the fact that the influence that property can have represents a particularly important variable in dealing with domestic violence, both as a factor for initiating domestic violence and as a factor for more easily dealing with the consequences in cases when there has been a conviction for the accused perpetrator of a crime of domestic violence. This means that the lack of finances is a very important factor in recommitting domestic violence criminal acts or has impact on the victim as to whether to make a decision to report the perpetrator of these criminal acts to the competent law enforcement authorities. This is for the simple reason that in these cases the victim depends on the abuser and in his/her absence she/he cannot continue to normally function, in other words, the victim does not possess her/his own property, so under conditions of a termination of the marital union or unemployment, the victim will even factually depend on the finances of the abusing spouse.¹⁴

If courts had clear data about these variables, in future we would have solid arguments for undertaking decisive steps with regard to improving the financial situation of victims of domestic violence. Thus, through different programs created by the state or the NGO sector one could prepare real steps in order to help victims. For example, that can be done through properly applying the provisions of the Law on Prevention and Protection against Domestic Violence through the envisaged opportunities for assistance of victims offered by the Agency for Employment and/or through prequalification and/or through envisaging special grounds for granting social assistance to these victims or through introducing special programs for assistance and support by the state and NGO sector in direction of an easier integration of victims of domestic violence into society. In this direction, we would once more mention the Law on Prevention and Protection against Domestic Violence, where, apart from the fact that a string of the above mentioned measures is envisaged, we consider that the very measures are not appropriately highlighted with respect to whether the cases are still subject to on-going or completed domestic violence criminal proceedings. Precisely therefore we consider that this Law should be reformulated in direction of its better connection with the Law on Criminal Procedure and the Criminal Code in order to greatly improve the situation of victims of domestic violence, as well as extend the scope of the very law to victims of gender-based violence.

Unfortunately, throughout court proceedings very little attention is paid to ***diseases of addiction as a source of crime of crime of domestic violence***. So, from the data collected we can conclude that the court used expertise as evidence in only 3 cases out of 35 cases, and in only one case, besides the judgment, the court also imposed an additional measure - compulsory non-confined psychiatric treatment. With respect to this, we cannot be fully sure whether the performed expertise is about the sanity of the defendant or we also have an analysis of existence or inexistence of diseases of addiction. It is also not excluded that in these cases the expertise might have been performed for the physical or psychological injuries of the victims, which, on the other hand, has nothing to do with the expertise of the defendant's situation with regard to the (in)existence of diseases of addiction as a cause of domestic violence.

¹⁴ Especially valuable data on this issue can be found in 2019 OSCE-led Survey on Violence Against Women: North Macedonia, available on: <https://www.osce.org/secretariat/419264>

We consider that, in future, courts should pay more attention precisely to the psycho-physical condition of the defendant in terms of detecting the cause of domestic violence, and this, in particular, while establishing whether the defendant suffers from addiction diseases, which could represent a motivating factor for committing criminal acts of domestic violence. Hence, in future, if courts are aware of the presence of some of these diseases, perhaps they could pronounce security measures together with the sentence by modifying the judgment, thus contributing to a better individualisation of the sanction towards perpetrators of such criminal acts and in this way, apart from helping these persons not to repeat the crime, a clear signal and message could be sent even to the public that the court really takes care of the interests of the justice and the victim and his/her family and this might lead to more domestic violence victims to have more courage to report this form of crimes to competent authorities.

Moreover, our data only confirms the previous findings that domestic violence is more often seen and perceived in urban areas where spouses somehow are more autonomous and independent from the influence of the environment and the circumstances that appear in larger family unions. In comparison with such same circumstances from rural areas, the circumstances from rural areas have a greater impact. In addition, the same arguments would apply with respect to other ethnic minorities living on the territory of the Republic of North Macedonia¹⁵, in other words, the influence of non-formal relationships as well as the way how they learned to behave and the confidence in the judicial system on the one hand and the way this system treats these communities on the other, largely impacts the reporting of this form of criminality.

Finally, through such an appropriate mapping of the crime of violence through court data, we could obtain relevant official data about the phenomenology of this form of criminality, aimed at appropriately dimensioning the reaction of the organised society. That could be done, for example, by paying more attention to victims in rural areas through opening special offices in charge of assisting victims of this kind of criminality and/or there could be additional sensitisation and training of police members on their eventual first contact with domestic violence victims when such victims would first have courage to report such an event of domestic violence to competent authorities.

¹⁵ In this direction see the notes of the OSCE Analysis in relation to the different perception of domestic violence within communities in urban and rural areas, *ibid.* page 55 and similar.

4. PROTECTION OF PROCEDURAL RIGHTS

As to how the defendants' procedural rights were protected and respected in the course of the monitored court proceedings, we can conclude that, in the course of trials concerning domestic violence related cases in Republic of North Macedonia, there is no different or lesser quality with respect to the protection of the rights of defendants in the course of organized crime trials or in the course of the so called ordinary crime trials which have been so far monitored by the CSO Coalition All for Fair Trials.

Equality of arms, right to defence and access to a defence attorney.

The monitors evaluated the **equality of arms** as one of the elements of fair proceedings through the procedural possibilities of the parties to propose evidence, as well as through the aspect of efficiently using procedural rules for challenging the opposing party's evidence during the main hearing. Therefore, in the course of the evidentiary proceedings, our monitors did not note any problems as to the possibility of the defence to propose evidence or any inconsistencies in terms of the possibility of the parties to challenge proposed evidence.

Parties used the traditional evidentiary means, in other words, statements made by the defendant and the damaged party, statements of witnesses, experts and material evidence. Moreover, our monitors found no limitation on the defendant's right to be examined at the main hearing, nor a restriction on his right to pose questions to prosecution witnesses in a cross-examination. However, our monitors again noted the court's practice of interfering at the end of the defendant's statement and asking questions to clarify the given statement.¹⁶ We consider that such a practice of the court to interfere after the cross-examination of the defendant should be eradicated due to the simple reason that the very practice is not in the spirit of the criminal procedure nor it is properly regulated in the Law on Criminal Procedure. Namely, having in mind the fact that the defendant is protected by presumption of innocence and the burden of proving his/her guilt always falls on the prosecution, if the defendant decides to make a statement, then the cross-examination cannot and must not pass the limits of his/her statement made during the direct examination. This means that if the court wants to engage into clarification of certain things, it is supposed to ask questions only in line of clarifying aspects that are in direction of the direct examination, despite the fact that even this jeopardizes the role of the prosecutor during cross-examination. Such an intervention by the court can easily turn the defendant into a witness, and this, under conditions of having other evidence that has not been presented, could mean extortion of guilty plea from the defendant by the court. Furthermore, the interference of the court upon the completion of the cross-examination of witnesses represents a problematic issue in theory. This is for the simple reason that through such a judicial activity the court can disrupt the flow of the theory of case of the defence and the prosecution, and thus it can even do harm to the very course of evidentiary proceedings. Unfortunately, it is clear that such a

¹⁶ Such a practice was noted in the last year's report of the Coalition for Fair Trial, see more: Misoski B, Avramovski D, Petrovska N, Analysis of Data Obtained from Court Proceedings Monitored in 2018, Coalition "All for Fair Trial", Skopje, OSCE Mission – Skopje, 2018

judicial activity in our court proceedings represents a result of unpreparedness of the parties to pose appropriate questions during direct and cross examination and the very activity is inspired from the protection of the truth and justice, which in turn alludes to the need for additional engagement, training and raising the professional standards of the parties (defence attorneys and prosecutors) when preparing to take witness statements.

On the other hand, when the damaged party testified, our monitors did not find that the court needed to examine victims through special victim protection procedural measures. That was so because no victim had asked for something like that in any of the cases and this was so even despite the fact that at one of the hearings monitors detected that a subtle pressure was put on the victim.

Also, victims never asked for the defendant to be removed from the courtroom while giving their statement, nor they refused to give a statement in his/her presence. This means that if victims were once encouraged to report crime of domestic violence, then they feel sufficiently protected by court authorities during the criminal proceedings and therefore they have no need for additional procedural and/or extra-procedural protection measures.

In relation to *the right to a defence attorney*, we can conclude that the monitors noticed no violation of the rights of defendants in any of the cases, as well as that defendants did not have any objection as to the time needed for preparation of their defence or in relation to presumption of their innocence.

In comparison with the last years' Coalition¹⁷ report on the monitored court proceedings in the Republic of North Macedonia, we can conclude that *the right to defence and the right to effective defence* in proceedings conducted for crime of domestic violence are fully respected and guaranteed by the court. In other words, our monitors noticed no violation of any kind of these rights in the monitored cases. On the other hand, as compared to the last years' report, a drastically smaller and more focused sample is subject to analysis this year, but, however, the conclusions are still relevant from a methodological point of view because this is an analysis of the entire population of court cases that were active at the time of monitoring.

A slight inconsistency is registered with respect to the court's failure to *advise on the right to free legal aid* in 8 monitored cases, but given the Law on Criminal Procedure procedural guarantees of compulsory defence and ex officio defence, which were fully respected in the monitored cases, we cannot conclude that there is a major violation of the defendant's rights with the court's practice of failing to advise on the right to free legal aid. However, having in mind the profile of defendants, we consider that, in future, the court should pay more attention in relation to giving clear advice to defendants as to the conditions for provision of free legal aid, given the benefits from having a defence attorney during criminal proceedings and the impact of the defence attorney on the effective defence, by primarily taking into account the specifics of the legal and conceptual arrangement of the criminal proceedings.

Presumption of innocence, independent and impartial court, trial within reasonable time and public.

¹⁷ See: Misoski B, Avramovski D, Petrovska N, Analysis of Data Obtained from Court Proceedings Monitored in 2018, Coalition "All for Fair Trial", Skopje, OSCE Mission – Skopje, 2018

According to the collected data, we can conclude that, in the process of monitoring the proceedings conducted for crime of domestic violence, the Coalition monitors did not note any inconsistencies in the court's actions as to the respect for the **presumption of innocence** of defendants or any court's activity showing that the court had already formed opinion in relation to the outcome of the proceedings.

Unfortunately, the inappropriate **ex-parte communication** between the court and the parties still remains in practice and consequently this, together with the remarks from the last years' Coalition reports, implies that there is a need for further treatment of this issue in the judicial practice. Namely, even despite the very low number of monitored hearings, at 3 hearings the monitors noticed such an inappropriate form of communication between the subjects of the criminal proceedings. Therefore, we recommend that, in future, this form of communication be inserted as part of the calendar of mandatory trainings that are conducted by the Academy for Judges and Public Prosecutors and thus judges and prosecutors would get additional training that could lead to stopping and elimination of the **ex-parte** communication with parties.

Our monitors did not notice that any of the parties had requested **exemption of a judge** and they did not notice any form of inappropriate or biased relation of the court towards any of the parties, on whatever grounds. On two occasions, our monitors noticed that the court failed to pay enough attention during the main hearing.

On the other hand, with respect to this form of criminal acts, having in mind the sample and the monitoring period, we cannot reliably evaluate that the courts acted within an appropriate and **effective timeframe**. A few cases that are resolved in one or two hearings, as well as the fact that the population of monitored cases contains no older cases than 2018 can give us a partial picture that we do not have major procedural problems in terms of timeliness for this form of criminality. From another point of view, this finding does not automatically generate the conclusion that there is no violation of the right to trial within a reasonable time with regard to these crimes, since it is a truly complex right that is protected under the customary ECtHR¹⁸ law and, according to the very law, the protection of defendant's right starts from the very beginning of the criminal proceedings, and not from the beginning of the trial, which means that in terms of time this right is far beyond the scope of our monitoring of the judicial work. This means that the assessment of the reasonableness of the length of court proceedings depends on a comprehensive assessment of several factors such as the complexity of the case, the conduct of the parties and the court, as well as the overall duration of the proceedings from the beginning to the end.

Finally, as to the **public**, from the data obtained and in comparison with the specifics of the other cases subject to criminal proceedings monitored by the Coalition, we cannot notice any specifics about this form of crimes. In all monitored cases, the public was excluded in only one hearing and the judge rendered an appropriately reasoned decision for his/her act. This means that even despite the specific form of crime, and especially taking into account the characteristics of the victim in these cases, we can once again conclude that, in the cases where the public is excluded in the interest of the defendant, the victim or the witness, pursuant to Article 354 of the Law on Criminal Procedure, it is even more important for victims to open up and solve problems in public than to protect their privacy and personal and family circumstances. This can be

¹⁸ See concisely the notes in: Stojkowska Zafirovska L, Aleksov Z and Godjo A., First national report from the Matrix of Indicators for Measuring Performances and Reforms in the Judiciary, Center for Legal Studies and Analysis, Skopje 2019, page 31.

interpreted in such a way that the publicity of criminal proceedings and the overall “opening” of personal and family circumstances to the criminal justice authorities play a most significant role and have an impact on victims only at the beginning and even before the initiation of criminal proceedings, and thus they appear to be a de-motivating factor with respect to the process of reporting the crime to the police or the public prosecutor’s office or to the NGO centres assisting victims of domestic violence. On the other hand, in accordance with the data in relation to other monitored criminal proceedings, we can conclude that in the further course of criminal proceedings there is no increased trend of requesting exclusion of the public from the main hearing.

Instruct on the rights

According to the analysed cases, we can conclude that there is still practice where judges announce the defendants’ rights only by reading and without explaining them to the defendants in detail. Namely, such a practice is registered in 5 cases or in about 10 per cent of the monitored hearings. Unfortunately, even with such a small number of monitored hearings, in one case the defendant was not advised on his/her rights at all, and in 4 cases our monitors found that the defendant did not understand at all why he was charged and what were his/her rights.

In that direction we consider that there is a need to reaffirm the importance of advising the defendant on his/her rights as an eminent part of the fair trial process of the court during criminal proceedings and as an especially important part in direction of efficiently enabling defendants to make use of procedural guarantees during proceedings as well. Precisely that is why we consider that courts should eradicate the practice of only enumerating defendants’ rights but, on the contrary, they should always make enough room and pay enough attention to elaborating these defendants’ rights in detail. Moreover, the advice on defendants’ rights given in order for the very defendants to be able to more effectively enjoy their procedural rights and guarantees is of special importance when these defendants have been indicted for the first time, in other words, when they are not recidivists. This is so for the simple reason that in this case they are facing the criminal justice system for the first time and it depends precisely on the instruct on their rights from the court how well and in what way they would use their legally guaranteed procedural rights, being a precondition for assessment of the judicial proceedings as fair and just.

Unfortunately, according to the data collected, the court’s trend in omitting to give an instruct on ***procedural guarantees and rights of the damaged party or the victim*** during criminal proceedings is obvious. Such a practice is registered by our monitors in 5 cases.

Namely, we consider that it is essential that the court pays attention to the procedural rights of the damaged party through his/her own participation in criminal proceedings and thus his/her interest would be protected to a large extent. This is especially important if one takes into account the specific of the criminal acts, so through such an activity the court can improve or destroy the perception of efficiency of the criminal prosecution of perpetrators of crime of domestic violence in the eyes of the public while, on the other hand, this represent essential condition for increasing the percentage of processed domestic violence cases before courts.

5. GUILTY PLEA

In theory, domestic violence is located as one of the factors having an ambivalent influence on the application of plea bargaining proceedings. That ambivalent nature can be seen in the fact that, with respect to certain criminal acts pertaining to domestic violence, victims might be motivated towards a faster outcome of the criminal proceedings, especially in cases when it is about manslaughter or when it is about crimes committed against gender freedom and morality.¹⁹ In cases like these victims are most often interested in seeing the criminal proceedings completed as soon as possible in order to avoid a secondary victimisation.²⁰ An additional stimulating factor towards quicker resolution of the case can be the negative social publicity and/or stigmatisation of the victim, which can occur if longer regular and public criminal proceedings are conducted.

The antipode, i.e the restrictive side of applying the plea bargaining procedure to crimes that are characterized by domestic violence, can be located in the fact that this procedure may, in some cases, be perceived by victims as a means of avoiding justice and/or avoiding deserved punishment and treatment by the perpetrator where the very perpetrator is offered a speedy resolution of the criminal proceedings, a relatively lighter penalty, and possibility to avoid publicity and public condemnation.²¹ Precisely such a perception that victims might have increases the dark figure of criminality of domestic violence²² and this might often be a motive the victim to commit criminal acts in the capacity of an accomplice with his/her abuser.²³

Having in mind these circumstances and how the monitoring of court proceedings was conducted, we can, unfortunately, conclude that we are not able to answer in our analysis whether and to what extent plea bargaining was applied to pre-trial proceedings.

On the other hand, in comparison with plea bargaining proceedings, any guilty plea made during the main hearing cannot in general have the same specifics as plea bargaining proceedings because guilty plea made in the course of the main hearing does not represent a basis for application of plea bargaining proceedings, but only a basis for shortening the evidentiary proceedings.

However, sometimes and when applying the Law on Criminal Procedure provisions on shortening the evidentiary proceedings, in those cases in which the defendant has made guilty plea during the main hearing, similar positive or negative feelings can occur to victims. Namely, victims may sometimes feel as if they were played by the court because during the main hearing, under conditions of guilty plea made, the court does not present all the evidence against the defendant, which may be against

19 See: Letourneau E.J., et al, The effects of Sex Offender registration and Notification on Judicial Decisions, *Criminal Justice Review*, Vol. 35, No. 3, 2010 (295-317), page. 310 and similar.

20 See: Kozin A., *Scrapbooking the Criminal Defence File*, *Crime and Media Culture*, Vol. 4, 2008 (31-52), page. 38.

21 Because of that there is actually interest in applying the plea bargaining procedure. See: Mirchandani R., "Hitting Is Not Manly", *Domestic Violence Court and the Re-Imagination of the Patriarchal State*, *Gender and Society*, Vol. 20, No. 6, 2006 (781-804) page. 789.

22 See: Tapscott J. L., Hancock M., Hoaken P. N. S., *Severity and Frequency of Reactive and Instrumental Violent Offending, Divergent Validity of Subtypes of Violence in an Adult Forensic Sample*, *Criminal justice and Behavior*, Vol. 39, No. 2, 2012 (202-219), page. 204 and similar.

23 See: Jones S., *Partners in Crime: A Study of the Relationship Between Female Offenders and Their Co-defendants*, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 8, No. 2, 2008 (147-164), page. 148 and similar, as well as page 158 and similar.

the expectations of the victims hoping for an unwavering disclosure of all the evidence before the court. This can somehow be interpreted as a limiting factor towards the eventual increase in the number of reported perpetrators because through such procedural provisions victims might feel that the defendant “ostensibly” received an easier treatment by the court. This feeling can get even more stressed if one takes into account the relatively low penal policy applied by courts towards perpetrators of these criminal acts.

With respect to cases in which the defendant has made guilty plea during the main hearing, we could overcome this situation if the court does not restrict or limit the presentation of evidence, especially with regard to those pieces of evidence that encouraged the victim to the greatest extent to report the crime and thus to disclose the defendant’s conduct.

According to our data, in three cases the defendant pleaded guilty during the main hearing and according to our monitors the court properly assessed as to whether the plea was made in a conscientious and voluntary way; our monitors also noted that the court properly informed the defendant about the consequences arising from his/her guilty plea.

What in a certain sense goes in favour of the above-mentioned doubts about the application of these proceedings for the purpose of increasing the court’s efficiency in domestic violence related cases is the fact that in all three cases the court presented only data about previous convictions of the defendant as evidence supporting his/her guilty plea. This is something about which we argued that was a bad practice in almost all previous reports.²⁴

Precisely therefore, we consider that when defendant has pleaded guilty, the court should not have done such a drastic reduction of the evidentiary proceedings. Instead of that, for the benefit of the public and in order to satisfy the interests of the victim and abide by the principle of general prevention, we believe that it is necessary that the court should present all or at least the available pieces of evidence listed in the list of evidence of the prosecution. According to the data obtained and with respect to the length of criminal proceedings this is even more so because we can conclude with a relative conviction that the monitored criminal proceedings do not take too long and do not have an excessive prolongation percentage.

By eradicating the court’s practice of drastically curtailing evidence presented during the evidentiary proceedings under conditions of guilty plea made by the defendant, victims would gain confidence in the criminal justice system believing that they have not raised their voices in vain, that the court has listened to them, has acted appropriately and has reached a fair judgment for the perpetrator. Thus, victims of domestic violence and gender-based violence would have more courage to report this form of criminal acts to competent authorities. On the other hand, even defendants would be encouraged to plead guilty only in those cases when they will fill a real and sincere remorse for the criminal act committed and this represents a starting point and at the same time the main objective in preventing this form of criminality.

Of course, on this occasion we are not suggesting amending the Law on Criminal Procedure in direction of limiting the possibilities of shortening the evidentiary

²⁴ See: Misoski B, Avramovski D, Petrovska N, Analysis of Data Obtained from Court Proceedings Monitored in 2018, Coalition “All for Fair Trial”, Skopje, OSCE Mission – Skopje, 2018

proceedings under conditions of guilty plea made by the defendant since we consider that such a drastic decision can be perceived as demotivating with respect to reporting this form of criminal acts to competent authorities. This is because any strict legal insistence on presentation of all proposed evidence, under conditions of guilty plea made by the defendant, can sometimes burden the evidentiary proceedings and can lead to abuse of this procedural provision by defendants. In such cases victims would perceive the criminal justice process as being too formal, too long and ineffective, and thus they would be demotivated to report the criminal act (where reporting is actually the initiative for initiating criminal proceedings).

6. MEASURES TO ENSURE PRESENCE

The analysis of the application of measures to ensure the presence of defendants can also give us some conclusions regarding the profile of the perpetrator and the victim, as well as the high dark figure of this form of criminality.

Namely, according to the hearings analysed, we can again notice the high percentage of postponed hearings due to the absence of the defendant - absent in 10 out of 47 hearings or due to absence of the Public Prosecutors – absent in 8 out of 47 hearings. So, all subjects were present at only 11 hearings and judgements were rendered on 7 cases. These data, in comparison with other data, undoubtedly generate the conclusion that if all subjects of the proceedings had been present, then this form of criminality would have been judged within a relatively low number of court hearings.

All are present	11
PP is absent	8
A defendant is absent	10
A defence attorney is absent	1
Incomplete judicial composition	1
A damaged party is absent	9
A witness/expert is absent	3
In total	43

Table no. 2.

Unfortunately, however, having in mind the data on the number of postponed hearings, it is interesting to mention that the data suggest that the court applied more lenient measures (such as summons or bringing in, precautionary measures or a guarantee) to ensure presence in vain, whereas the custody measure was applied to only one defendant. These are really interesting data to interpret if one knows that the defendant was tried in his/her absence in only 3 cases.

This means that court proceedings are inefficient to a large extent, they are frequently postponed, which in itself represents an obstacle to increasing the level of self-confidence of victims in reporting and processing this form of criminality. So, their absence from 9 of the analysed hearings in total is also fully justifiable and this is almost equivalent to the number of hearings from which the defendant was absent. The data obtained about the application of measures to ensure the presence of the defendant as well as the reasons for postponing court hearings confirm the fact with a large percentage of certainty that domestic violence cases are most often reported by victims who have some protective mechanisms within the environment where they live and who do not depend financially or socially on the defendant. This thesis

is even confirmed with the fact that in only one case the victim asked the court to grant protection for his/her safety because of eventual fear of the defendant.²⁵

The high dark figure of criminality of domestic violence and gender-based violence can be explained precisely with these data. Therefore, we consider that it is necessary to envisage additional safeguards in the course of criminal proceedings conducted for crimes of domestic violence or gender-based violence in direction of improving the position of victims. These additional safeguards or activities could be located in several influential directions. The first direction would be located on the normative level through enabling additional protection of the rights of victims in the course of criminal proceedings and upon their completion by intervening in the Criminal Code and in the Law on Criminal Procedure and through their connection with the Law on Prevention and Protection against Domestic Violence, as we previously debated. The second direction should be moving towards envisaging additional extra-procedural protection of victims of domestic violence as well as envisaging measures and sanctions that could contribute to a better protection of their position even upon the completion of criminal proceedings, being in accordance with the Istanbul Convention of the Council of Europe.

²⁵ Indeed, without effective measures for extra-procedural protection of the victim during criminal proceedings, the question of the expediency of criminal proceedings, as well as the protection of the victim's rights justifiably arises, for example, the victim of domestic violence and the accused are brought together in the court in the morning due to domestic violence and the same defendant and the same victim are returning back home together in the afternoon after the court hearing.

7. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

From the conducted analysis of court proceedings in crimes of domestic violence we can conclude that the very analysis confirms, to a large extent, the current knowledge about the dynamics and techniques of dealing with this form of criminality. Faced with practical problems, foremost pertaining to the small number of cases on which this analysis was based, it seems that, at the very beginning, the main thesis is confirmed, i.e. ***this form of criminality is generally unreported and undiscovered and it has a large dark figure which, consequently, leads to the conclusion that a small number of criminal proceedings are conducted for these criminal acts.***

Having in mind the profile of the defendant and the victim, in general we can conclude that criminal acts are perpetrated most often by men while they live in actual marital or extramarital union with the victim or are former partners, whereas we have less frequently cases of domestic violence committed by members of the immediate family. Most often perpetrators are Macedonian nationals and the distribution of this form of criminality is not representative according to the national composition in the Republic of North Macedonia. In other words, we have one community that is most represented as perpetrators of these criminal acts and, on the other hand, the perpetrators of such criminal acts are almost completely absent in the other ethnic communities.

Unfortunately, the remark that very limited amount of data are collected in relation to the economic specifics of defendants and victims of this specific form of criminality remains; there are no appropriate data on the social milieu of the defendant, which could otherwise allow for a more appropriate legal treatment of both the defendant and the victim.

In this direction, we consider that, in the first place, there is a need for a legislative intervention in the Criminal Code by fully implementing the provisions of the Istanbul Convention leading to a possibility to advance the penal and legal treatment of the perpetrators of such criminal acts and, also, by improving the Law on Criminal Procedure in direction of improving the solutions primarily aimed at non-procedural protection of the victims of domestic violence.

With these changes and by raising the victims' confidence in the criminal justice system as well, one could expect an increase in the reporting threshold with respect to these criminal acts. Moreover, the improvement of the efficiency of the criminal justice system could largely encourage victims to report such domestic violence events in order to fully and efficiently treat and suppress them.

Specifically, with respect to the legislation, we consider that the Macedonian legislator should improve the provision referred to in Article 56, paragraph 3 of the Criminal Code, where a compulsory attendance at a work program intended for persons convicted for criminal acts related to domestic violence is envisaged within a protective supervision, when probation with protective supervision has been imposed. Namely, in this direction, we can suggest that this program be emanated as an independent safety measure within Article 61 of the Criminal Code in which the safety measures are envisaged; the very measure would be applied in those cases in which the perpetrator has committed a criminal act containing domestic violence. Thus, perpetrators of criminal acts pertaining to domestic violence would receive the

compulsory safety measure²⁶ in direction of prevention of future domestic violence as well as elimination of the consequences of such violence.

According to the provisions of the Istanbul Convention, an appropriate intervention should be envisaged in the Law on Criminal Procedure in order for it to contain early protection mechanisms for victims of domestic violence. These mechanisms should be available from the very moment of reporting such crimes and they are similar to *emergency barring (protective) orders*, as known in the Anglo-Saxon system.²⁷ Thus, through these measures, upon a proposal made by the public prosecutor and even at the stage of reporting the crime, the pre-trial judge could offer measures to victims of domestic violence prohibiting the alleged perpetrator to visit the victim's home, imposing an obligation on him/her to be placed in special centres that offer treatment for violence or providing victims with housing in special centres – shelters.²⁸ The application of these urgent prohibiting orders would actually incite victims to cooperate more and to have more confidence in the prosecuting authorities in the early phase of criminal proceedings, thus guaranteeing that the victim would be prepared to testify during the main hearing and overcoming the present state of affairs in which victims refuse to testify during criminal proceedings or withdraw the criminal prosecution proposal.²⁹ Hence, we consider that these measures, partially envisaged in the Law on Prevention and Protection against Domestic Violence, should be connected to the competences that the public prosecutor has in criminal proceedings, irrespective of the fact that this Law envisages that the court is the one that should apply these measures as well as irrespective of whether criminal proceedings are being conducted or not (Article 38). The provision referred to in Article 42 of this Law can cause additional confusion. The very provision states that temporary protective measures should be applied according to the provisions of the Law on Civil Procedure, which can lead to a legal vacuum when such measures need to be applied in pre-trial proceedings, when criminal proceedings have not yet been formally initiated and the civil court needs to apply such measures. Precisely therefore, we consider that these measures should be *nomo-technically* made more precise with regard to the aspect of whether criminal proceedings have been initiated or no, as well as made more precise as to who is competent to impose them, especially with regard to the investigation phase, where the public prosecutor is a dominating figure.

With respect to the process of increasing public confidence in the criminal justice system, we consider that there is an essential need for improving the professional standards of all participants in the criminal proceedings, from the very beginnings of their initiation. Therefore, we consider that competent authorities, primarily the police, the public prosecutor's offices and judges, should receive additional trainings in direction of their sensitisation towards detection and support of victims of this

26 Such a practice is introduced, for example, in the federal state Utah in USA. See: Mirchandani R., *op.cit.* page. 789 and similar., as well as in Canada, see: Hannah-Moffat K., Maurutto P., *Shifting and Targeted Forms of Penal Governance: Bail, Punishment and Specialized Courts*, *Theoretical Criminology*, Vol. 16, No. 2, 2012 (201-219), page. 209.

27 See: Nelson E.L., *Police Controlled Antecedents Which Significantly Elevate Prosecution and Conviction Rates in Domestic Violence Cases*, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 13, No. 5, 2012 (526-551) page. 537 and similar.

28 There are ten shelter centres in the Republic of North Macedonia where victims are accommodated, but the need for a larger number of such shelters and for a better distribution of the very centres throughout the country is evident. See: Gelevska J., Mishev S., Frishchikj J., *Analysis of Shelters, ESE, Skopje 2010.*, page. 28-29. Available on: <http://www.semejnonasilstvo.org.mk/Root/mak/docs/Analiza%20na%20zasolnista.pdf>

29 See: Nelson E.L., *op. cit.* 538.

form of crime and in direction of becoming more ready to put more effort as to ensuring their safety in the early phases of criminal proceedings. Moreover, those police officers usually arriving on the scene of the criminal acts should be especially included in these trainings in order for them to be more effective in the process of collecting all data, including even the most subtle data suggesting that the subject matter of the case is domestic violence. In this way, the quality of evidence, related to this kind of crime that can be discovered at the time of the very first reporting of the crime, could be improved.³⁰

Besides this, we consider that these authorities should improve their cooperation with the centres of social welfare and the NGO sector in the process of generating specific prevention plans referring to both the victim and the defendants prosecuted for such crimes.

Furthermore, we consider that there is a need for developing and improving the capacities of the court and the public prosecutor's office in relation to establishing the practice of performing a full and in-depth analysis of the defendant's psychosocial characteristics before the formal start of evidentiary proceedings in the course of the main hearing. Furthermore, we consider that this should be done according to the schemes that are well known in the comparative criminal law with respect to the assessment of the risk that defendants pose, which is done by specialised organs, most often probation services, in the course of the investigation or before the beginning of the main hearing.

Finally, we consider that there is a need for additional sensitisation and training of all subjects who participate in criminal proceedings including the members of the police as well as the public as to the types of domestic violence and their treatment. This might represent a good basis for increasing the confidence of victims of this form of violence, leading to an increase in the percentage of criminal acts reported.

With regard to the aspect of respecting procedural rights, we consider that, in future, the court should pay more attention in direction of protecting both the defendants' rights and the rights of victims, primarily by advising them on their rights as well as by encouraging defendants to enjoy their right to have a defence attorney.

In accordance with the data processed, we consider that the court practice of playing an active role in the examination of the defendant should be eradicated because such a judicial intervention can easily turn the defendant into a witness and, thus, in conditions of still having evidence to present, this might mean extortion of guilty plea from the defendant by the court itself.

On the other hand, we should praise and highlight the fact that victims do not use their right to ask for exclusion of the public from the main hearing or the right to be granted additional procedural or extra-procedural protection, suggesting that if they have courage to report the perpetrator, they have sufficient confidence in the judicial system as protector of their safety and their rights.

In cases in which the defendant has made guilty plea during the main hearing, we appeal to the court to be more patient and to ask for presentation of more evidence, in particular evidence related to the type of violence against the victim as a sort of

³⁰ See: Holleran D., Beicher D., Spohn C., Examining Charging Agreement Between Police and Prosecutors in Rape Cases, *Crime and Delinquency*, Vol. 56, No. 3, 2010 (385-413), page. 386 and similar.

contribution to an effective protection of the rights of victims, since this could result into an increased confidence of the victim in the criminal justice process and, thus, lead to an increase in the percentage of reported cases of domestic and gender-based violence.